

T.C
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI

TÜRK BASININDA TÜRK-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ (1945-1950)

SEMRA ÇİFCİ

Danışman

Doç. Dr. ŞAYAN ULUSAN

MANİSA - 2019

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ	Doküman Kodu	FRYL-031
	YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 02/08/2019 tarih ve 27/Ek9 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından “Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9. Maddesi” uyarınca Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Tarih Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Semra ÇİFTÇİ'nin; “Türk Basınında Türk-İngiliz İlişkileri (1945-1950)” konulu tezi incelenmiş ve aday 26.08.2019 tarihinde saat 13:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra **90** dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna OY BİRLİĞİ
DÜZELTME yapılmasına * OY ÇOKLUĞU
RED edilmesine ** ile karar verilmiştir.

ÜYE

Dr. Nuri KAKAKAE

Doç. Dr. Saygın ULUSAN
BAŞKAN

ÜYE

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

Tez, mutlaka basılmalıdır.

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

Tez, basımı gereksizdir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “1945-1950 Türk Basınında Türk İngiliz İlişkileri ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

25/07/2019

Semra ÇİFCİ

ÖZET

TÜRK BASININDA TÜRK İNGİLİZ İLİŞKİLERİ (1945-1950)

Türkiye ve İngiltere arasındaki ilişkiler yeni Türk devletinin kurulmasından bugüne kadar pek çok değişik safhadan geçmiştir. Her iki devlet de birbirleri ile olan ilişkilerinde kendi çıkarlarını gözetmiştir. Türk-İngiliz ilişkilerini belirleyen, ilişkilere yön veren siyasi olaylar meydana gelmiştir.

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlubiyetle çıkmıştır. Savaştan sonra imzalanan Mondros Antlaşması ile Osmanlı devleti fiilen sona ermiştir. Bu anlaşmadan sonra İngiltere'nin politikası Osmanlı Devleti'ni yani Anadolu'yu paylaşmaktan yana olmuştur. Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketini sekteye uğratmak ve bu harekete son vermek için her yola başvurmuştur. Yunanistan'ın İzmir'e çıkışını desteklemesi bunun en somut örneğidir. Anadolu'daki bu bağımsızlık direnişinin karşısında olan tüm olayları desteklemiş ve İstanbul hükümeti ile işbirliği içinde olmuştur. İngiltere'nin hedefi bağımsızlık savaşının başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Tüm bunlara karşılık Anadolu'daki bağımsızlık savaşı devam etmiş ve dış politikada diplomatik kanallar açık tutulmuştur.

Milli Mücadeleyi başarılı bir şekilde sonlandıran yeni Türk devleti uluslararası arenada kendini kabul ettirmiş ve Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerle aynı statüde yer alarak Lozan'ı imzalamıştır. İngiltere ile bu dönemde önemli siyasi olaylar meydana gelmiştir. Bu olayların en başında Musul Meselesi gelir. Musul meselesinde İngiltere kendi çıkarlarını gözeterek bencil bir tavır takınmıştır. Meseleyi Milletler Cemiyeti'nde kendi lehine çözümlenmesi Türk devleti tarafından hoş karşılanmamıştır. Türk devleti kendi içindeki sorunlardan ötürü Musul'u terk etmek durumunda kalmıştır. Dolayısıyla İngiltere'nin tutumundan ötürü Türkiye bu dönemde Sovyet Rusya ile yakınlaşmıştır.

Türkiye cumhuriyet döneminde bağımsızlığını tehdit eden her türlü ilişkiden uzak durmuştur. Komşuları ile ilişkilerinde dosthane bir tutum sergilemiştir. Türkiye dış politikasında geçmişten gelen tecrübelerinden ötürü acemilik yaşamamış kararlı ve onurlu duruşunu korumuştur. Atatürk döneminin dış politikasını belirleyen temel strateji Mustafa Kemal Paşa'nın "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" sözü olmuştur.

Atatürk sonrasında, dünyada yeni bir cihan savaşı patlak vermiştir. Bu savaş süresince cumhurbaşkanı İsmet İnönü dış politikanın Lozan sonrasındaki gibi olmasını ve devam etmesini istemiştir. Türk devlet adamları var olan ilişkileri korumak ve daha da geliştirmek için çaba sarf etmişlerdir. Dış politikasında bir nevi denge siyaseti izleyen Türkiye fiili olarak savaşa girmemiş fakat savaşın soğukluğunu ve tehlikesini ensesinde hissetmiştir. Bu savaş süresinde Sovyet Rusya ve İtalya Türkiye için endişe verici hamlelerde bulunmuştur. İngiltere ise Türkiye'nin toprak bütünlüğünü savunmuştur. Türkiye cumhuriyeti bir devlet olarak bu zorlu ve tehlikeli süreçte mantıklı bir ustalık kabiliyeti ile tüm baskılara karşılık savaşa girmemiş yeni bir devlet olarak sınavı başarıyla tamamlamıştır.

1945-1950 yıllarında İngiltere ile ilişkilerimizde bir azalma olmuş ve İngiltere'den ziyade dış politikada aktif rol alan karakter ABD olmuştur. Bunun nedeni II. Dünya Savaşı'ndan ekonomik olarak yıpranmış İngiltere'nin batının koruyucu rolünü ABD'ye devretmesidir. Bu tezin amacı 1945-1950 yılları arasında Türk basınına yansıyan İngiltere ile ilişkilerimize ışık tutmaktır. İlişkilerimizin basına yansımalarını ve ilişkilerimizin boyutunu araştırmak için döneme ait gazete, süreli yayınlar ve başbakanlık arşivi incelenmiştir. Bu araştırmalar neticesinde İngiltere ile olan ilişkilerimiz ekonomik siyasi sosyal ve askeri olmak üzere dört ana başlık altında incelenmiştir.

Bu tezin amacı İngiltere ile öteden beri var olan ilişkilerimizin bu altı yıllık süreçte ne durumda olduğunu ve ne gibi aşamalardan geçtiğini araştırmaktır.

Yapılan araştırmalar sonucunda, batının savunuculuğunu ABD'nin bayrağı İngiltere'den devralmasından ötürü 1945-1950 yılları arasında ilişkilerde durağan bir dönem yaşandığı görülmüştür. Buna rağmen ilişkiler dostane bir şekilde devam etmiştir. Her iki ülkenin de birbirleriyle ticari ilişkileri olmuş, devletler ilişkilerinde saygılı bir politika izlemiştir. İngilizler özellikle Türkiye'nin kendileri için iyi bir piyasa olduğunu düşünerek ticari ilişkilerini daha da arttırmak düşüncesinde olmuştur. İki ülke birbirleriyle olan ekonomik ilişkilerin gelişmesi için çaba göstermiştir.

Türkiye'de demokrasi sürecinin ve çok partili hayata geçişin gerçekleştiği bu süreçte İngiltere ile kültürel ve sosyal faaliyetler hız kazanmıştır. Atatürk devrimleri ile çağdaşlaşmaya başlayan, değişen ve gelişmeye çalışan, kültürel hayatın yeni bir boyut kazandığı yeni Türkiye İngiltere ile kültürel ilişkilerini sıkı tutmuştur.

ABD'nin bu dönemde ön planda olması İngiltere ile askeri ve siyasi ilişkilerimizde seyrelmeye sebep olmuştur. Amerika'nın Marshall Planı ve Truman Doktrini ilişkilerdeki bu seyrelmenin başlıca sebepleri olarak gösterilebilir.

1945-1950 yılları arasında yapılan araştırmalar sonucunda gerek İngiltere gerek Türkiye kendi çıkarları doğrultusunda ilişkilerinin seyrini belirlemiştir. İki devlet de birbirlerinin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı duymuştur. Dolayısıyla saygı ve dostluk çerçevesinde ilişkiler şekillenmiştir.

ABSTRACT

TURKISH – BRITISH RELATIONS IN TURKISH PRESS (1945 – 1950)

The relations between Turkey and England has passed from many different phases since the new Turkish government was founded. Both countries have looked out their own interests in the relations between them. There have been political events which directed and determined the Turkey – England relations.

Ottoman Empire was defeated in World War One. As a result of signing the Mondros treaty after the war, Ottoman Empire actually died out. After this treaty, British policy on Ottoman Empire was to share the country, Anatolia. They have tried every possible way to bring to a standstill and to end the National Struggle Movement which started in Anatolia. Supporting the occupation of Greece in İzmir was a tangible example. They have supported all the events against this Independence Resistance in Anatolia and cooperated with İstanbul government. The aim of England was the conclusion with failure of Independence War. Despite all, the Independence War in Anatolia has continued and political channels in foreign policy have been kept open.

The new Turkish State which succeeded the national struggle has put across in international arena and signed the treaty of Lousanne with the prevailing countries of World War One as the real statute. There have been important political events with England in this period. The most important event was Musul issue. In Musul Issue, England acted selfishly for its own interests. Turkish State didn't like the way that England solved the issue for their good in the league of nations. Turkish State had to abandon Musul because of interior problems. After the attitude of England for the issue, Turkey has become closer to Soviet Russia in this period.

Turkish Republic has stayed away all kind of relations which threatened its independence. It maintained friendly relations with its neighbours. Turkey has preserved an honored attitude in foreign policy without being affected by the past policies. The saying of Mustafa Kemal's "Peace at Home, Peace in the World" was the motto for the basic strategy in foreign policy in Atatürk's era.

After Atatürk, a new World War bursted out. During this war, president İsmet İnönü maintained the same attitude as it was after the treaty of Lousanne. The Turkish statesmen have tried to maintain and improve the existing relations. Turkey actually didn't enter the war because of following a balanced foreign policy. But Turkey felt the danger and the coldness of the war closely. During this period of war, Soviet Russia and Italy made worrying movements against Turkey. However, England defended Turkey's territorial integrity. Turkish Republic as a new founded republic has succeeded to be up to tests by not involving the war via logical and talented behaviour in hard and dangerous period.

Between 1945 and 1950, there has been decrease in the relations with England and the USA had an active role in foreign policy with Turkey. The main reason for this England has assigned the role of guardianship of Europe to the USA because of the economical collapse after World War Two. The aim of this thesis is to set light to the relations with England which were reflected in Turkish press. To do this, the newspapers, periodicals and the archive of premiership were analyzed.

The aim of this thesis search what has happened in the longstanding relations with England in this six years period.

As a result of search, after the USA assigned the guardianship of Europe from England, a constant period in the relations with England has been seen. We have still kept a friendly relation. Both countries has busines connection and followed respectful relations. England especially wanted to increase the business connection as they thought turkey was a good market. Both countries have tried to improve the business connection.

In this period in which Turkey was in transition to democracy and miltiparty period, the culturel and social activities between two countries gained speed. Turkey which started to become modernized in the light of Atatürk's revolutions and had a new dimation in culturel life, has kept hold of culturel activities with England.

Because the USA was at the forefront, the relations in military and politics with England have decreased. Especially American's Marshall plan and Truman doctrine were the main reasons for that.

As a result of searches, between 1945 and 1950, both countries have specified the way of their relations for their own intrests. They have both respected each other's territorial integrity and independence. Therefore, relations have been kept in respect and friendship.

ÖNSÖZ

Türkiye, II. Dünya Savaşı'na fiilen girmemiş olsa da jeopolitik konumundan dolayı başı çok ağrımıştır. Ancak savaşın taraf devletlerine güvenmeyip, savaş dışı tutumunda kararlı olmuştur. İngiltere'nin Türkiye'yi savaşa sokma çabaları boşa çıkmıştır. Türkiye bu talepler karşısında kararlı tutumunu sürdürmüştür.

1945- 1950 yılları arasında Türk dış politikası II. Dünya Savaşı'nın yarattığı ortama göre şekillenmiştir. Türkiye yönünü batıya çevirmiştir. Bu dönemin Batıdaki baskın ülkesi ise ABD'dir. Bu yüzden bu altı yıllık dönemde İngiltere ile ilişkilerimiz çok yoğun değildir. Diğer yandan Türkiye'nin İngiltere ile güçlü bir ticaret bağı vardır. İki ülke arasında ithalat- ihracat yapılmıştır. Sosyal ve siyasi alanda da dostane ilişkiler kurulmuş, İngiltere özellikle Türkiye'nin bağımsızlığına saygı duymuştur. Her iki devlette birbirleriyle dostane ilişkiler sergilemiştir.

Türk basınında Türk- İngiliz ilişkileri konusu 1945-1950 dönemi ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma İzmir Ahmet Pıştina Kent Arşivi ve Müzesi ile T.C Başbakanlık Devlet Arşivi'nde yapılmıştır. Kent arşivindeki tüm gazete ve dergiler taranmış, incelenmiştir. Ayrıca Başbakanlık arşivindeki dönemle ilgili belgelerde incelenmiştir. Diğer eser ve süreli yayınlar da taranmıştır.

Altı yıllık dönem içinde Türkiye'nin İngiltere ile ilişkileri incelenmiş ve ilişkiler beş bölüm altında toplanmıştır. Basındaki haberler siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri kısımlar altında toplanmıştır. Döneme dair belgeler de tespit edilmiş ve haberler bunlarla desteklenmiştir. Son olarak Türkiye'nin Soğuk Savaş dönemindeki durumu hakkında bilgi verilmiş, dönemin genel bir değerlendirilmesi yapılmış, bu bilgiler ve belgeler ışığında Türkiye'nin İngiltere yönündeki dış politikası yorumlanmıştır. Araştırma konusunun kapsadığı yıllarda Türk- İngiliz ilişkilerinin az olması ve bu altı yıllık süreçte Türkiye'nin dış politikasında İngiltere'nin çok fazla baskın olmaması haber ve bilgi elde edilmesini zorlaştırmıştır.

Bu tezi hazırlamam da benden yardımlarını rehberliğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Şayan ULUSAN' a sonsuz teşekkür eder, saygılar sunarım. Ayrıca tez hazırlama sürecinde maddi, manevi desteğini ve sabrını eksik etmeyen AİLEME teşekkür ederim.

SEMRA ÇİFCİ

MANİSA

2019

İçindekiler

YEMİN METNİ

ÖZET

i

TÜRK BASININDA TÜRK İNGİLİZ İLİŞKİLERİ (1945-1950)

i

ABSTRACT

iii

TURKISH – BRITISH RELATIONS IN TURKISH PRESS (1945 – 1950)

iii

ÖNSÖZ

v

GİRİŞ

1

A. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

1

1. Milli Mücadele Dönemi

1

B. Cumhuriyet Dönemi (1923-1938)

7

I.BÖLÜM

14

II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRK- İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

14

A. Savaşın Başlaması ve Türkiye

14

B. Türkiye'nin Savaşta Tutumu

15

C. II. Dünya Savaşı'nın Sona Ermesi ve Türkiye

20

II. BÖLÜM

23

TÜRK BASININDA TÜRK-İNGİLİZ EKONOMİK İLİŞKİLERİ (1945-1950)

23

A. Ticari Ziyaretler ve Görüşmeler

23

B. İngiltere'nin Ekonomik Durumu

25

C. Anlaşmalar

26

1. Ticari Anlaşmalar

26

2. Yardım Anlaşmaları

27

D. İthalat- İhracat

28

1. Tütün ve Şeker

28

2. Üzüm

29

3. İncir

29

4. Şarap

29

5. Makine, Hint Kömürü, Uçak, Uçak Malzemesi ve Diğerleri

30

E. Fuar ve Sergi

31

F. Turizm

33

G. Yol ve Köprü

33

H. Fabrika

34

İ. İki Ülke Arasındaki Ticaret Hacmi ve Gelişmesi

35

III. BÖLÜM	38
TÜRK BASININDA TÜRK -İNGİLİZ SİYASİ İLİŞKİLERİ (1945-1950)	38
A. II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Ve İngiltere'nin Siyasi Durumu	38
B. Kıbrıs Meselesi	42
C. Boğazlar Meselesi	42
1. Boğazlar ve Rusya	44
2. Boğazlar ve İngiltere	47
3. Boğazlar, Türkiye ve İngiltere	49
A. Karşılıklı Ziyaretler	51
1. Elçi Ziyaretleri	51
2. Meclis Heyeti Ziyaretleri	53
3. Bakan Ziyaretleri	57
B. İngiltere İçin Türkiye'nin Önemi	58
C. Türk-İngiliz Dostluğu	58
D. Türkiye'deki 1946 Ara Seçimleri	61
E. İngiltere'nin Türkiye' deki Seçim Sonuçlarına Bakışı	63
F. Türk- İngiliz- Fransız İttifakı	66
IV. BÖLÜM	67
TÜRK BASININDA TÜRK- İNGİLİZ SOSYAL İLİŞKİLERİ (1945-1950)	67
A. Müzik Programları ve Festivaller	67
1. Konserler	67
B. Türk-İngiliz Müzik Festivali	68
C. Bale	70
D. Sosyal Yardım	72
E. Öğrenci Dernekleri	72
F. Film	73
G. Tiyatro	75
H. Spor	76
1. Olimpiyatlar	76
2. Futbol Maçı	76
İ. Basın	76
J. Eğitim	77
V. BÖLÜM	80
TÜRK BASININDA TÜRK İNGİLİZ ASKERİ İLİŞKİLERİ(1945-1950)	80
A. İngiltere' de Eğitim Gören Türk Pilotları	80

B. İngiltere' den Ülkemize Gelen İngiliz Filoları ve Gemileri	81
1. İngiliz Filoları	81
2. İngiliz Gemileri	83
C. Uçak ve Malzeme Alımı	84
SONUÇ	85
KAYNAKÇA	89

GİRİŞ

A. ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK-İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

1. Milli Mücadele Dönemi

Osmanlı Devleti üç kıtaya hükmetmiş bir imparatorluk iken zamanla giderek güç ve toprak kaybetmeye başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin bu duruma düşmesinin birçok sebebi vardır. Osmanlı Devleti değişen ve gelişen dünyaya ayak uyduramamıştır. Coğrafi keşifler ile yeni yollar keşfedilmiş Osmanlı Devleti ekonomik olarak sıkıntıya girmiştir. Çok uluslu bir yapıda olan Osmanlı Devleti, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik akımının etkisi ile bünyesinde yaşayan azınlıkların isyanları başarılı olmuştur. Balkan Savaşları ile Osmanlı Devleti çok büyük toprak kaybına uğramış ve Avrupa diplomasisinde yalnız kalmıştır. Bu yalnızlığın sebebi ise Osmanlı Devleti'nin paylaşılmak istenmesidir. Hem eski gücüne kavuşmak isteyen hem de kendisini yalnız hisseden İttihat ve Terakki yöneticileri büyük devletlerin savaşı olan I. Dünya Savaşı'ndan önce oluşan bloklajlarda yerini almak istemiştir. Birinci Dünya Savaşı'na sonradan dâhil olan Osmanlı Devleti tercihini İttifak Devletleri'nden yana kullanmıştır. Bunun nedeni ise İttihat ve Terakki yönetiminin Alman hayranlığı, Almanya'nın savaştan galip geleceği düşüncesi ve Alman gemilerinin Osmanlı Devleti'ne katılarak Rus limanlarını bombalamasıdır. Sonuç olarak büyük devletlerin ekonomik ve askeri çıkarları doğrultusunda yapılan I. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında yer alan ve hasta adam olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'ın savaştan çekilmesi ile kendisini İtilaf devletlerinin açık tehdidi altında hisseder ve barış istemek zorunda kalır. Böylelikle mütareke dönemi başlar. Mütarekeye itilaf devletleri adına Amiral Calthorpe, Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Rauf Orbay, Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Kurmay Yarbey Sadullah Bey katılır.¹

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkan Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması çok ağır şartlar içermektedir. Bu antlaşma ile İtilaf devletleri güvenliklerini tehdit altında gördükleri durumda stratejik noktaları işgal etme hakkına sahip oldular. Antlaşmayla İtilaf Devletleri, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Devleti topraklarını paylaştıkları gizli antlaşmaları uygulama fırsatı yakalamışlardır. Mondros ile Osmanlı Devleti fiilen sona ermiş ve İtilaf Devletleri'ne kayıtsız şartsız teslim olmuştur. Mondros antlaşmasının ardından İtilaf devletleri antlaşmanın yedinci maddesine (itilaf devletleri, güvenliklerini tehlikede gördükleri durumda Osmanlı'nın stratejik noktalarını işgal hakkına sahip olacaklardır.) dayanarak Osmanlı Devleti'nin bazı bölgelerini işgal etmeye başladı. İtilaf Devletleri donanması mayınları temizlemek bahanesi ile Çanakkale Boğazı'ndan içeri girdi.² Ardından 13 Kasım 1918 günü İtilaf Devletleri'ne ait harp gemisinden oluşan donanma antlaşmanın kendilerine verdiği yetkiye dayanarak İstanbul önlerine gelip demir atmışlardır³. Şehirdeki konaklardan istediklerini zapt etmiş ve buraları karargâh olarak kullanmaya başlamışlardır. Bu durum halk tarafından büyük bir üzüntüyle karşılanmıştır. Ayrıca İtilaf kuvvetleri İstanbul'a girdikten sonra,

¹ Hamza Kavak, **Türk Milletinin Uluslararası Camia ile İmtihani: Mondros Mütarekesi ve Uygulaması**, https://www.academia.edu/9944021/8._T%C3%9CRK_M%C4%B0LLET%C4%B0N%C4%B0N_ULUSLARA_RASI_CAM%C4%B0A_%C4%B0LE_%C4%B0MT%C4%B0HANI_MONDROS_M%C3%9CTAREKES%C4%B0_VE_UYGULAMASI, (06.04.2019), s.10.

² Tevfik Bıyıklıoğlu, **Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara,1992, s.169.

³ Zekeriya Türkmen, , İstanbul' un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918- 16 Mart 1920), **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı:53, Cilt:18, Temmuz 2002, s. 3.

şehrin asayişini bozulmuş, Türk polisinin ve jandarmasının sözü ve hükmü büyük ölçüde azalmıştır. Türk hâkimiyeti ve izzet-i nefsinin kırılan olaylar ortaya çıkmaya başlamış, millî vicdanı ve gururu derinden yaralayan olaylar gerçekleşmiştir. Türk subayları İttihatçı oldukları şüphesi ile sokak ortalarında yakalanarak İtilaf kontrol noktalarına götürülerek gözlem altına alınmış, şüpheli görülen Türklerin evlerine izinsiz olarak girilmiştir. Bu sırada Osmanlı Meb'usan Meclisinde bulunan Rum ve Ermeni mebuslar da devlet ve hükûmetin içine düştüğü müşkül durumundan cesaret alarak, savaş sırasında mecburen yapılmış olan bazı olayların soruşturulmasını ve sorumluların cezalandırılmasını istemişlerdir. Özellikle Ermeni tehciri meselesi bu dönemde sık sık gündeme getirilerek, dikkatler bu yöne çekilmeye çalışılmıştır.⁴ İtilaf devletleri Anadolu' da işgallere başlamış, kendilerine makamlar oluşturmuş ve binaları zapt ederek kendileri için karargâh ilan etmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa, bu antlaşmaya tepki göstermiş ve dönemin sadrazamı Ahmet İzzet Paşa'ya bir telgraf çekmiş ve orduların terhis edilmemesini istemiştir. Ancak İstanbul Hükümeti Mustafa Kemal'in 7. Ordu Komutanlığı ve Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı görevlerine son vermiş ve onu Harbiye Nezareti'nin emriyle İstanbul'a çağırmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında geldiği İstanbul' da padişahın ve hükümetin bağımsızlığın kazanılması konusunda ümitsiz olduklarını görmüştür. Devletin ve vatanın kurtuluşu için birtakım planlar düşünülmüştür. Kimisi manda ve himayenin tek kurtuluş yolu olduğunu düşünürken kimisi de bölgesel kurtuluş yolları aramıştır. Ulu Önder ise bu görüşlerin hiçbirini desteklememiştir. Ona göre tek kurtuluş yolu bağımsız bir Türk devleti kurmaktır.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da Milli Mücadeleyi başlatmak adına birtakım faaliyetlerde bulunmuştur. Padişah ve İstanbul'daki milli cemiyetler ile ayrı ayrı görüşmeler yapmıştır. Erkan-ı Harbiye ve kendisiyle hareket etmeyi kabul eden arkadaşları ile müzakerelerde bulunmuştur. Hatta işgal kuvvetlerinin İstanbul'da bulunan temsilcileri ile görüşmüştür. Tüm bunların sonunda Mustafa Kemal Paşa İstanbul' da mücadeleyi başlatamayacağını anlamış ve Milli Mücadeleyi başlatmak ve Anadolu'ya geçmek gibi hayati bir kararı vermiş ve bundan başka bir yol olmadığına inanmıştır. Bu inanç ile Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadeleyi başlatmak için resmi bir görevle veyahut bu olmazsa özel olarak Anadolu'ya geçmenin çarelerini ararken fırsat ayağına gelmiştir.

Mondros Antlaşması gereğince Osmanlı Devleti ordusunda bulunan askerlerin fazlasını terhis edecek, cephaneler ve silahlar İtilaf Devletleri' ne teslim edilecekti. Aksi takdirde İtilaf Devletleri istedikleri bölgeyi işgal edebileceklerdi. Bundan ötürü Osmanlı Devleti ordunun düzenlenmesi ve cephaneler için düzenleme çalışmalarına başlar. Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti, Sr. Wilson'a bir yazı ile ordunun 9 kolordu ve 20 tümen şeklinde teşkilatlandırılacağına dair bir yazı gönderir.⁵ Sonuç olarak İtilaf Devletleri kontrolünde Osmanlı ülkesi ordu müfettişliklerine bölünmüştür.

Mustafa Kemal Paşa Dâhiliye Nazırı Vekili Mehmet Ali Bey tarafından 9. Ordu müfettişliği için Mustafa Kemal Paşayı önermiştir. Damat Ferit Mustafa Kemal Paşa'dan başlangıçta şüphe duysa da onun İstanbul'dan ayrılmasının iyi olacağını düşünmüştür. Padişah Vahdeddin'in de

⁴ Türkmen, s.5.

⁵ Zekeriya Türkmen, " Türkiye'de Ulus Devletin Kuruluşuna Uzanan Süreçte Ordu-Millet Dayanışması", **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Genel Kurmay Basımevi, Sayı: 9, Ankara, 2007, s.66.

onayı ile Mustafa Kemal Paşa Karadeniz Bölgesi'nde Türkler ve Rumlar arasındaki çatışmaları sona erdirmek için kurulan IX. Ordu müfettişliği görevine getirilmiştir. Buradaki olaylar hakkında Mustafa Kemal Paşa'dan bir rapor hazırlanması istenmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu göreve tayini ile ilgili muamelelerde çok acele edilmiş, tayin bazı kişiler tarafından kolaylaştırılmış, padişah ve sadrazam engel olmadıkları gibi Mustafa Kemal'den faydalı hizmetler beklemiştir.⁶ Çünkü İngilizler bölgede yaşanan olayların Rumlardan değil Türklerden kaynaklandığını düşünüyordu. İngiltere Osmanlı Devleti hükümetine buradaki olayların durdurulması için birinin görevlendirilmesi konusunda talimat vermişti.

Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçmeden önce İstanbul'da geçirdiği bu dönem Milli Mücadele Dönemi'nin başlangıcını oluşturan hazırlık dönemidir. Bu dönem yakın tarihimizde, yeni Türk devletinin yapılanmasında siyasi ve fikri temellerin oluştuğu önemli tarihi olaylar ile doludur.⁷

Mustafa Kemal IX. Ordu müfettişi olarak Samsun'a geldikten sonra görevinin sınırlarını aşarak aslında bütün memleketin kaderiyle ilgili olan Milli Mücadele Dönemi'nin ilk ana programının raporunu hazırlamıştır. Rapor özetle şu fikirleri kapsamaktaydı:

1. Samsun Bölgesi Rumları siyasi emellerinden vazgeçerlerse asayiş kendiliğinden düzelir.
2. Türklüğün yabancı mandasına ve kontrolüne tahammülü yoktur.
3. Yunanlıların İzmir'de hakları yoktur. İşgal geçicidir.
4. Millet, millî hâkimiyet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunu gerçekleştirmeye çalışacaktır.⁸

Mustafa Kemal Paşa Samsun'da bulunduğu sürece yaptığı çalışmalarla normal müfettişlik görevinin çok ötesinde bir görev üstlenmiş ve vatanın kurtarılması konusundaki faaliyetlerinin ilk izlerini burada vermiştir.

Daha sonra Mustafa Kemal Paşa Samsun'un kıyıda olması ve İngiliz işgali olmasından dolayı Havza'ya geçmiş, burada halkı Milli Mücadele fikri etrafında toplamaya ve hazırlamaya çalışmıştır. Türk İstiklal Harbi'nin ilk yıllarındaki bu tip teşebbüsler Milli Mücadele'nin ordudan çok Kuvay-ı Milliye'ye dayanması ve Anadolu direnişini halka mal etmek amacına hizmet etmiştir.⁹ Mustafa Kemal Paşa Türk halkını İstanbul hükümetinin aksine halkı sakin olmaya değil harekete geçmeye çağırıyordu.¹⁰ Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı bu faaliyetler ve halka verdiği mesajlar kısa zamanda başta İngilizler olmak üzere diğer işgal kuvvetlerini endişelendirmiştir. Bu sebepten Mustafa Kemal Paşa İngilizler tarafından Osmanlı Harbiye Nezareti'ne şikâyet edilmiş ve onun geri çağırılmasını istemişlerdir. Harbiye Nezaretince bu talebe boyun eğilecek ve Mustafa

⁶ Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali I**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1987, s. 215.

⁷ Semih Yalçın vd, **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2004, s.156.

⁸ Tevfik Bıyıklıoğlu, **Atatürk Anadolu'da(1919-1921)**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1959, s.30.

⁹ Kemal Arıburnu, **Sivas Kongresi, Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla**, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara, 1997, s.2.

¹⁰ Hamza Eroğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, MEB Basımevi, İstanbul, 1982, s.174.

Kemal Paşa'ya en kısa zamanda İstanbul'a dönmesi emredilecektir.¹¹ Tüm bu olumsuzluklara rağmen Mustafa Kemal Paşa büyük bir kararlılıkla mücadelesine devam edecektir.

Mustafa Kemal Paşa Havza'da halkı işgallere karşı protestoya çağırarak "milli bilinci" uyandırmayı hedeflemiştir. Havza'dan ayrılarak Amasya'ya geçen Mustafa Kemal Paşa burada yapılan büyük mitingde bir konuşma yapmış milli bir silkinme ile geçirilen felaketlerin sona ereceğini ifade etmiştir.¹² Havza'daki faaliyetleri ve buradaki konuşması Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele'sinin siyasi ve hukuki bir metin olacağını göstermiştir. Bu olaylar neticesinde 22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi yayımlanmıştır. Genelgede vatanın bütünlüğünün ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğu, İstanbul Hükümeti'nin sorumluluklarını yerine getiremediği ve milletin sesini dünyaya duyurmak için milli bir heyetin toplanmasının gerekliliği belirtilmiştir. Genelgenin dikkat çeken maddelerinden biri de Sivas' ta milli bir kongre toplanmasına ve Doğu illeri adına Erzurum'da bir kongre toplanmasına karar verilmesidir.¹³

Mustafa Kemal Paşa Anadolu' ya geçtikten sonra yaptığı çalışmalardan dolayı İngilizlerin kuşkusunu çektiği için İstanbul Hükümeti tarafından baskı görmüş, hükümet görev ve yetkilerinin dışında çalışmalar yaptığı gerekçesiyle paşanın komutanı olduğu XI. Orduyu lağvetmiştir. İstanbul Hükümeti Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul' a çağırılmış fakat paşa hükümetin tekliflerini reddedip askerlikten istifa etmiş ve milleti Milli mücadele fikri etrafında birleştirme çalışmalarına devam etmiştir.

23 Temmuz 1919 günü Erzurum' da kongre toplanmıştır. Kongrenin açılışında yaptığı konuşmasında Mustafa Kemal istiklal uğrunda namus ve şehametiyle dövüşen Türk milletinin Mondros Mütarekesi ile silahını bıraktığını fakat milli izzet-i nefsin tecavüzlere uğradığını, Ermeni ve Rum unsurların gördükleri teşvik sebebiyle milli namusu yaralayacak taşkınlık ve tecavüzlerde bulunduğunu belirterek, layık görülen bu haksızlıklardan müteessir olan milli vicdanın uyanarak Müdafaa-i Hukuk-i Milliye, Muhafaza-i Hukuk-i Milliye, Müdafaa-i Vatan ve Redd-i İlhak gibi adlarla aynı mukaddesatın temini için tebarüz eden milli akımın milletin mukaddesatını kurtaracağını ve son sözü söyleyeceğini ifade etmiştir.¹⁴

Erzurum Kongresi'nin maddeleri şöyledir:

1. Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür; onun çeşitli kısımları birbirinden ayrılmaz
2. Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı Osmanlı Devleti'nin dağılması halinde millet birlikte müdafaa ve mukavemet edecektir.
3. Vatanın ve istiklalin muhafaza ve teminine İstanbul' daki hükümet muktedir olmadığı takdirde maksadın temini için geçici bir hükümet milli kongrece seçilecektir. Kongre toplanmış değil ise bu seçimi Heyet-i Temsiliye yapacaktır.
4. Kuvay-ı Milliye'yi amil ve milli iradeyi hâkim kılmak esastır.

¹¹ Mustafa Turan, "19 Mayıs'ın Türk İstiklal Harbi'ndeki Önemi", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı 137, 1998, s.11.

¹² Mehmet Evsile, "Amasya Tamimi ve Atatürk'ün Amasya'daki Faaliyetleri", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt 16, Sayı 40, 1998, s.82.

¹³ Evsile, s.78.

¹⁴ Nimet Arslan (Der.), **Atatürk' ün Söylev ve Demeçleri (1919-1938)**, Cilt 1, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1981, s.3-4.

5. Hristiyan unsurlara siyasi hâkimiyetimizi ve içtimai muvazenemizi bozucu imtiyazlar verilemez.
6. Manda ve himaye kabul olunamaz.
7. Milli meclisin derhal toplanması ve hükümet icraatının meclisin denetimine konulması için çalışılacaktır.¹⁵

Erzurum Kongresi İstanbul yönetimini rahatsız etmiştir; fakat bu rahatsızlığa rağmen Erzurum’ da alınan kararlar yurt geneline ve yabancı temsilcilere gönderilecektir.

Mustafa Kemal Paşa, Erzurum’ da yapılan kongrenin ardından Amasya Tamimi’nde yapılacağı duyurulan Sivas Kongresi için Sivas’ a hareket etmiştir. Burada halkın büyük sevgisi ile karşılaşmıştır. Bu durum Türk halkının bağımsızlığa ne kadar önem verdiğini göstermiş ve paşanın Türk halkına olan güveni boşa çıkmamıştır.

Tüm engellemelere rağmen kongre 4 Eylül 1919 tarihinde açılmış ve 11 Eylül 1919 ‘da çalışmalarını tamamlamıştır. Mustafa Kemal kongrede başkan seçilmiştir. Erzurum Kongresi’nde alınan kararlar benimsenmiş ve bu kararlar tüm yurdu kapsayacak şekle getirilmiştir. Vatanın ayrılmaz bir bütün olduğu, işgallere karşı birlikte mücadele etmek gerektiği ve meclisin bir an önce toplanması gerektiği tekrar vurgulanmıştır.

Sivas Kongresi, yurt içinde yurt dışında geniş yankılar uyandırmıştır. Kongrenin yurt içindeki en önemli etkisi Damat Ferit’ i istifa etmek zorunda bırakması olmuştur. Bu istifadan sonra hükümet Ali Rıza Paşa tarafından kurulmuştur. Mustafa Kemal yeni hükümetten bir takım isteklerde bulunmuş bazı istekleri kabul edilse de yeni meclisin açılması konusundaki anlaşmazlıklar çözülememiştir. Meclisin İstanbul’ da toplanmasının güvenlik açısından uygun olmadığı konusunda görüş birliğine varılmıştır. Ancak İstanbul hükümeti meclisin İstanbul dışında bir yerde toplanmasını kabul etmemiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye Sivas’tan ayrılarak Ankara’ya geçmişlerdir.¹⁶

Meclis çalışmaları 12 Ocak 1920’de padişah beyannamesinin okunmasıyla başlamıştır. Son Osmanlı Meclisi’nin en önemli başarısı, Mustafa Kemal Paşa tarafından hazırlanan Misak-ı Milli’yi kabul ve ilan etmesi olmuştur. Misak-ı Milli 28 Ocak 1920’ de kabul edilmiş ve 17 Şubat 1920’de ilan edilmiştir. Misak-ı Milli’nin maddeleri şöyledir:

1. Milli sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
2. 30 Ekim 1918 tarihinde ateşkes yapıldığında düşman işgali altında bulunan Arap memleketlerinin durumu, yine o bölgedeki halkın serbestçe verecekleri oylarla belirlenecektir.
3. Kars, Ardahan, Batum için gerekirse tekrar halkoyuna başvurulabilir.
4. Batı Trakya’nın hukuki durumunun tespiti de oradaki halkın özgürce verecekleri oylarla belirlenmelidir.
5. Azınlıklara verilen haklar komşu ülkelerdeki Müslümanların aynı haklardan yararlanması koşulu ile kabul edilecektir.
6. İstanbul ve Marmara Denizi’nin güvenliği her türlü tehlikeden uzak olmalıdır.¹⁷

¹⁵ Ergun Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Zeus Kitapevi, İzmir, 1984, s.172.

¹⁶ Nuran Kılavuz, Mondros’tan TBMM’nin açılışına kadar Milli Mücadelenin Siyasal Gelişimi, **Ekev Akademisi Dergisi**, Sayı:51, 2012, s. 68.

¹⁷ Cemal Güven, Misak-ı Milli: Türkiye’nin İstiklal ve İstikbal Esasları, Tarihin Peşinde, **Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2018, sayı:20, s.122-123.

17 Şubat 1920' de dünya kamuoyuna duyurulan Misak-ı Milli'nin İtilaf devletlerince Türk tarafının tezi olarak görülmemiştir. Galip devletler kendi menfaatlerinin gerçekleşmesi yolunda Türk milletinin tabii ve tarihi haklarını çiğnemekte hiçbir beis görmemişler, diplomaside diledikleri gibi belgeler hazırlamışlar ve uygulamak istemişlerdir. Bu itibarla Misak-ı Milli'nin yalnız iç hukuk bakımından değil, asıl devletlerarası hukuk açısından büyük önemi de 1920 yılı sonlarına doğru anlaşılmaya başlanacaktır.¹⁸

Yaşanan son gelişmeler özellikle İngilizlerin istediği şekilde değildi. İngilizlerin baskısına dayanamayan Ali Rıza Paşa hükümeti istifa etmiş, yeni hükümet Salih Paşa tarafından kurulmuştur. Ancak bu hükümet değişikliği de İngilizlere yeterli gelmemiştir. İngilizler Anadolu milliyetçilerine gözdağı vermek için İstanbul' u işgal etmeye karar vermişlerdir. İngiltere Dışişleri bakanı Lord Curzon, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck'e İstanbul'un işgal edilmesi gerektiğini, Yüksek Konseyin aldığı kararları bir telgrafla bildirmiştir. İstanbul'un işgal kararında biraz gecikme yaşansa da üç müttefik(İngiltere- Fransa-İtalya) yüksek komiseri 15 Mart 1920' de son toplantılarını yapmıştır. İşgal 16 Mart 1920' de saat 06.00 civarında İngilizlerin Şehzadebaşı'ndaki baskını ile başlatıldı.¹⁹ İstanbul' un işgali Mustafa Kemal'e bildirilmiştir. İngilizler yayınladığı bildiriyle isyanın geçici olduğunu amaçlarının Osmanlı Devleti idaresinde kalacak yerlerde nüfuzu artırmak olduğunu, isyan çıktığı takdirde İstanbul'un Türklerden alınacağını açıklamışlardır.

İstanbul' un işgalini fırsat olarak değerlendiren Mustafa Kemal olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin Ankara'da toplanması için gerekli seçim hazırlıklarının yapılmasını emretmiştir. Meclis 23 Nisan 1920 tarihinde açılmış ve ilk toplantısını en yaşlı üye başkanlığında yapmıştır. Böylece Milli Mücadele hareketi artık meclis aracılığıyla tek merkezden yönetilmeye başlanmıştır.

Anadolu' da Milli Mücadele hareketinin asıl ve öncelikli hedefi işgal altındaki vatan topraklarını kurtarmak olmuştur. Hareketin amacı da dış politikayı belirlemiştir. Her bakımdan tam bağımsızlık hedeflendiğinden Misak-ı Milli dış politikanın temel hedefi olmuştur. İtilaf devletleri Ankara hükümetinin önüne Sevr'i getirmiştir. Ankara hükümeti de daima Misak-ı Milliye savunmuştur. Dış politikada, işgal altındaki toprakları kurtarmak hedeflenmiş, Misak-ı Milli de belirlenen sınırlar tam bağımsızlığın sembolü olmuştur. Bu bağlamda çeşitli dış ilişkilere girilmiştir. Ankara hükümetinin dış politikada dikkate değer yönler vardır. Milli Mücadele hareketinin kendisi bir bağımsızlık savaşı olduğu halde diplomatik kanallar hiçbir zaman kapatılmamıştır²⁰.

İngiltere'nin Milli Mücadele döneminde politikası Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Anadolu'nun paylaşmasından yana olmuştur. Yunanistan'ın İzmir'e çıkışını da desteklemesi bu politikasının bir sonucudur. İngiltere Milli Mücadeleyi baltalamak için her yola başvurmuştur. İngiltere İstanbul Hükümeti ile işbirliği içindedir ve Anadolu'daki her türlü isyanı desteklemektedir. Bu tavır, İngiltere'nin Milli Mücadele dönemindeki politikasının en belirgin özellikleridir. İngilizler, Türklerin bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşmasının hâkimiyeti

¹⁸ Mustafa Turan, **Milli Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları**, Siyasal Kitapevi, Afyon, 1999, s.65.

¹⁹ Gürkan Fırat Saylan, İstanbul'un Resmen İşgali (16 Mart 1920), **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, Cilt: II, Sayı:41, 2014, s.23-24.

²⁰ Mevlüt Çelebi, **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Akademi Kitapevi, İzmir 2005, s.76.

altında olan diğer milletlere de örnek oluşturacağını düşündüğünden Yunanistan'ı maddi ve manevi her bakımdan desteklemişlerdir.

Londra Konferansı esnasında İngilizlerle esir değişimi konusunda bir anlaşma yapılmıştır; ancak bu anlaşmada kabul edilmemiştir. Bu sırada İngilizlerin Mustafa Kemal Paşa'ya suikast düzenlemesi için gönderdikleri şahsın idam edilmesine de İngilizler sert tepki göstermişlerdir. Buna rağmen İngilizlerle esir değişiminde anlaşmaya varılmıştır.

İngilizler sonraki dönemde de güçsüz bir Türkiye için ellerinden geleni yapmışlardır. İngilizlerin bu tutumları Cumhuriyet Dönemi'ndeki Türk-İngiliz ilişkilerini de olumsuz etkilemiştir²¹.

B. Cumhuriyet Dönemi (1923-1938)

Birinci Dünya Savaşı'nı sonra birtakım barış antlaşmaları yapılmış bununla Avrupa'ya yeni bir düzen getirilmek istenmiştir; fakat bu başarılı olmamıştır. Almanya, Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan, Çarlık Rusya'sı yıkılmıştır. Tüm bunlardan dolayı Avrupa'da güç dengesinde birtakım boşluklar oluşmuştur.

Savaşın sonu Avrupa'sına bakacak olursak Almanya, Avrupa'nın önemli gücü olmaktan çıkmıştır. 1917 Bolşevik İhtilali ile Çarlık Rusya'sı yıkılmış yerine gelen Sovyetler de içeride komünist sistemi yerleştirmekle meşguldür. Avusturya-Macaristan ise yıkılmış toprakları üzerinde birtakım devletler kurulmuştur. İtalya savaştan galip çıkmasına rağmen savaşta yıpranmış ve bundan dolayı kendi içinde karışıklıklar meydana gelmiştir. Bu karışıklığın sonucunda Mussolini iktidara hâkim olmuştur. Bir diğer galip devlet olan İngiltere ise Avrupa'yla çok ilgilenmemiştir. Tüm bunların içinde Fransa 1919'dan sonra Avrupa gücünde sivrilmiştir.

Ortadoğu'da ise Osmanlı Devleti'nin yıkılmasından kaynaklanan bir boşluk vardır. İngiltere ve Fransa savaş sırasında Ortadoğu'yu paylaştıkları anlaşmaları yürürlüğe koymaya başlamışlardır. Buna göre İngiltere; Ürdün, Filistin ve Irak'a; Fransa ise Suriye ile Lübnan'a yerleşmiştir. İngiltere daha sonra Mısır'ı da koruma altına aldığını duyurmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Ortadoğu'dan çekilmesinin verdiği boşluğu Fransa ve İngiltere doldürmüştür. Bu her iki devlet içinde bulunmaz bir nimet olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesi ile Fransa ve İngiltere Ortadoğu'da istedikleri gibi hareket edebilecekleri bir ortam elde ettiler²².

Uzak Doğu'daki politikanın belirleyici ülkeleri Almanya, Rusya, Fransa, Japonya ve İngiltere'dir. İngiltere ilgisini Ortadoğu ve Hindistan'a çevirmiş, Fransa ise Almanya'nın saldırısından çekindiği için Uzakdoğu sevdasından vazgeçmek zorunda kalmıştır. Çin'deki iç karışıklıklarda Japonya'nın Uzakdoğu'da söz sahibi olmasını sağlamıştır.

²¹ Çelebi, s. 81.

²²Zeliha Sağlam, **İngiltere'nin Ortadoğu Politikası**, İnsani Ve Sosyal Araştırma Merkezi, <https://insamer.com/rsm/files/IngiltereninOrtadoğuPolitikası.pdf> ,(22.06.2019) s.3.

Türk Devleti ise Milli Mücadele hareketinden başarıyla çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletlerle eşit şartlarla Lozan Antlaşması'nı imzalayan yeni Türk Devleti uluslararası arenada bağımsız bir devlet olarak yerini almıştır.

Yeni Türkiye Lozan'dan sonra bağımsızlığına ters düşen her türlü ilişkiden uzak kalarak, barışçı bir politika izlemiş, komşularıyla dostane bir tavır içinde olmayı tercih etmiştir. Türk dış politikasının niteliği geçmişte de olduğu gibi Atatürk döneminde de dengeli bir politika izlemek olmuştur. Bir nevi Türk diplomasisi Osmanlı diplomasisinin doğal uzantısı niteliğindedir. Bundan ötürü yeni devlet kurulurken Türkler acemilik yaşamamıştır. Lozan' da büyük devletler karşısında yeni Türk devleti güçlü bir direniş göstermiş; başarılı, inatçı ve gururlu bir duruş sergilemiştir. Türk devleti için dış politikanın temel hedefi bağımsızlığın ve Misak-ı Milli sınırlarının korunması olmuştur.

Lozan sonrasında Türkiye dış ilişkilerini iyi komşuluk politikasına dayandırmıştır. Bu politikayı Atatürk'ün fikir ve düşünceleri şekillendirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın uyguladığı dış politika tam anlamıyla Türk milletinin çıkarlarına dayalı milli siyaset ilkesini amaçlamıştır. Bu siyasetin ana temasını milli bağımsızlık, milli sınırlar, milletlerarası hukuka saygı oluşturmuştur. Bu politika Atatürk'ün “Yurtta barış, dünyada barış.” sözü ile şeklini almıştır.

Bu dönemde barışçı bir siyaset izlemenin bir sebebi de toplumun hayatına köklü değişiklikler getirecek olan inkılap ve kalkınma hareketlerine girişmektir. Mustafa Kemal Paşa bu durumu TBMM' de şöyle izah etmiştir: “... esaslı ıslahat ve inkişafat içinde bulunan bir memleketin hem kendisinde, hem muhitlerinde sulh ve huzuru cidden arzu etmesinden daha kolay olunabilecek bir keyfiyet olmaz.”²³

Türkiye, Lozan Antlaşması'ndan sonra izlediği barışçı politikaya rağmen bazen birtakım sorunlarla da karşılaşmıştır. Batılı devletler eskiden olduğu gibi yine devletin iç işlerine karışma hakkını kendilerinde görmüşlerdir; ancak her defasında yeni Türk devletinin direnişiyle karşılaşmışlardır.

Atatürk Dönemi dış politikasının ana esaslarını Misak-ı Milli sınırlarının korumak, tam bağımsızlık ve dış ilişkilerde barışçıl siyaset oluşturmuştur. Bu dönem daha çok içte inkılaplar ve yeni düzen ile ilgilenilmiş ve ülkenin kalkınmasına ağırlık verilmiştir.

Atatürk'ün dış politikadaki temel amacı Misak-ı Milli olduğu için bu dönem İngiltere ile Türkiye arasındaki temel sorun Musul Meselesi olmuştur. Bu mesele Türkiye, İngiltere ve bu devletin mandasındaki Irak'ı ilgilendirmektedir. Musul Meselesi Lozan Barış Konferansı'nda çözüme ulaşmamış ve iki ülkeyi savaşın eşiğine vardırarak dereceye gelmiştir.

Musul zengin petrol kaynakları yüzünden daha Osmanlı Devleti'nin bir vilayeti iken 1914 yılında İngiltere ve Osmanlı arasında söz konusu olan bir yerdir. 15 Kasım 1918 tarihinde İngilizler tarafından işgal edilen Musul, milli mücadelede düşman işgalinden kurtarılamamıştır. Misak-ı Milli'nin birinci maddesine göre Musul Türk sınırları içerisindedir. Musul meselesinin Lozan Konferansı'na geliş sebebi Mondros Mütarekesi'dir.

²³Arslan, s. 356.

Mondros'un imzalandığı zaman yani 30 Ekim 1918' de İngilizler Musul'un güney kesimlerinde bulunmaktadır. O bölge 6. Türk Ordu Komutanlığının denetimindedir. Bu ordunun başında ise Ali İhsan Paşa vardır. İngiliz ordusu kumandanı General Marshall'ın hedefi Musul'u işgal etmektir. Bu hedefinin önündeki engel ise 6. Türk Ordusu Komutanı Ali İhsan Paşa idi. Bu sebepten Marshall Ali İhsan Paşa'yı İstanbul Hükümetine şikâyet etmiştir. Marshall' a göre Musul, mütarekenin 7. Maddesine göre işgal edilmelidir. Ali İhsan Paşa'ya göre adı geçen madde Musul için geçerli değildir. General Marshall mütarekenin acele bir şekilde imzalandığını ve Musul'un işgal edilecek alan içinde olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Ali İhsan Paşa İstanbul hükümetine telgraf çekmiştir. İstanbul ise buna karşılık Musul'un işgali gibi bir karar olmadığını düşman çok ısrar ederse Ali İhsan Paşa'nın kuzeye çekilmesini söylemiştir.²⁴ İngilizlerin Musul'a ilerlemesi üzerine İngilizlere Mondros Mütarekesi'ni ihlal ettiklerini, bu ilerleyişin ateşkes maddelerine aykırı olduğunu bu durumun sorumluluğunun İngilizlere ait olacağını dile getirmiştir. İngilizler Mondros Mütarekesi'nin müttefikler güvenliklerini tehlikede gördükleri bir durum olduğunda herhangi bir noktayı işgal edebilir maddesini ileri sürmüştür. İstanbul'daki Harbiye Nezareti de ateşkesin bozulmasına izin vermemek adına Ali İhsan Paşa'ya Musul' u terk etme emri vermiştir. İngilizler ancak bundan sonra 10 Kasım 1918 günü Musul' a girebilmişlerdir.

İngilizler Musul halkı tarafından tepkiyle karşılanmış ve bölgedeki Kürt aşiretler ile Kerkük ve Süleymaniye'deki Türkler, İngilizlere karşı direnişe geçmiştir.²⁵

İngilizler için Musul oldukça önemlidir. Çünkü İngiltere için Musul kilit bölgedir. İngiltere'nin doğu siyaseti için Hindistan ve Akdeniz arasında tampon devletler kurmak şarttır. Ayrıca bölgede Siyonizm'in kurulması için Musul'un Türkiye'ye bırakılmaması gereklidir. Bu sebepten İngilizler Musul bölgesindeki Araplar ile Türklerin yakınlaşmasına şiddetle karşı koymuşlardır. Bunun için bölgeye kendi subaylarını göndermişler ve buradaki Arapları Türklere karşı kışkırtmışlardır. Türklerin Araplardan toprak alacağına onları inandırmışlardır. Özellikle Musul'daki petrolün önemi İngilizlerin bölgeyi ele geçirmek için mücadelesini hızlandırmıştır.²⁶

İngilizler Musul'u antlaşmaya aykırı olarak işgal etmişlerdir. Bu duruma TBMM tepki göstermiş ve Musul'un iade edilmesi fikrini benimsemiştir. Milli mücadele döneminde de Türkler bir yandan batıda savaşlarla uğraşırken, bir yandan da Musul ile ilgili faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetler İngiltere için daima endişe verici olmuştur.²⁷

Musul Meselesi Lozan Barış Konferansı'nda ciddi tartışılan bir konu olmuştur. Misak-Milli'nin vazgeçilmez bir parçası olan Musul İngiltere'nin sömürgesi olan Hindistan yolunun güvenliği ve petrol bakımından önemlidir. Lozan görüşmeleri esnasında İsmet Paşa Musul'un büyük çoğunluğunun Türk olduğunu izah etmiş ve buranın Türkiye'de kalması gerektiğini ileri sürmüştür; ancak İngiltere buna itiraz etmiştir. İsmet Paşa, Musul Meselesinin bölgede halk oylaması ile

²⁴Şayan Şahin, Musul'un işgali ve Ali İhsan Paşa, **Türk Kültürü**, 402 / XXXIV, Ankara, Ekim 1996, s. 595-596.

²⁵ Semih Yalçın, **Misak-ı Milli ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi**, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Atam Yay. Ankara 2000, s.309-326.

²⁶ Şayan Ulusan, Musul ve Hatay Meselelerinin Türk Dış Politikalarına Etkileri, **Tarih Yazıları**, İstanbul, 2006, s.573-574.

²⁷ Fahir Armaoğlu, "Lozan Konferansı ve Musul Sorunu", Misak I Milli Ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu, **Atatürk Araştırma Merkezi Yayını**, Ankara, 1998, s.110-11.

çözülmesi önerisini sunmuş fakat bu da halkın rey verme alışkanlığının olmadığı ileri sürülerek reddedilmiştir.

Mesele çözümlenemeyen bir hal alınca ve konferans çalışmalarını tehlikeye düşürünce sorunun konferanstan sonraya bırakılmasına karar verilmiş ve iki devlet arasında belirlenen süre içinde çözüme varılamazsa Musul Meselesinin Milletler Cemiyeti'ne götürülmesine karar verilmiştir.²⁸

Bu sırada Musul'u Türkiye'ye verme niyetinde olmayan İngiltere bu bölgedeki memnuniyetsiz olan halkı kışkırtmaya başlamıştır. Bunu yapmadaki amacı Türkiye'yi dünyaya kendi içinde istikrarı sağlayamamış bir ülke olarak göstermekti.²⁹ İngiltere bu amacına ulaşmıştır. Bölgede Şeyh Sait İsyanı baş göstermiştir. İsyanda İngiltere'nin parmağı olduğu isyanın Diyarbakır'a sıçramasıyla ortaya çıkmıştır. Burada İngiltere silah fabrikalarından gelen ve üzerinde Kürdistan kraliyeti harbiye hazırlığı adresi yazılı olan mektuplar ele geçirilmiştir. 13 Şubat 1925 tarihinde başlayan Şeyh Sait İsyanı 31 Mayıs 1925 günü sona ermiş, isyan Türk devletini oldukça uğraştırırsa da bastırılmış suçluları cezalandırılmıştır.³⁰

Milletler Cemiyeti, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla kuruldu. İngiltere Başbakanı Llyod David George hükümete uluslararası çatışmalara ve savaşa çözüm bulmak amacıyla uluslararası bir örgüt kurulması önerisinde bulundu³¹. ABD başkanı Wilson ülke bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığı güvence altına alacak silahsızlanmayı düzenleyecek, denizlerin serbestliğini sağlayacak uluslararası bir örgütün kurulmasını savunmuştur. I. Dünya Savaşı'nın ardından milletlerarası işbirliğinin sağlanması ve barışın korunması adına galip devletler tarafından kurulmuştur. Örgütün kuruluş amacı Versay Antlaşması ile edilen durumun devamını sağlamaktır. Türkiye I. Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrıldığı için asli üyeler arasına alınmamıştır. Milletler Cemiyeti'nin Türkiye hakkındaki tutumunu ise İngiltere belirlemiştir. Çünkü İngiltere Milletler Cemiyeti'nin kurucu ve asli üyesidir. I. Dünya Savaşı'nda yenilen devletler birer birer teşkilata alınmıştır³². Fakat Türkiye başlangıçta Milletler Cemiyeti'nin Musul Meselesi 'ne ve Sovyetlerin cemiyete olumsuz bakışından ötürü buraya girmek için başvurmamıştır. Zaten İngiltere ve cemiyet üyeleri Türkiye'nin henüz Milletler Cemiyeti'ne üye olması istemiyordu. Çünkü devam eden Lozan Konferansı'nda cemiyete üye olmayan bir Türkiye'den taviz alınması güçleşecekti³³. Böylelikle İngiltere Musul meselesini cemiyete taşıyarak burada kendi lehine çözümlenmesini sağlamıştır. Sonuçta Türkiye daimi üyelik gibi bir talepte bulunmamış, prensip olarak cemiyete katılmıştır. Böyle bir talepte bulunmasının nedeni ise Sovyetler ile arasındaki antlaşmalardır.

²⁸ Seha Meray, **Lozan Barış Konferansı**, .Yapı Kredi Yayınları, 1993, s.29.

²⁹ Mehmet Aydoğan, **İç İsyanlar ve Şeyh Said İsyanı**, 2. Baskı, İstanbul, Nokta Kitap, 2012, s.362.

³⁰ İzzettin Çopur, **Şeyh Sait İsyanı**,

http://www.izzettincopur.com/index.php?option=com_content&view=article&id=68:eyh-sat-syani-13-ubat-31-mayis-1925&catid=44:tarh-olaylar&Itemid=49 (20.07.2019), s.3.

³¹ Dilek Barlas, "Milletler Cemiyeti'nde Türkiye: İyimserlik ve Kuşku Arasında", **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, Cilt 14, Sayı 55, 2017, s. 95.

³² Mehmet Gönlübol- Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası(1919-1973)**, Cilt: I, AÜSBF Yayını, Ankara, 1982, s. 102.

³³ Şayan Uslan, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Girişi, Öncesi ve Sonrası, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 16-17, İzmir, 2008, s.245.

1932 yılında Milletler Cemiyeti'nin yaptığı toplantı sırasında İspanya ve Yunanistan'ın desteği ile Türkiye'nin cemiyete davet edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu davet Ankara tarafından kabul edilmiştir. Bunun üzerine Türkiye 18 Temmuz 1932 yılında 43 üyenin oybirliği ile Cemiyet-i Akvam' a kabul edilmiştir. Türkiye üyeliği boyunca aktif rol oynamıştır. 1935-37 yılları arasında konsey üyeliği ve 1937' de Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşü Aras ise konsey başkanlığı yapmıştır.³⁴

Belirtilen süre zarfında da Musul Meselesi çözüme ulaşmamış aksine ilişkiler daha da gerginleşmiştir. İngilizler sorunu Milletler Cemiyeti'ne götürmek için Musul'dan fazlasını istemişlerdir. Böylece sorun İngilizler tarafından 6 Ağustos'ta Milletler Cemiyetine taşınmıştır.³⁵ Burada Türkiye'yi Fethi Bey temsil etmiştir.³⁶ Her iki tarafta eski görüşlerinden vazgeçmemiştir. Türk tarafı kararı burada yaşayan halkın vermesi için oylama yapılmasını talep etmiş ancak İngiltere buna yanaşmamıştır. İngiltere uzlaşmaz tavrını devam ettirdiği gibi bölgede kışkırtıcı olaylar çıkarmıştır. Arapları ve burada yaşayan Kürtleri Türkiye'ye karşı kışkırtmıştır.³⁷ Anlaşma yine sağlanamamış bunun üzerine sorunu yerinde incelemek adına bir komisyon kurulmasına karar verilmiştir. Komisyon incelemelerini yaparken sınır bölgelerinde Türkler ve İngilizler arasında sıcak çatışmalar olmuştur. Bunun üzerine geçici bir sınır çizilmiş ve komisyon çalışmalarını burada yürütmüştür.

Komisyon İngiltere'nin istekleri doğrultusunda bir rapor hazırlamıştır. Türkiye'nin çaba ve itirazlarına rağmen rapor, 16 Aralık 1925'te kabul edilmiştir. Türkiye bu durumu değiştirmek için çok çabalasa da ülkede yaşanan sıkıntılardan dolayı Türkiye'nin bu girişimi sonuçsuz kalmıştır. Nitekim 5 Haziran 1926 yılında Türkiye, İngiltere ve Irak arasında imzalanan anlaşma Musul Irak'ta kalacak şekilde belirlenmiştir.³⁸ Türkiye'nin Musul'dan vazgeçmesinin karşılığı olarak bölgedeki petrol gelirinin %10'u 25 yıl süre ile Türkiye'ye verilse de Türkiye, 500 bin İngiliz parası karşılığında bu hakkından vazgeçmiştir.³⁹

Musul'un kaybedilmesinde bölgenin petrol kaynakları bakımından zengin olması ve stratejik bir öneme sahip olması etkili olmuştur. İngiltere ısrarcı, baskıcı ve uzlaşmaz tavrından vazgeçmemiştir. İngiltere'nin böyle bir tutum olmasının nedeni ise hala Türk milletine yaşam hakkı tanımak istemeyişindedir. Türkiye açısından bir diğer talihsizlik ise meselenin Milletler Cemiyeti'ne taşınmasıdır. Çünkü Türkiye bu sırada Milletler Cemiyeti'ne üye bir devlet değildir. İngiltere ise cemiyetin asli ve kurucu üyesidir. Hal böyle olunca İngiltere diğer üye devletlere baskı yapma konusunda daha rahat bir tavır göstermiştir.

İngiliz halkı da her ne kadar savaştan yılmış olsa da Türkiye SSCB'nin desteğinden emin olamadığından ve içte çıkan ayaklanmalardan ötürü Musul için bir savaşı göze alamamış ve buradan vazgeçmek zorunda kalmıştır.

³⁴ Özden Zeynep Alantar, **Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi, Türk Dış Politikasının Analizi**, (Ed.,Faruk Sönmezoğlu), Der Yay, İstanbul, 2004, s.72-74.

³⁵ İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları(1920-1945)**, Cilt: I, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s.304.

³⁶ Abdülahat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.128.

³⁷ Mim Kemal Öke, **Kerkük- Musul Dosyası**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1991, s.76.

³⁸ Faruk Celiloğlu, **Cumhuriyetin ilk On Yılı ve Balkan Paktı(1923-1934)**, Dışişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1974, s.118.

³⁹ Hikmet Uluğbay, **İmparatorluktan Cumhuriyete Petro politik**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2003, s. 263.

Türkiye her zaman barıştan yana olan bir devlet olmuştur. Uluslararası arenada kurulan cemiyetlere ve kuruluşlara üye olarak bu anlamda kendi siyasetini göstermiştir. Almanya'nın ve İtalya'nın Balkanlarda yayılcı politikalar izlemesi ve bu bağlamda devletlerin silahlanmaya başlaması Türkiye'yi tedirgin ettiği gibi diğer Balkan devletlerini de tedirgin etmiştir. Mussolini'nin dünyadaki düzeni İtalya, Fransa, İngiltere ve Almanya'nın sağlayabileceğine dair açıklaması başta Türkiye olmak üzere diğer Balkan devletlerinde endişeye sebep olmuştur. Bunun üzerine bir Balkan birliğinin oluşması fikri gündeme gelmiştir. Türkiye, bu ittifak için elinden geleni yapmış, gerekli ortamın sağlanması için çaba göstermiştir. İttifakın imzalanma sürecine kadar bölge ülkeleri ile görüşmeler yapılmıştır. Türkiye bu ittifakı hem balkanlardaki Türk halkını korumak, buradaki Türk nüfuzunu devam ettirmek hem de yaklaşan II. Dünya Savaşı öncesinde sınırlarını korumak istemiştir. Türkiye, Yunanistan, Romanya, Yugoslavya arasında 9 Şubat 1934'te Balkan Antantı imzalanmıştır. Böylece Balkan Antantı kurulmuştur.⁴⁰ Bu antantın amacı, karşılıklı olarak sınırların korunması, yardımlaşmak ve ekonomik olarak işbirliği içinde olmaktır.⁴¹ Balkan Antantına hazırlık aşamalarında yapılan konferanslara İngiltere destek vermiştir. Bu birliğin kurulması İngiltere'nin de arzu ettiği bir durumdur. Çünkü revizyonist devletlerin balkanlardaki hedeflerinin ve planlarının önüne geçilmesi bu birliğin kurulmasıyla mümkündür.⁴² Dolayısıyla İngiltere kendi çıkarlarını da korumak adına bölgedeki Almanya ve İtalya'nın yayılcı ve saldırgan politikasına karşılık Balkan birliğine destek vermiş ve paktın imzalanmasından yana bir tavır sergilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önce tüm dünyada bir gerginlik hakimdi. Bu gerginlik Ortadoğu bölgesinde de kendini hissettiriyordu. İtalya ve Almanya'nın saldırgan ve yayılcı tavrına karşılık Türkiye Balkan Antantı'nı imzalamıştı. Türkiye dış politikasında barıştan yana bir tutum sergilediği için doğudaki komşuları ile problemlerini çözmüş ve Orta Doğu paktı imzalama fikrini ortaya atmıştır. Bu fikre İngiltere'de destek vermiştir. İngiltere'nin desteğini alan Türkiye bölgede sorunların çözümünde arabulucu bir rol üstlenmiş ve Sadabat Paktı'nın imzalanmasında etkin bir karakter olmuştur. Sadabad Paktı Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında 8 Temmuz 1937 yılında imzalanmıştır. Bu paktın imzalanmasında İngiltere'nin etkili olması Sovyet Rusya'nın bölgedeki etkinliğinin azaldığını göstermektedir. Türkiye'nin bundan sonra uluslararası arenada saygınlığı artmıştır. Sadabad Paktı ile bu bölgedeki devletler manda yönetimine karşı kendi kendilerine yetebildiklerini dünya kamuoyuna duyurmuştur. Ayrıca bu pakt dünyada bir başarı olarak kabul edilmiş ve yankı uyandırmıştır. Türkiye ise bölgedeki devletleri yönlendirerek bölgede öne çıkan bir devlet olmuştur. Dış politikada Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" ilkesi doğrultusunda Ortadoğu devletleri ile işbirliğini geliştirme adına adımlar atmıştır.⁴³

Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne taşıdığı bir konu da Hatay sorunudur. Türkiye'nin ilk hedefi Hatay'a bağımsızlık kazandırmaktı. Daha sonra ise kendi sınırlarına dâhil etmektir. Bunun için

⁴⁰ Şayan Ulusan, "Türk Tarihinde Balkanlar", **Arşiv Belgelerine Göre Yabancı Basının 1934 Balkan Antantı İzlenimleri**, (Ed. Zeynep İskefiyeli, Bilal Bıçak, Serkan Yazıcı, Cilt: II, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya, 2013, s. 1252-1253-1254.

⁴¹ Ömer Kürkçüoğlu, **Türk İngiliz İlişkileri 1920'lerden 1950'lere** (400. Yıldönümü), Basın, Yayın ve Enformasyon, Ankara, 1985, s. 72-85.

⁴² Esra Sarıkoyuncu Değerli, Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Antantı, **Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, Eskişehir, 2008 s.122.

⁴³ Mustafa Edip Çelik, Türkiye'nin Sadabad Paktı Ekseninde Şekillenen Ortadoğu Politikası, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Sayı:24, 2014, s.104-105.

konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürdü. Bu sırada Avrupa'da değişen siyasi durum ve yeni bir savaşın başlama sinyalleri esnasında Türkiye durumu kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Musul meselesini kendi çıkarlarına uygun şekilde çözen İngiltere Hatay sorununda Türkiye'nin yanında yer almayı tercih etti. Hatay sorununda Fransa hariç diğerleri Türkiye'nin yanında yer almıştır. Türkiye ise Montreux Boğazlar Konferansı sonuçlanmadan Fransa'yı karşısına almak istememiştir. İngiltere ve Fransa ittifakı ise yaklaşan dünya savaşı sebebiyle Türkiye'yi yanında görmek istediğinden ittifaklarına Türkiye'yi de dâhil etmiştir. Böylece Fransa Hatay konusunda çok fazla sorun çıkartmamıştır.⁴⁴ Hatay 1939 yılında anavatana dâhil olmuştur.

Türk- İngiliz ilişkilerinde 1914-1918 yılları arasında doğrudan savaş, 1919-1923 yılları arasında dolaylı savaş dönemi yaşanmıştır. İngiltere'nin Musul Meselesi' ndeki bencil tavrı Türkiye'yi Sovyetler Birliği'ne yaklaştırmış ve İngiltere ile Türkiye ilişkileri uzunca bir süre donuk kalmıştır. Henüz kurulmuş bir devlet olan Türkiye Musul'u kendi içindeki sorunlardan dolayı terk etmek zorunda kalmıştır. Bundan dolayı Türkiye ile İngiltere arasındaki ilişkilerin gelişmesi pek de kolay olmamıştır. İlişkilerdeki gerginlik 1929 yılına kadar devam etmiştir. Bunu izleyen yıllarda iki devletinde taraf oldukları sorunların çözülmesiyle beraber ittifaka kadar giden yakınlaşma içine girilmiştir.

⁴⁴ Şayan Ulusan, Musul ve Hatay Meselelerinin Türk Dış Politikalarına Etkileri, **Tarih Yazıları**, İstanbul, 2006, s.581-582-583.

I.BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI VE TÜRK- İNGİLİZ İLİŞKİLERİ

A. Savaşın Başlaması ve Türkiye

II. Dünya Savaşı 20. yüzyılda dünya milletlerinin çoğunun yer aldığı, 1939'dan 1945'e kadar süren küresel bir askeri çatışmadır. Savaşa dönemin tüm büyük güçleri olan Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, ABD, Çin ve Fransa Müttefik Devletler olarak; Almanya, İtalya ve Japonya; Mihver Devletler olarak katılmıştır.

İkinci Dünya savaşı sırasında Türkiye'nin dış politikası Lozan Barış Antlaşması'nın kurduğu düzenin devam ettirilmesi yönünde olmuştur. Türkiye, savaş sonrasında Avrupa'da oluşan dengeyi sürdürmeyi ilke edinen devletlerin çabalarına katkıda bulunmuştur⁴⁵. Lozan Barış Antlaşması'ndan sonra Türkiye'nin yakınlaşıp uzaklaştığı devletler olmuştur.

Türkiye'nin tehdit olarak algıladığı devletlerin başında İtalya gelmiştir. İtalya Ege Denizi'nde On İki Ada'ya sahiptir. Akdeniz, Ortadoğu ve Balkanlarda yayılma amacındadır. İtalya'nın bu yayılmacı tavrı Türkiye'nin endişelerini daha da artırmıştır. İtalya ve Almanya'nın dış politika amaçlarından huzursuz olan Türkiye 1936 yılında, Lozan ile oluşan Boğazlara egemenlik hükümlerinin değiştirilmesini istemiştir.⁴⁶ Bu istekten sonra 20 Temmuz 1936 yılında Montreux Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme ile Türkiye Boğazlar üzerinde egemenlik hakkı kazanmış ve silahsızlandırılmış bölgelere askere sokma yetkisine sahip olmuştur. Montreux görüşmeleri sırasında Türk- İngiliz yakınlaşması başlamıştır. Akdeniz'in güvenliği için yapılan 1937 tarihli Nyon ve Cenevre Antlaşmaları ile bu yakınlık daha da güç kazanmıştır.⁴⁷

Almanya ve İtalya'nın saldırgan tutumu ve İtalya'nın Arnavutluk'u işgale başlaması üzerine Türkiye ve İngiltere arasında 12 Mayıs 1939 yılında Türk-İngiliz Deklarasyonu imzalanmıştır. Bu deklarasyonun temel maddesi Akdeniz bölgesinde savaşa yol açacak herhangi bir saldırıda iki ülkenin birbirlerine her türlü yardımı yapmayı kabul etmesidir⁴⁸.

Fransa ile Türkiye arasındaki Hatay sorunu nedeniyle ikili arasındaki müzakereler Fransa'nın İngiltere ile birlikte hareket etmesine rağmen sonuç vermemiştir. Ancak Fransa'nın 23 Haziran 1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kabul etmesi üzerine mesele çözümlenmiş ve aynı tarihte İngiltere ile yapılan açıklama ile aynı nitelikte olan bir beyanname imzalanmıştır.⁴⁹ Atatürk Türkiye ve komşularına gelecek her türlü tehdite karşı oluşturulan birlikler içinde olmayı tercih etmiştir. Bu sebepten Türkiye revizyonist siyaset izleyen Almanya, İtalya gibi bir siyaset izlememiş, anti revizyonist tarafta yer almıştır. Bölge barışının korunması ve sağlanması için aktif bir politika izlemiştir.⁵⁰

⁴⁵ Durmuş Yalçın vd, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011 s.449.

⁴⁶ Durmuş Yalçın vd, s.449.

⁴⁷ Soysal, 1936 Montreux Sözl..s.520.

⁴⁸ Nuri Karakaş, **Türk Amerikan Siyasi İlişkileri (1939-1952)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013, s. 26-27.

⁴⁹ Coşkun Üçok, **Siyasi Tarih Dersleri**, Ajans Türk Matbaası, İstanbul 1995, s.357.

⁵⁰ Seçkin Çelik, **Revizyonist Olmayan Bir Revizyon, Hatay'ın Türkiye'ye katılması Üzerine Tarihsel Bir Analiz ve Bir Düzeltme**,

https://www.academia.edu/34880159/Revizyonist_Olmayan_Bir_Revizyon_Hatay_%C4%B1n_T%C3

Sovyetler ve Almanya aralarında 23 Ağustos 1939' da saldırmazlık paktı imzalamıştır. Bu durum Türkiye'nin üzerinde olumsuz bir etki yaratmış ve Türkiye barış cephesinde iki batılı devletle yalnız kalmıştır.

Almanya ve İtalya Türkiye'nin tutumunun değişmesinden yanadır. Çünkü Sovyet- Alman antlaşmasıyla birlikte Türkiye bir kısıkaça girmiştir. Türkiye bu kısıkaçtan kurtulmanın yolunu hem İngiliz-Fransız bildirgesine bağlı kalmak hem de Sovyetlerle dostluğunu devam ettirip iki dostluğu bağdaştırmakta bulmuştur. Bu sırada 1 Eylül 1939'da Almanya'nın Polonya'ya saldırması ve 3 Eylül'de İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan etmesiyle II. Dünya Savaşı başlamış oldu.⁵¹

B. Türkiye'nin Savaşta Tutumu

II. Dünya Savaşı'nın başlamasından beri Türkiye tarafsız kalmak istemiş ve buna çok önem vermiştir. Türkiye zaten savaş başlamadan önce Almanya ve İtalya'nın saldırgan tutumlarına karşı ittifak arayışlarına girmişti. Bu amaçla Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu'nu Sovyetlere göndermiştir. Türkiye'nin izlediği politikadan memnun olmayan Almanların da ısrarlarıyla Sovyetler; Boğazların ortak savunulması için bir paktın imzalanmasını istemiştir. Montreux' da Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin savaş gemilerine Boğazların her daim kapatılmasını öngören bir değişiklik yapılmasını, ayrıca Sovyetlerin Besarabya'yı Bulgaristan'ın Dobruca' yı ellerine geçirmeleri halinde Türkiye'nin tarafsızlığını teklif etmiş ve Türkiye'yi Batılı devletlerden ayırmaya çalışmışlardır.⁵².Bu teklif Türkiye tarafından kabul edilmemiş ve Şükrü Saraçoğlu Moskova'dan ayrılmıştır.

Sovyetlerle bir anlaşmaya varılmayınca Türkiye, İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939' da karşılıklı yardım antlaşması imzalamışlardır. Türkiye bu antlaşma ile İngiltere ve Fransa'nın desteğini almış Sovyetlerden tamamıyla ayrılmıştır. Fakat kendisini Sovyetlerle bir savaşa sürükleyecek durumları önlemek içinde tedbir almıştır.⁵³

Diğer yandan Türkiye, Almanya'nın Polonya'yı işgali ve Polonya'nın Sovyetler ve Almanya arasında paylaşılmasından kaygı duymuş ve bundan ötürü Balkanlardan gelebilecek tehlikeyi önlemek adına Balkan Antantı'nı canlandırma çabasına girmiştir. Ancak bu çaba boşa çıkmıştır. Çünkü 2 Şubat 1940'ta Belgrat' ta toplanan Balkan Antantı konseyinde Türk Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu üye devletleri tehlike karşısında ortak tutum sergilemeye ikna edememiştir. Almanya'dan korkan Balkan Devletleri Türkiye'yi Balkanlarda Almanya'ya karşı bir güvenlik alanı kurma noktasında yalnız bırakmışlardır.⁵⁴

İngiltere ve ABD'nin çabaları Almanların Balkanlara inmesine engel olamamıştır. Almanların Romanya'dan güneye inmesinden endişe duyan Türkiye Trakya bölgesinde birtakım hazırlıklar yapmış ve sıkıyönetim ilan etmiştir. Bulgarlar bunları görünce endişeye kapılmışlar ve güven tazelemek adına 17 Şubat 1941'de bir demeç yayınlamışlardır. Demeçte Almanya'nın Türkiye'ye

[%BCrkiye_je_Kat%C4%B1lmas%C4%B1_%C3%9Czerine_Tarihsel_Bir_Analiz_ve_Bir_D%C3%BCzeltme](#), (27.06.2019) s.51.

⁵¹ Durmuş Yalçın vd, s.451.

⁵² A. Suat Bilge, **Güç Komşuluk**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1992, s.138-139.

⁵³ İsmail Soysal, s.602.

⁵⁴ Mehmet Gönübol ve Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası** Cilt I, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1987,s. 153.

saldırmasında Bulgaristan'ın ön ayak olması olasılığı uzaklaştırılmış ve böyle Türkiye biraz olsun rahatlamıştır. Bundan sonra Hitler İnönü'ye Türkiye' ye saldırma niyeti olmadığı mesajını verince Türkiye rahat bir nefes almıştır.⁵⁵

Bu sırada Balkanlarda durum İngiltere'nin aleyhine dönmüştür. Hal böyle olunca İngiltere Balkan Antantı'nı canlandırmak amacıyla Türkiye ve Yunanistan ile görüşmeler yapmıştır. Daha sonra Yugoslavya'ya tehlike karşısında bir cephe birliğinin kurulması için teklifte bulunmuşsa da Yugoslavya buna cevap dahi vermemiş aksine mihver devletlere katılmıştır. Fakat bundan hemen sonra Belgrad'da ihtilal çıkmış ve Mihver devletlere taraftar olmak istemeyen hükümet iktidara geçince Almanya Yugoslavya'ya savaş açmış ülkeyi işgal etmiş ve Yunanistan'a taarruz etmiştir.⁵⁶

Türkiye'nin durumu bu şartlarda daha kritik bir hal almıştır. Bulgaristan'a yerleşen Almanların Türkiye'ye saldıracağı ve ülkenin Polonya gibi paylaşılacağı dedikodusu yayılmıştır. Sovyetler balkanlardan sonra Boğazların da Almanların kontrolüne geçeceği endişesi ile Türkiye'ye bir saldırı halinde tarafsız kalacağını bildirmiştir. Bu açıklama Türk hükümetinin isteği üzerine yazılı bir şekilde 25 Mart 1941'de Türk-Sovyet Demeci olarak Ankara'da yayınlanmıştır.⁵⁷

Diğer yandan Balkanlardaki savaş mihverin lehine gelişme göstermiştir. Yugoslavya yenilmiş Yunanistan teslim olmuştur. Irak'ta Alman taraftarı bir hükümet darbesi olmuştur. Yeni hükümetin de İngiltere karşısında tutunabilmesi için Almanya'nın yardımına ihtiyacı vardır. Bu yardımın gidebilmesi de Türk topraklarından geçmesi ile mümkündür. Almanya hem Irak'a yardım götürmek için hem de Fransa'nın kendisine Suriye'de verdiği üslere malzeme götürmek için Türkiye üzerine baskı kurmuştur. Türkiye ise bu baskı karşısında direnmiş, Almanya'nın Batı Trakya ve Ege adalarından toprak istemesini de dikkate almamıştır. Tüm bu baskılara karşı Türkiye savaş dışı durumunda ısrar etmiş ve topraklarından savaşan devletlerin faydalanmasına izin vermemiştir.

Türkiye coğrafi ve stratejik konumundan ötürü mihver ve müttefik devletler için önem arz etmektedir. Bu sebeple her iki tarafın devletleri Türkiye'yi yanında görmek istemiştir. Müttefik devletler Türkiye'yi yanlarına çekmeyi başaramasalar da tarafsız olmasından bir nebze memnun olmuşlardır. Türkiye tarafsız kalmak için ne gerekiyorsa yapmıştır. Türkiye İngiltere ve Fransa ile 19 Ekim 1939 yılında askeri ittifak imzalamıştır. Hitler ise Türkiye'yi kararından vazgeçiremeyeceğini anlayınca, Türkiye ve Almanya arasında 18 Haziran 1941'de Ankara'da Türk-Alman Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır.⁵⁸ Almanya bu pakt ile Türkiye'den yana emin olduktan sonra 22 Haziranda Sovyetlere saldırmıştır. Bundan ötürü pakt İngiltere ve henüz savaşa girmemiş olan fakat İngiltere'yi destekleyen ABD tarafından hoş karşılanmamıştır.

Almanların Sovyetlere sınırlarını geçmesi ile Türkiye rahatlamış ve savaştaki yeni görünümle omuzlarından büyük yükü kaldırmıştır. Türkiye tarafsızlığını her iki tarafa da resmen bildirmiştir.

⁵⁵ İsmail Soysal, s.631.

⁵⁶ Ahmet Şükrü Esmer, "Savaş İçinde Türk Diplomasisi", Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç, TTK Yayınları, Ankara, 1999, s.347.

⁵⁷ İsmail Soysal, s.634-636.

⁵⁸ Selim Deringil, **Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşında Türk Dış politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000, s.35.

II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle harp sanayisinde bir takım madenler önemli olmuştur. Krom, bakır, alüminyum gibi madenler Türkiye'de fazlasıyla mevcut olmasına rağmen Türkiye'nin bu madenleri işleyecek sanayisi yoktur. Bu sebepten Türkiye bu madenlerini ihraç etmek zorundadır. Müttefik devletler bu madenlere olan ihtiyaçlarını Arjantin, Meksika gibi kendi iç pazarlarından karşılıyorlardı. Fakat mihver devletler için durum böyle değildi ve Türkiye bu noktada önemliydi. Mihver devletler için özellikle kroma ihtiyaç vardı.⁵⁹ Almanya ile saldırmazlık paktı imzalanınca Türk kromu için rekabet başlamıştır. Almanlar bunun için heyetler göndermiştir. İngiltere ise Türk kromunun tamamını satın almakta olduğu için endişelenmiştir. Sonuçta Almanya Türkiye ile 9 Ekim 1941' de bir ticaret antlaşması imzalamış ve Türkiye'den krom, bakır, zeytinyağı ithal etmeyi garantilemiştir.⁶⁰ Bu antlaşma Türk dış ticaretinde Almanya'yı birinci sıraya getirmiştir. İngiltere ve ABD buna tepki göstermiştir. Fakat ABD büyükelçisi Mc. Murray'ın girişimiyle sorun giderilmiştir. Türkiye'yi İngiltere'nin müttefiki olarak gören ABD, Türkiye'ye yapacağı yardımı İngiltere üzerinden sürdürmeye devam etmiştir. Böylece Türk siyasetinde İngiltere'nin söz sahibi olma imkânları pekiştirilmiştir.⁶¹

7 Aralık 1941' de ABD savaşa dâhil olmuştur. 1942 yılında Türkiye mihver ve müttefik devletlerin baskısı altında kalmıştır. Türk hükümetinin uzun süredir devam eden savaş dışı tutumunu koruması zorlaşmıştır. Çünkü mihver devletler Kafkaslar ve Süveyş'e doğru taarruza geçmiştir. Eğer buralarda başarı sağlanırsa Türkiye mihver devletlerin kışkacında kalacaktır. Ancak Türkiye mihver devletlerin vaatlerini dikkate almamıştır. İngiltere'nin Kuzey Afrika muharebelerinden ve Sovyetlerin Almanya karşısında uğradığı yenilgilerden faydalanmak istememiştir.

Mihver Devletlerin yenilgiye uğraması Türkiye üzerindeki Alman baskısını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Ancak bu tehlikenin yerini Sovyet tehlikesi almaya başlamıştır. Sovyetler savaşın stratejisi kendi yararına dönünce yeniden Türkiye' ye düşman politikası uygulamaya başlamıştır. Sovyetlerle ilişkiler gerginleşmiştir. Diğer yandan müttefik devletler Türkiye'yi savaşa sokma isteklerine devam etmektedirler. Nitekim Ocak 1943 Casablanca Konferansı'nda Türkiye'nin de savaşa katılmasıyla bir Balkan cephesinin açılmasına karar verilmiştir. Churchill durumu Türk liderlerine bildirmiş ve müttefikler en geç 1943 yılı sonlarında savaşa katılmasını istemişlerdir. Tüm bunlara rağmen Türkiye savaş dışı tutumunu değiştirmemiştir. Çünkü Türkiye her iki tarafa da güvenmemiştir.⁶²

Mihver devletlerin her yenilgisi Türkiye üzerindeki baskıyı daha da artırmıştır. İngiltere ve Sovyetler Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda ısrar etmişlerdir. İtalya'nın Arnavutluk'u işgal etmesi ve On İki Adaları silahlandırması İngiltere'yi tedirgin etmiştir. Bunun üzerine 12 Mayıs 1939'da Türk İngiliz deklarasyonu imzalanmıştır.⁶³ İngiltere Türkiye'den savaş dışı tutumunu terk etmesini ve müttefiklere hava üslerini vermesini istemiştir. Türkiye ise üs vermektense savaşa girmeyi tercih edeceğini söylemiştir. Ancak İngiltere bunu istememiştir. İngiliz baskısı Tahran

⁵⁹ Muharrem Selçuk Özkan, **Türk Basımında II. Dünya Savaşı Konulu Haberlerin Sosyal ve Teknolojik Analizi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 2008, s.5-6.

⁶⁰ Cemil Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938-1945)**, Yurt Yayınları, Ankara, 1986, s.443.

⁶¹ Cüneyt Arcayürek, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987, s.146.

⁶² Armaoğlu. s.415.

⁶³ Ali Balcı, **Türkiye Dış Politikası İlkeler Aktörler ve Uygulamalar**, Nesil Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 55.

Konferansı'ndan sonra daha da kendini belli etmiştir. İngiltere Türkiye'yi savaşa sokmak için baskısını artırmış ve bunun sonucunda Türkiye ile İngiltere arasında bir dizi konferanslar yapılmıştır. Taraflar önce 30-31 Ocak 1943 yılında Adana' da bir araya gelmişlerdir Churchill Almanya'nın yenilmesi için Türkiye topraklarına ve üslerine ihtiyaç olduğunu Türkiye'nin de Rusların herhangi bir saldırısında korunması için savaşa girmesinin gerekli olduğunu söylemiştir.⁶⁴ Yapılan görüşmenin ardından İnönü ülke olarak savaşa hazır olmadıklarını ısrarla bildirmiştir. Ardından 5 Kasım 1943 yılında Kahire görüşmeleri yapılmış bu konferansta İngiltere Türkiye'nin önüne yine Sovyet Rusya'yı getirmiştir.⁶⁵ Türkiye yeterli yardım yapılmayacağı takdirde savaşa katılmayacağını Dışişleri Bakanı Numan Menemencioğlu ile iletmiştir.⁶⁶ Rusya'nın Almanya ile yakınlaşması üzerine Churchill 4-6 Aralık 1943' te İnönü ile görüşmüştür. İnönü prensip olarak savaşa katılmayı kabul etmiştir. Silah ve teçhizat verilmedikçe Türkiye savaşa girmeyecektir. Ancak Türkiye çok fazla silah istemiş bunun sevkiyatı uzun süreceğinden Türkiye savaş dışında kalacaktır. Türkiye'nin savaş dışında kalması İngiltere ve ABD'yi sınırlendirmiştir. Churchill barış konferansında Türkiye'nin sağlam bir mevkiye sahip olamayacağı tehdidinde bulunmuştur.⁶⁷ İngiltere'nin Türkiye'yi savaşa sokmak istemesinin altında yatan amacı, sömürgelerine giden yolun açılmasıdır.

Türkiye bu durum üzerine Sovyetlerle yakınlaşma girişiminde bulunmuş fakat Sovyetler Türkiye' ye savaşa katılma şartını koymuştur. 1944 yılı yazında Almanya'nın durumunda zayıflama olunca ve müttefik devletlerin baskısı üzerine Türkiye müttefiklerle ilişkilerini düzeltmek için 20 Nisan 1944 yılında Almanya'ya yaptığı krom sevkiyatını durdurduğunu açıklamıştır.⁶⁸ Daha sonra Türkiye TBMM' de alınan kararla 2 ağustos 1944'te Almanya ile diplomatik münasebetlerini kesmiştir.⁶⁹ 23 Şubat 1945' te Almanya' ya savaş ilan etmiştir. Bunu yaparken ABD ve İngiltere'den teminat almıştır.⁷⁰

Sovyetlerin Bulgaristan' a savaş ilan etmesi ve Sovyet ordularının Türk sınırlarına kadar gelmesi ayrıca Sovyet Rusya'nın balkanlarda giderek kuvvetlenmesi ile Türkiye ABD ve İngiltere ilişkilerine daha da önem vermiştir. Bu durum Türkiye'yi batıya yakınlaştırmıştır.⁷¹

4-11 Şubat 1945 yılında toplanan Yalta Konferansı'nda Boğazlar söz konusu olmuştur. ABD Boğazlar üzerinde Türkiye'nin egemenliğini ihlal edecek bir statüye taraftar değildir. İngiltere bağımsızlık konusunda Türkiye'ye garanti verilmesi tarafındadır. Rusya ise Montreux' un eskidiğini ve değişmesi gerektiğini söylemiştir.

Türkiye Yalta Konferansı'ndan sonra Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir. Türkiye bu konferansta tespit edilen şartlara uyacak ve San Francisco konferansına katılabilme koşullarını böylece yerine getirecektir. Türkiye Birleşmiş Milletlerin kurulacağı San Francisco Konferansına

⁶⁴ Mustafa Yılmaz, İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı:8, Konya, 1999,s. 22.

⁶⁵ Edward Weisband, İkinci Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası, (Çev. Mehmet Ali Kayabal), Milliyet Yayınları, İstanbul, 1974,s.67.

⁶⁶ Necdet Ekinçi, İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları, Genel Türk Tarihi, Ankara, Cilt: 9, 2002,s.656.

⁶⁷ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyılın Siyasi Tarihi, İş Bankası Yayınları, Ankara 1984, s.413.

⁶⁸ William Hale, Türk Dış Politikası(1774-2000), Mozaik Yayınevi, İstanbul, 2003, s.98.

⁶⁹ Ramazan Çalık, Türk-Alman İlişkileri, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354633> ,(27.06.2019)s.1.

⁷⁰ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s.646

⁷¹ Baskın Oran, s.507.

Almanya ve Japonya'ya savaş açmak şartıyla⁷² davet edilmiş ve Birleşmiş Milletler' in kurucu üyeleri arasında yerini almıştır. Almanya'nın yenilmesiyle Avrupa' da meydana gelen boşluktan yararlanan Sovyetler emperyalist niyetlerini açığa vurmuştur. Bu nedenle 19 Mart 1945 Türk – Sovyet saldırmazlık paktını feshetmişlerdir. Sovyetler Türkiye'nin Birleşmiş Milletlere katılması ile elde ettiği yararları hiçe indirmek istemiş ve Türkiye'yi kararsız bir dış tutumla bırakmak amacındadır.⁷³ Türk hükümeti 7 Nisanda Sovyetlere tekliflerini sormuştur. Sovyetler ise önce iki ülke arasındaki sorunların çözülmesinin gerekli olduğunu söyledi. Ruslara göre bu sorunlar şöyledir:

- a. Türk- Sovyet Doğu sınırlarında değişiklik
- b. Herhangi bir saldırı karşısında Boğazlarda Sovyetlere üs verilmesi
- c. Montreux anlaşmasının yeniden gözden geçirilmesi.⁷⁴

Türk Hükümeti ilk iki isteği reddetmiştir. İngiltere ise bu isteklerin Postam konferansına kadar ertelemesini istemiştir. Postam konferansında da sorun çözülememiştir. İngiltere Sovyetlerin Boğazlar meselesinin yalnız kendisi ile Türkiye'yi ilgilendiren iki taraflı bir mesele olmasına karşı çıkmıştır. Boğazlar konusunda görüş birliği sağlanamamıştır. İngiltere ve ABD'nin Sovyetlere karşı tutumu Sovyetlerin boğazlardaki kontrol isteğini kabul ettiremeyeceğini göstermiştir.

Türkiye, dünyayı yaklaşık altı yıl ateş içinde bırakan ve harap eden II. Dünya Savaşı'nın başından itibaren savaşın dışında ve tarafsız kalmayı ilke edinmiş ve buna göre bir politika izlemiştir. Ancak Türkiye'nin jeopolitik konumu dolayısı ile savaş boyunca her iki tarafın devletleri Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokabilmek için büyük çaba harcamışlar ve her türlü şeyi denemişlerdir.⁷⁵ Türkiye ise tüm bunlara direnmiş ve fiilen savaşa katılmadan galip devletlerin arasında yerini almıştır.

Türkiye savaşa girmese de sınırlarında cereyan eden savaştan ötürü askeri birliklerini artırmış ve ekonomik sıkıntı yaşamıştır. Türkiye' de enflasyon, karaborsa, bütçe açığı gibi sıkıntılar söz konusuydu. Dönemin başbakanı Refik Saydam'ın ekonomik sıkıntıları önlemek için üretimde ve ticarete devlet kontrolünü artırması da yeterli gelmemiştir⁷⁶. Halka zaten ağır vergiler yüklenmişti. Ekonomik sıkıntıyı atlatmak için bu bir çözüm olamazdı. En sonunda devlet zengin ve varlıklı olan insanlardan vergi almaya karar verdi. Böylelikle devlet artan harcamalar için bütçe açığı vermeden, enflasyona neden olmadan yeni bir gelir kaynağı elde etmiş oldu.⁷⁷Böylece Hükümet enflasyonu önlemek için 11 Kasım 1942 yılında Varlık Vergisi'ni çıkartmıştır. Herkesten geliri oranında vergi alınmıştır. Türkiye' de yaşanan bu ekonomik krizin içinde gerçekleşen bir diğer olay karne uygulamasıdır. Basında yer alan haberlere göre artık ekmeğe karne ile verilecektir. Halkın belli başlı ihtiyaçlarını karşılamak ve israfı önlemek için ekmeğin ihtiyaca göre karne ile verileceği basında yer almıştır.⁷⁸Savaşın iç politikaya bir diğer yansıması da Türkiye' de çok partili hayata

⁷² Necdet Ekinçi, s. 672.

⁷³ Feridun Cemal Erkin, **Türk- Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1968, s.250

⁷⁴ Mehmet Gönübol ve Cem Sar, s.185.

⁷⁵ Rıfat Uçarol, **“İkinci Dünya Savaşı, “Misak-ı Milli”, ve Türkiye'nin Savaşa Girmemek İçin Direnişi”**, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, Ankara 1998, s. 524-540.

⁷⁶ Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)**, İmge Kitapevi, Ankara 2009, s.83.

⁷⁷ İbrahim İnci, **“II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Varlık Vergisi Uygulaması”**, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s.2, 2012.

⁷⁸“ Ekmek Tevziyatı Karne Usulüne Bağlanacak”, **Cumhuriyet**, 13 Ocak 1942, s.1.

adım atılmıştır. II. Dünya Savaşı'nı kazanan taraf demokrasi tarafı idi. Bu da demokrasinin dünyada yayılmasının önünü açtı. II. Dünya Savaşı sonrasında tek partili yönetimlerin yerini demokratik yönetimler almaya başlamıştır⁷⁹. Türkiye'nin demokrasiye yaklaşmasındaki bir diğer sebep ise Sovyet Rusya'nın saldırgan tavrı, izlediği politika ve Rusya ile iyice gerilen, kopma noktasına gelen ilişkiler etkili olmuştur.⁸⁰

C. II. Dünya Savaşı'nın Sona Ermesi ve Türkiye

II. Dünya Savaşı tam anlamıyla insanlık ve dünya için bir felaket olmuştur. Ülkeler viraneye dönmüş, milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir. Bu savaş tam bir “dünya” savaşı olmuştur. Nitekim bu elim savaş sonrasında yaraları sarmak ve barış sürecini devreye sokmak epey bir zaman alacaktı. Bunun hemen gerçekleşmesi mümkün gözüküyordu. Milletlerarası mücadeleler, büyük devletlerin çatışması ve hırsları insanlığı yeni bir dünya savaşının eşiğine getirse de bu sıcak savaşa dönüşmemiş lakin barışta getirmemiştir. Sonuçta dünya bir “soğuk savaş” atmosferi içine girmiştir

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya yeni bir hal almış ve yeniden şekillenmiştir. Bu şekillenmede birçok faktör etkili olmuştur. Bu faktörler şu şekildedir.

1. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve bugüne kadar devam eden milletlerarası politikanın yapısı çok değişmiştir. Savaştan sonra dünya politikasına iki yeni kuvvet, Süper-Devlet (Super Power) adı verilen Birleşik Amerika ile Sovyet Rusya hâkim olmuştur.

2. Sovyet Rusya'nın sivrilmemesinin bir mühim neticesi de, ilk defa milletlerarası münasebetlere doktrin ve ideoloji unsurunun girmesidir.

3. En önemli gelişmelerden biri de sömürgeciliğin tasfiyesidir. Birkaç yer dışında Asya ve Afrika'daki sömürgelerin hepsi bağımsız olmuşlardı.

4. II. Dünya Savaşı'nın en önemli neticelerinden biri de milletlerarası politikanın alan genişlemesidir. 1945 yılına gelene kadar milletlerarası münasebetlerin yoğunlaştığı yer Avrupa idi. Oysa bu tarihte Asya, Afrika ve Latin Amerika çerçeve içinde yer almaya başladılar.

5. Bu dönem itibariyle ortaya çıkan meselelerden biri de ekonomik meselelerdir. Ekonomik kalkınma bu dönemde ağırlık kazanmıştır.⁸¹

Soğuk savaş dönemi dünyayı bu şekilde şekillenmiştir. İki yeni süper güç dünya politikasının mihenk taşı haline gelmiştir.

Yeni Türkiye, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na sürüklenerek yıkıldığını ve Türk milletinin yok olma tehlikesi ile karşı karşıya geldiğini unutmamıştı. Bundan ötürü Türkiye savaşa girmekten uzak durmuş fakat gerekli tedbirlerini de almayı ihmal etmemiştir ve kısa zamanda bir milyondan fazla askerini savaşa hazır vaziyete getirmiştir⁸². Dış politikanın yeniden şekillendiği bu dönemde Türkiye'nin yeni kadrosunun gerek I. Dünya Savaşı gerekse İstiklal Harbi'ndeki tecrübeleri ve birikimlerinin dış politika ile ilgili ileride verecekleri kararlar üzerinde etkisi büyük

⁷⁹ Şükrü Karatepe, **Darbeler, Anayasalar, Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993 s.200.

⁸⁰ Koçak, s.386.

⁸¹ Armaoğlu, s.419-420-421-422.

⁸² Turan Akkoyun, **Türk İnkılap Tarihi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 1992, s.214.

olacaktır. Bu birikim ve tecrübeler onları yönlendirecektir⁸³. II. Dünya Savaşı ile kendisini bir ateş çemberinin içinde bulan Türkiye' nin tek hedefi savaşın dışında kalmak olmuştur.⁸⁴

Türkiye'nin stratejik konumundan dolayı, revizyonist ve anti-revizyonist devletler, Türk devletinin tarafsızlığını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak için büyük bir baskı uygulamışlardır. Müttefik ve Mihver devletler stratejik konumunun öneminden ötürü Türk devletinin dostluğuna mecbur olmuşlardır. Bu durumun farkında olan Ankara yapılan baskılara karşı koyabilmiş ve savaşın sonlarına kadar tarafsız kalabilmiştir.⁸⁵

Savaşın son evresinde durumun müttefikler lehine değişmeye başlamasıyla Türkiye Sovyetlerle ilişkilerini düzeltmek ve aradaki gerginliği gidermek adına, Almanlara krom sevkiyatını durdurmuş, İngilizlerin gözünde Alman yanlısı olan Dış İşleri Bakanı Numan Menemencioğlu'nun istifa ettiğini duyurmuştur. Türkiye Türkçülük-Turancılık yaptıkları gerekçesiyle birçok yazar akademisyen ve öğrenciyi tutuklatmış, Türkiye'ye sığınan Sovyet Rusya vatandaşlarını iade etmiştir.⁸⁶ Ayrıca savaş malzemesi taşıyan Sovyet Rusya gemilerinin boğazdan geçişine de izin verilmiştir. Ankara'nın tüm bu iyi niyet gösterileri tepkisiz kalmıştır. Sovyetlerin 6 Eylül 1944 yılında Bulgaristan'ı işgal etmesi Ankara Hükümeti'ni endişelendirmiştir.

4-11 Şubat 1945 tarihinde toplanacak olan Yalta Konferansı'na kadar Sovyetler ile ilişkilerde bir gelişme olmamıştır. Savaş sonrasında kurulacak yeni dünya düzeninin konuşulacağı Yalta Konferansı' da ortaya çıkan sonuçlar Türkiye'yi ilgilendiriyordu. Stalin bu konferansta Boğazların ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden ele alınmasını istemiştir. Bu konferansa İngiltere adına Churchill, ABD adına da Roosevelt katılmıştır. Konferansta Sovyetler 'in istekleri kabul edilmiştir. Çünkü Rusya savaşa İngiltere ve ABD ile birlikte katılmış ve zafer kazanmıştı. Türkiye ise savaştaki politikaları ile sorumluluklarını yerine getirmemiş ve savaşa girmemiştir.

Türkiye savaşın başında İngiltere ve Fransa ile ittifak yapmış ve tercihini Batı dünyası olarak belirlemiştir. Fakat savaş sırasında izlediği politika ile savaşın sonunda Türkiye yalnız kalmıştır. Bu yalnızlık Ankara'yı Sovyet tehdidi ve istekleri ile karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye bu tehdit karşısında Batıya yaklaşip destek bulmaya çalışmıştır.⁸⁷

Birleşmiş Milletler 'in kurulacağı San Francisco Konferansı'na katılmak için 23 Şubat 1945 yılında Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiştir.

Sovyetler 19 Mart 1945 tarihinde, 17 Aralık 1925 tarihli Türk-Sovyet Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın feshedileceğini açıklamıştır.⁸⁸ Daha sonra ise iki ülke arasında yeni bir antlaşma yapılabilmesi için; Boğazların Türkiye ile birlikte savunulması, bunu sağlamak için Sovyetlere Boğazlarda deniz ve kara üsleri verilmesi, Montreux Sözleşmesi'nin değiştirilmesi, Türk- Sovyet sınırında değişiklik yapılması gibi Türkiye için kabul edilmesi mümkün olmayan istekler ileri sürmüştür. ⁸⁹ Bunların kabul edilmemesi ise Sovyetleri Türkiye üzerinde siyasi baskıya yöneltmiştir.

⁸³ Selim Deringil, s.57

⁸⁴ Nejdet Ekinci, s. 646.

⁸⁵ Süleyman Seydi, **İngiliz Özel Hareket Biriminin II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye' deki Faaliyetleri**, Türkler, Cilt:16, Ankara, 2002, s. 823.

⁸⁶ Mahmut Goloğlu, **Milli Şef Dönemi(1939-1945)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017,s.482.

⁸⁷ Osman Akandere, **Milli Şef Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.315.

⁸⁸Kamuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri(1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991, s.239.

⁸⁹ Goloğlu, s.479.

Türkiye savaşın sonunda mihver devletlere savaş ilan edince Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na asıl üye olaya hak kazanmıştır. Birleşmiş Milletler'in kurulması amacıyla 25 Nisan 1945'te toplanan San Francisco Konferansı'nda Ankara yalnız kaldığını hissetmiştir.

Postdam Konferansı'nı Amerika ve İngiltere Sovyetler ile işbirliği yapmak amacıyla gerçekleştirmiştir. Bu konferansta Sovyetler'in Türkiye'den toprak istemesinin iki ülke arasında olan bir problem olduğu ve bunu aralarında çözmeleri gerektiği savunulmuştur. Fakat Boğazlar meselesinin ise tüm dünyayı ilgilendirdiğini belirtmişlerdir. Sovyetler'in bitmek bilmeyen istekleri Postdam Konferansı'nda da gündeme gelmiş, Sovyetler Türkiye'ye verdiği notaları bu konferansa dayandırmıştır. Sovyetlerin isteklerine ulaşmak amacıyla baskı ve tehdit yönteminin, kullanmaları ise Ankara Hükümeti'ni batıya yakınlaştırmıştır.⁹⁰

Postdam Konferansı'nda İngiltere ve ABD Sovyetlere karşı Türkiye'yi yalnız bırakacak bir tavır sergilemiştir. Sovyetler Türkiye üzerinde baskılarını artırdıkça Ankara İngiltere ve ABD'nin desteğini almak için çabalamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, yeni kurulan bir devlet olarak en zorlu dış politika sınavı olan II. Dünya Savaşı'nda Mihver ve Müttefik güçlerinin baskılarına karşı akılcı ve incelikli bir politika yürüterek hedefleri doğrultusunda Türkiye'yi savaşın dışında tutmayı başarmıştır.⁹¹

Yürütülen bu politika Türkiye'nin yalnız kalmasına sebep olmuştur. Savaş sonrasında Türkiye'nin Batı ittifakı içinde uzun süre yalnız kalmasında, burada kendisine bir yer bulamamasında, bu dönemde izlenen dış politikanın birinci derecede rolü olmuştur.⁹²

Türkiye bu dünya harbinden yara almadan kurtulmuş ve savaş sonrası yer alacağı dünyayı belirlemiştir. Bundan mütevellit San Francisco konferansına katılarak 1945 yılında Birleşmiş Milletlere üye olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın bitmesini izleyen senelerde Türkiye'nin bir dizi ittifaklar sistemi içerisine girmesinde; savaştan hemen sonra dünyada meydana gelen gelişmeler çerçevesinde Türkiye Sovyetler Birliği ve ABD ile münasebetleri başlıca rol oynamıştır.⁹³

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonraki beş yıllık süre içerisinde Türkiye daha çok Sovyet Rusya ve ABD ile ilişki halinde olmuştur. Bu süreçte İngiltere, Türkiye'nin dış politika gündeminde çok fazla yere sahip değildir. Lakin yine de İngiltere'ye sırt çevrilmemiş ilişkiler normal düzeyde seyretmiştir. İsmet İnönü, Sovyetlerle olan münasebetin kesilmesinden sonra İngiltere'nin iyi bir müttefik olacağını dillendirmiştir. Nitekim İngiltere Rusya'nın Türkiye'ye verdiği nota karşısında Türkiye'nin bölünmez bütünlüğünü savunmuştur. Türkiye Rus tehdidi karşısında İngiltere ve ABD'ye yaklaşmıştır.

Bu süreçte Türkiye çıkarlarına ve tam bağımsızlık ilkesine dayanarak dış politikada tarafsızlıktan yana olmamış ABD ve Sovyet Rusya başta olmak üzere İngiltere ile de gerek ekonomik gerek siyasi ve sosyal alanda ilişkilerini sürdürmüştür.

⁹⁰ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.507.

⁹¹ Faruk Sönmezoğlu, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul, 2001, s.477

⁹² Koçak, s.229.

⁹³ Akkoyun, s.216.

II. BÖLÜM

TÜRK BASININDA TÜRK-İNGİLİZ EKONOMİK İLİŞKİLERİ (1945-1950)

II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya her alanda olduğu gibi ekonomik alanda da tam bir felaket içindeydi. Savaşın galip çıkan devletler de en az mağlup olan devletler kadar zor durumdaydı ve her ülke toparlanma çabası içindeydi. Türkiye ve İngiltere arasında ise belirgin bir ilişki olmasa da her iki ülkede ekonomik olarak işbirliği içindedir. Londra ile sürekli ticari görüşmeler, karşılıklı ziyaretler ve anlaşmalar yapılmıştır. 1945-1950 yılları arasındaki dönemde İngiltere ile ilişkilerimiz pek gelişmemiştir. Bu dönemde batının lideri olarak karşımıza ABD çıkmaktadır. Dolayısıyla İngiltere ile ilişkilerimizi dönemin getirdiği ve değiştirdiği milletlerarası politika belirlemiştir.

A. Ticari Ziyaretler ve Görüşmeler

İngiltere ile ticari görüşmelerde bulunacak olan Türk heyeti Londra'ya gitmek üzere uçakla yola çıkmıştır. Hariciye Bakanlığı Kâtibi Cevat Açıkalın heyete başkanlık etmektedir. Türk heyetine ticaret bakanlığı müsteşarı Cahit Zamangil maliye, hariciye ticaret bakanlıklarıyla Merkez Bankası'nın bir kısım kamu müdürü de katılmıştır.⁹⁴

Şubat ayının sonunda Londra'ya hareket edecek olan heyetin azası tamamlamıştır. Hariciye Bakanlığı umumi kâtibi Cevat Açıkalın'ın başkanlığında Londra'ya gidecek iktisat heyeti bu ayın sonlarına doğru hareket edecektir. Ticaret Bakanlığı müsteşarı Cahit Zamangil, Maliye Bakanlığı müsteşar muavini Gıyas Akdeniz, hariciye ticaret ve iktisat dairesi umum müdürü Kemal Kavur, Merkez Bankası muamelat müdürü Adnan Birgil heyete dâhil bulunmaktadır. İlgili bakanlıklardan da ayrıca uzmanlar heyete katılmaktadır. Bu hususta imzalanan ticaret ve ödeme anlaşması bugünkü şartlara ve ihtiyaçlara uymaktadır. Anlaşma Mart ayında sona erecektir. Heyet yeni bir anlaşma esasları etrafında müzakerelerde bulunacaktır.⁹⁵

Ankara Hariciye Bakanlığı umumi kâtibi Cevat Açıkalın'ın başkanlığında tekrar İngiltere'ye gidecek olan ticaret heyeti hazırlıklarına devam etmektedir. Bakanlıklar, heyete ihtiyaçlarını bildirmişlerdir. Heyetle temas etmek üzere İstanbul ve İzmir ticaret odalarıyla ithalat ve ihracat birlikleri temsilcilerinin de bir iki güne kadar Ankara'ya gelecekleri haber verilmektedir. Diğer taraftan, memleketimizden mal almak ve bize mal satmak için İngiltere ve Amerika'da alakanın genişlediğini belirten işaretler vardır. Bilhassa Amerikalıların yakın doğu pazarları ile ve bu arada Türkiye ile ilgilendikleri görülmektedir. Ticaret bakanlığı İngiltere ve Amerika'dan getirilecek malların yeni bir listesini hazırlamaktadır.⁹⁶

Türk ticaret heyeti reisi büyükelçi Cevat Açıkalın, İngiltere Bahriye Bakanı Alexander'i Bahriye Bakanlığında ziyaret etmiştir. Britanya hükümeti bugün Claridge Oteli'nde Türk ticaret heyeti şerefine bir kabul resmi tertip etmiştir. Davetlileri hükümet adına hariciye bakanlığı müsteşarı George Hall kabul etmiştir. İstihbarat bakanlığının daveti üzerine Türk ticaret heyeti Cuma günü Oxford'a gidecek mühim harp sanayi ile alakalı fabrikaları gezecektir.⁹⁷ Cevat Açıkalın ile ticaret bakanlığı müsteşarı Cahit Zamangil ve heyetimizin diğer üyeleri dün hava

⁹⁴ **Ulus**, 15 Ocak 1945, s.3.

⁹⁵ **Son Posta**, 7 Şubat 1945, s.2.

⁹⁶ **Akşam**, 10 Şubat 1945, s.2.

⁹⁷ **Akşam**, 21 Mart 1945, s.3.

yoluyla Kahire'den Ankara'ya gelmişlerdir. Etimesgut hava meydanında dışişleri bakanlık vekili maliye bakanı Nurullah Sümer, dış işleri ve ticaret bakanlıkları ileri gelenleri, İngiltere büyükelçiliği erkânı ve dostları tarafından karşılanmışlardır.⁹⁸

Türkiye Hükümeti'nin ile İngiltere Hazine Bakanlığı'ndan Somerville Smith'in başkanlığında bir İngiliz Heyeti tiraj hakkı konusunu görüşmek ve bu konuda bir anlaşmaya varabilmek üzere Kasım ayı sonunda Ankara'ya gelmiştir. Heyet, iki memleket arasındaki ticaretin ve özellikle İngiltere'ye yapılacak Türk ihracatının artırılması için Türk makamları ile detaylı görüşmelerde bulunmuş ve bu ihracatın çok daha mühim olduğunu açıklamıştır. Heyet, bu görüşmelerin ışığında, 16 Ekim 1948 tarihinde imzalanmış olup, katılan memleketlerin mali ve ekonomik münasebetlerden çok ticaret açığını önlemek gayesini güden İngilizler çok taraflı tediye ve takas anlaşmasına uygun olarak Türkiye'nin tiraj hakkı alıp alamayacağı konusunun tespitini de Türk uzmanları ile incelemiştir. Bu amaçla, karşılıklı hesaplar göz önünde tutularak her iki memleketin alacaklı ve borçlu durumları dikkatle incelenmiştir. Samimi ve dostane bir hava içinde geçen bu müzakereler sonunda, Birleşik Krallık Hükümeti, Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın onayı şartıyla, Türkiye lehinde (8.000.000) dolar tutarında İngiliz lirası bir tiraj hakkı tesis etmeyi teklif etmiş ve Türk Hükümeti de bunu kabul etmiştir. Bu konudaki görüşmelerden bazı sorunların olmasına rağmen ticarî münasebetlerin gelişmesi için büyük imkânların olduğu anlaşılmıştır. Her iki hükümet, bu hususta başlamış olan çalışmaların normal yollardan devam etmesi konusunda hemfikirdirler. İngiliz Hazine Bakanlığı İngiltere'nin Türkiye'ye 8 milyon dolar muadili Sterlin miktarında tiraj hakkı tesisini kabul ettiğini bildirmiştir. Bu, iki memleket arasındaki ticareti canlandırmaya yeterlidir. Teklif edilen kredi Kasım ayı sonundan beri Ankara'da devam eden Türk - İngiliz ticaret ve malî görüşmelerinin bir neticesidir. Sterlin kredisi azlığı dolayısıyla Türkiye daha önce İngiltere'den ithalatını kesmiştir.⁹⁹

Türkiye Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak ile İngiltere Dışişleri Bakanı Bevin arasında Londra'da yapılan son görüşme neticesinde bir Türk ticaret heyeti Londra'ya gelerek Türk - İngiliz ticaret ilişkilerini iyileştirmeye gayret etmiştir. İngiliz-Fransız, İngiliz-Belçika ve İngiliz-İtalyan karma komitelerine benzer daimi bir İngiliz-Türk iktisat komitesinin kurulması da iki Dışişleri Bakanı tarafından öngörülmüştür. Bu komitenin görevi ticaret dengesini belirli zamanlarda gözden geçirmek ve bu duruma göre, değişim hacimlerini düzenlemektir. Bu haber, Aralık ve Ocak aylarında Ankara'da cereyan eden Türk - İngiliz ticaret ve maliye görüşmelerinin ticaret değişimleri bakımından zayıf sonuçlar verdiği konusundaki izlenimi onaylamıştır. Ankara müzakerelerinin başlıca sonucu Türkiye'nin Avrupalılar arası ticaret anlaşması çerçevesi içinde sterlinin tiraj hakkından yararlanacak memleketler arasına girmesi olmuştur.¹⁰⁰

İngiltere, Türkiye ile ticari ilişkilerinin artmasını istemektedir. Ancak bu konuda hızlı bir gelişme sağlamak için Türk ihraç maddelerinin maliyetleri üzerinde durmak gerekir. Maliye Bakanlığı Ekonomi Dairesi İstihbarat Müdürü Mr. Clark'ın Türk Basın Heyeti ile yaptığı basın konferansında hazır bulunan yetkili uzmanlar bu durumu açıkladılar. İngiliz görüşüne göre, Türk-İngiliz ticaretinin gelişmesine engel olan diğer bir mesele de Türkiye'nin elindeki dövizin azlığıdır. Türk ithalatının finanse edilmesi için son kez ayrılmış olan 8 milyon dolarlık tiraj hakkı, bu

⁹⁸ **Ulus**, 27 Mayıs 1945, s.2 .

⁹⁹ **Ulus**, 26 Ocak 1949, s.2,3.

¹⁰⁰ **Ulus**, 18 Haziran 1949, s.1

güçlüklerin önümüzdeki dönemde ortadan kalkması için güzel bir başlangıç olabilir. Gazeteciler, bu konferansta Türk mahsullerine dair bazı sorular sormuşlardır. Mesela Türk tütün ve üzümlerine Yunanistan'ın aynı kalitedeki mahsullerinden daha aşağı bir fiyat teklif edildiği konusundaki görüşler konuşulmuştur. Buna verilen cevap şudur:

“Aynı kalite mahsuller için böyle bir fark gözetildiği doğru değildir. İki memleket arasındaki tediye muvazenesi ne haldedir? Türkiye'nin 8 milyon sterlinlik bir açığı vardır. 30 Haziran 1950 de biten yıl içinde Türkiye'ye tanınmış olan 24 milyon dolarlık tiraj hakkı sayesinde bu açığın kapatılabileceğini ummaktayız. Bahsettiğiniz fiyat güçlükleri bertaraf edildiği takdirde bugünkü şartlar altında İngiltere Türkiye'nin hangi çeşit mahsullerine müşteri olabilir? İhtiyacımız olan birçok maddeleri Türkiye'den alabiliriz. Tütün, kuru yemiş, yumurta, afyon bunların başında gelir. Hatta et ithali imkânları dahi tetkik mevzuu olabilir.”¹⁰¹

B. İngiltere'nin Ekonomik Durumu

Mr. Clarck ile gazetecilerle bir araya geldiği toplantıda İngiltere'nin ekonomik durumu hakkında onlara bilgiler vermiştir. Mr. Clarck' a göre İngiltere dünyanın ikinci büyük ihracatçı memleketi durumundadır. Aynı zamanda dünyanın en aktif deniz ticaret filosuna sahiptir. Bu dönemde İngiltere'de tüketilen yiyecek maddelerinin ancak beşte biri anavatandan sağlanmakta, geri kalanı ithal edilmektedir.

II. Dünya Savaşı'nda İngiltere iktisadi servetinin dörtte birini kaybetmiştir. Ekonomik olarak sıkıntılı bir döneme girmiştir. Hava hücumları neticesinde meydana gelen zararlarla yabancı memleketlerde elden çıkarılan sermayelerin zararları da buna dâhildir. Fakat savaştan sonra İngiltere, iktisadi sahada büyük bir gelişme kaydetmiştir. Bir rakam vermek gerekirse, 1950 senesinin ilk altı ayındaki tüketimin verimi savaştan öncekine göre (1938) yüzde 35-40 kadar bir artış göstermiştir. Sanayi tesislerinin genişletilmesi ve işsizliğin ortadan kaldırılmasının da buna etkisi olmuştur. Clark' a göre tarımdaki üretim de sanayideki üretime yetişmiştir. Tarımsal üretim yüzde 35-40'ı bulmuştur. İhracatta ise daha başarılı neticeler elde edilmiştir. 1950 yılının ilk devresinde 1938'e göre yüzde elli bir artma vardır. Makine vs. ihracatındaki gelişme ise yüzde 60'ı bulmaktadır. İngiltere'nin Amerika'dan ithalatı bu memlekete yaptığı ihracattan daha yüksektir. Dolardan tasarruf etmek için, Amerika'dan mümkün olduğu kadar az mal ithal edilmiştir. Kanada, Büyük Britanya Milletleri camiasına dâhil olduğu halde oradan da dolarla ithalât yapılmaktadır. Bütün İngiltere, döviz getirecek ne varsa, hepsini ihraç ediyor. Basın konferansındaki açıklamaya göre, 1949'da İngiltere senelik ithalatının yüzde otuzunu Marshall yardımı ile kazanmıştır.

Halen İngiltere bütçesinin yüzde 20-25 i askerî masraflara tahsis edilmektedir. Millî sağlık plânı, eğitim işleri, emekli aylıkları vesaire dâhil, sosyal yardımı işlerine bütçenin takriben yüzde kırkı ayrılır. Sanayi teşebbüslerini desteklemek için keza yüzde 20 nispetinde bir para tefrik olunmaktadır.

İngiltere savaştan özellikle ekonomik anlamda çok etkilenmiştir. Savaşın izlerini silmek ve savaş öncesindeki refahına erişebilmek için büyük bir çaba sarfetmiştir.

¹⁰¹ **Ulus**, 11 Temmuz 1950, s.1,2

"Bu derli toplu izahat, harbin sarsıntılarını gidermek için İngiltere'nin ne büyük gayretler sarf ettiğini göstermeğe kâfidir. Alınan parlak neticeler, mahrumiyetlere göğüs germesini bilen, güçlükleri yenmek için büyük bir azimle çalışmaktan geri durmayan ileri bir milletin topyekûn başarısıdır."¹⁰²

C. Anlaşmalar

1. Ticari Anlaşmalar

Türk-İngiliz ticaret anlaşması Londra'da beyaz kitap halinde neşredilmiştir. Beyaz kitap halinde yayınlanan Türk-İngiliz ticaret anlaşması on üç madde ve sekiz kısma ayrılmıştır. Bu anlaşma meri olduğu müddetçe İngiltere veya Türkiye genel mahiyette milletlerarası bir para anlaşması imzalayacak olurlarsa, birbirlerine danışacak ve lüzumlu görülebilecek tadilâtı yapmak maksadıyla anlaşmayı tekrar gözden geçireceklerdir. Bu anlaşmaya göre merkez bankası İngiltere bankası için bir hesap açacaktır. Türk-İngiliz ticaret anlaşması; on üç maddeden oluşmaktadır ve sekiz kısma ayrılmıştır. Anlaşma bir protokolü içermekte ve önsözünde iki hükümetin bu anlaşmayı ticareti geliştirmek ve tediyeyi kolaylaştırmak amacıyla imzalanmıştır.¹⁰³

Bu anlaşma hükmünce Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, İngiltere bankası için bir hesap açacak ve İngiliz lirasının kullanıldığı yerlerde oturanlarla Türkiye arasındaki tediyelerin bu hesap vasıtası ile yapılması için taraflar mümkün olan bütün tedbirleri alacaklardır. Bu anlaşma geçerli olduğu müddetçe İngiltere veya Türkiye genel mahiyette milletlerarası bir para anlaşması imzalayacak olurlarsa birbirlerine danışacak ve lüzumlu görülebilecek düzeltmeyi yapmak amacıyla anlaşmayı tekrar gözden geçireceklerdir. Anlaşma 21 Mayıs 1945'te yürürlüğe girecek ve 30 Nisan 1946'da sona erecektir.¹⁰⁴

İngiliz-Türk para anlaşmasını yorumlayan Financial News gazetesi şunları yazmaktadır:

"Bu anlaşma İsveç ile yapılmış olan anlaşmaya çok benzemektedir. Bununla beraber, bu anlaşma ne İsveç'le yapılan anlaşma kadar sarih ne de onun kadar tamamdır. Bu anlaşma, ileride genişletilmesi gereken ve bir intikal devresi için alınmış muvakkat bir tedbir hissini vermektedir. Şu anda takas hesapları muvazenesi her iki taraf için de pek büyük bir fark arz etmemektedir. Bu intikal devresindeki zorluklar dolayısı ile iki memleket arasındaki ticaret, meselâ İsveç'le mukayese edildiği takdirde pek geniş olmayacaktır."¹⁰⁵

Manchester Guardian gazetesi de şunları yazıyor:

"Ticaret arttıkça İngiliz lirası daha serbest tedavül edecektir. Aynı zamanda Türkiye'nin tediyeleri kolaylaşacak ve daha emin olacaktır. Netice itibarı ile bu anlaşma geniş ölçüde İngiliz lirası ile olan Türk alacaklarının blokajını temin edecektir.

Esas itibarı ile para mekanizmasının başlıca hedefi olan ticarî mübadeleleri ele alışındaki gerçekçilik bakımından bu anlaşma bilhassa ilgi uyandırmaktadır. İngiliz hükümeti, İngiltere'nin

¹⁰² Münir Berik, "İngiltere Türkiye İle İlişkilerini Geliştirmek İstiyor", **Ulus**, 11 Temmuz 1950, s. 5,7.

¹⁰³ **Vatan**, 18 Mayıs 1945, s.1.

¹⁰⁴ **Ulus**, 18 Mayıs 1945, s.2.

¹⁰⁵ **Akşam**, 19 Mayıs 1945, s.3.

genel ihracat durumunu göz önünde bulundurarak Türkiye'nin sınai ve iktisadi taleplerini karşılamak için elinden geleni yapmıştır.

Aynı zamanda, Türkiye'den yapılacak ithalatı kolaylaştırmak hususunda da buna benzer bir kayıt mevcuttur, ihracatımızın bir müddet, talebi çok olan mallar gibi muamele görmesi olayı genel olarak anlaşılmaktadır. Bu hususun resmî bir vesikada açıkça ifade edilmesi lüzumludur."¹⁰⁶

Tarım bakanı Şevket Raşit Hatiboğlu ile birlikte Londra'ya gitmiş olan Ticaret Bakanlığı müsteşarı Cahit Zamangil'in Londra'da Türk – İngiliz ticaret anlaşması üzerinde İngiliz Ticaret Bakanlığı ile çok önemli görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeler, mevcut ticaret ve tediye anlaşmasını bugünkü durumdan kurtarmak ve iki taraf için daha faydalı bir hale getirmek esasları üzerinde olmuştur. Anlaşmayla İngiltere'ye fazla miktarda mal ihraç edebilmemiz ve buna karşılık ihtiyacımıza yetecek kadar ithalat yapabileme imkânı sağlanmaktadır. Bu arada İngiltere, ihracat maddelerimizden birçoğunu alacaktır. Fakat İngilizlerin öteden beri fiyatlarımızın yüksekliğini ileri sürerek yaptıkları şikâyetler iki taraf arasında bulunan formül ile ortadan kaldırılmıştır. İhracat maddelerimizin pahalılığı, ithalat maddelerine yapılacak bir fark ilavesiyle ve pirim vererek ucuzlatılacaktır.¹⁰⁷

5 Mayıs 1945 yılında dışişleri bakanlığında İngiltere ile Türkiye arasında bir ticaret ve tediye anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmayı İngiltere adına devlet bakanı M. Richard Law, Türkiye adına da dışişleri bakanlığı genel sekreteri Cevat Açıkalın ve ticaret bakanlığı müsteşarı Cahit Zamangil imzalamışlardır. Bu anlaşmayla, Türk heyetinin Londra'yı ziyareti esnasında Türkiye ile İngiltere arasında karşılıklı ticareti fazlalaştırmak ve tediye kolaylaştırmak amacıyla ticaret ve tediye ile ilgili birçok meseleyi incelemişlerdir. Açıkalın'ın başkanlığında İngiltere'ye gelmiş olan Türk heyeti, Türk ticaret, maliye ve dışişleri bakanlıkları ile Cumhuriyet Merkez Bankası temsilcilerinden oluşmuştur.¹⁰⁸

1949-1950 yılları içinde İngiltere ile gerçekleşecek ticari değişimleri incelemek üzere İngiltere hükümetini temsilen Ankara'ya gelen heyetle yapılacak anlaşmayı Türk hükümeti adına imzalamak üzere Dışişleri Bakanlığı Ekonomi ve Ticaret Dairesi Umum Müdürü Fatih Zorlu'ya yetki verilmiştir.¹⁰⁹

2. Yardım Anlaşmaları

İngiltere'nin Türkiye, Yunanistan, Mısır, Irak ve Ürdün'ün bütünlüklerini müdafaa etmesini gerekli gören antlaşmaların halen geçerli olup olmadığı hakkında, Avam Kamarasında kendisine sorulan bir soruya cevap olarak Mc. Neil, Birleşik Krallık ile Mısır, Irak ve Ürdün krallıkları

¹⁰⁶ **Akşam**, 18 Mayıs 1945, s.2; **Vatan** 18 Mayıs 1945, s.1,3.

¹⁰⁷ **Vakit**, 17 Nisan 1946, s. 4.

¹⁰⁸ **Ulus**, 5 Mayıs 1945, s.3; **Vatan**, 5 Mayıs 1945, s.1.

¹⁰⁹ **Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:302812,Kutu No:119, Dosya No:39, Sıra No:20.

arasındaki ittifak antlaşmaları ile İngiltere Türkiye arasındaki karşılıklı yardım antlaşmasının geçerli olduğunu söylemiştir.

İngiliz Hükümetinin, Korfu kanalının mayınlanması meselesinde almayı tasarladığı hareket hususunda sorulan bir soruya da cevap veren Mc. Neil, Güvenlik Konseyi müzakerelerinin henüz bitmemiş olduğunu ve bu meselenin konseyin gündeminde bulunduğunu söylemiştir. Mc. Neil, İngiliz Hükümetinin geriye kalan meseleleri incelemekte olduğunu ve şimdilik hiçbir demeç yayınlamamayı tercih ettiğini ilâve eylemiştir.¹¹⁰

3. Sözleşmeler

Ankara ve İstanbul'da iki telgraf ve bir telefon olmak üzere motorlu iki telsiz istasyonu kurulması hususunda İngiltere' de bir firma ile PTT İşletme Genel Müdürlüğü arasında 30 Haziran 1946 yılında imzalanan sözleşmenin değiştirilmesine karar verilmiştir.¹¹¹

Ankara Çakırlar Çiftliği'nde kurulmak istenen radyo istasyonu için istasyona ait kontrol aletlerinin yurda sokulmasına Maliye Bakanlığı tarafından onay verilmiştir.¹¹²

D. İthalat- İhracat

İngiltere ve Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinde ithalat ve ihracat çok önemli bir yer tutmaktadır. Basına yansıyan haberlerde İngiltere Türkiye' den yaş meyve sebze, incir, üzüm, tütün, şarap ithal etmiştir. Türkiye ise İngiltere' den şeker, tütün, işlenmiş demir çelik, her tip keskin alet, elektrikli aletler ve malzemesi, yün ve yünden mamul dokumalar, kimyevi maddeler ve ilaçlar, muhtelif mamul maddeleri, nakil araçları satın almıştır.

1. Tütün ve Şeker

Gazetenin verdiği resmi istatistiklere göre Şubat ayında İngiltere Türkiye'den 50.000 İngiliz lirası değerinde meyve ve yaş sebze satın almıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin İngiltere'ye satmış olduğu tütün miktarı da oldukça fazladır. Aynı zamanda iptidai maddeler satışında da ilerlemeler kaydedilmiş ve önceki yıllarda bu sahada hiçbir hareket yokken 1947 senesinde Türkiye İngiltere'ye mamul olmayan eşya ismi altında yalnız Şubat ayında 23.671 İngiliz lirası değerinde mal satmıştır. Bunlara karşılık olarak İngiltere'de Türkiye'ye 37.252 sterlin değerinde şeker satmıştır.¹¹³

Gümrüklerin artması Türk tütünü ithalini etkilememiştir. Türkiye'den İngiltere'ye ihraç edilen tütün miktarı, Türkiye'ye borç verme müzakereleri sırasında imzalanan bir anlaşma ile tespit edilmiştir. Bununla Türk tütün ithalâtı aynı kalmıştır. Tütün üzerinde vergiyi arttırmadaki amaç, Amerikan tütünü satın almaya tahsis olunan dolarlardan iktisat etmek ise de, Türk tütünlerine ve dövizleri düşük olan diğer memleketler tütünlerine de aynı yüksek gümrükler konacaktır.¹¹⁴ İngiltere ile tütün satışı konusunu görüşmek üzere Londra'ya Tekel Genel Müdürlüğü Ticaret

¹¹⁰ **Ulus**, 1 Nisan 1947, s.3.

¹¹¹ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812,Kutu No:123, Dosya No: 58, Sıra No: 19.

¹¹² **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812,Kutu No:120, Dosya No:69, Sıra No:11.

¹¹³ **Hürriyet**, 24 Mart 1949, s.5.

¹¹⁴ **Ulus**, 17 Nisan 1947, s.6.

Grubu Müdürü Kenan Yalter'in gönderilmesine ve ona gündelik harçlığının verilmesi Gümrük ve Tekel Bakanlığı tarafından kabul edilmiştir.¹¹⁵

2. Üzüm

İngilizlere Türkiye'den 15 bin ton daha üzüm satılmıştır. İzmir ithalatçı- ihracı birlikleri umumi kâtabi Saffet Sezen, bu üzümler hakkında İngiliz temsilcileriyle görüşmek Türkiye'ye gelmiştir. Üç gün süren görüşmeler sona ermiş ve satış yapılmıştır. Fiyatlar, bundan önce 25 bin tonluk partide olduğu gibi 42,5 kuruştur.

İngilizlere 1945 yılı yıllık üründen satılan üzüm miktarı, bu defaki 15 bin tonluk parti ile birlikte 40 bin tonu bulmuştur. Daha 5000 tonluk bir parti üzerinde de karar verilmiştir.

Bunlardan başka İngiltere, İsviçre, Belçika, Danimarka ve Norveç'e 5 bin ton üzüm satabilmemiz için deniz nakliye müsaadesi vermişlerdir. Bu memleketlere daha müsait fiyatlarla satış yapılabileceği düşünülmektedir. 5 bin tonluk deniz nakliye müsaadesi de dâhil olmak üzere bu yıl fiilen satılmış ve satılması imkân dâhiline girmiş olan üzüm miktarı 50 bin tonu bulmaktadır. 1945 yılının tam rekoltesi ise 60 bin tondan ibarettir. Elde kalan 10 bin ton üzüm dâhili ihtiyacımızdan ibarettir. Bu yıl fiyatlar biraz düşük olmakla beraber üzümlerimiz erken ve kolaylıkla satılabilmektedir. İzmir birlikleri umumi kâtabi Saffet Sezen İngilizlerle İzmir'de son 15 bin tonluk üzümün satış anlaşmasını yapmıştır.¹¹⁶

İngiliz iâşe bakanlığı üzümlerin kalitesinden dolayı satın aldıkları partinin temizlik bakımından takdire şayan olduğunu bildirerek teşekkür etmiştir.¹¹⁷

3. İncir

İhracatı kontrol teşkilâtı incir tiplerini tespit ettiğini ilân etmiştir. İngilizlere yapılacak incir teslimatı için İngiliz tesellüm memurları ve Türk ihracatçıları arasında incir kalite ve tipi üzerinde çok ciddi uyuşmazlıklar çıkmıştır. Hazırlanan incirler İngilizler tarafından beğenilmemiştir. Bu durum karşısında ihracat kontrol teşkilâtının vazifesi ve mevzu bahis olan incir tipini tam açıklığı ile tespit etmediği, bu münasebetle uyuşmazlık meydana çıkmış gelmiştir. Diğer taraftan mevcut kanaate göre tespit olunan 37,5 kuruşluk fiyat da incirde tatmin edici bir rakam olarak kabul edilmediğinden tarımın hazırladığı incir tipinden daha yüksek nitelikte bir mal vermişliğimizin de kabul olmamıştır.¹¹⁸

4. Şarap

Bir İngiliz firmasına Türkiye'den şarap ithal etmesi için lisans izni verilmiştir. Bu izin İngiliz İâşe Bakanlığı tarafından verilmiştir. Türk şarapları İngiliz halkı için bir yenilik olacaktır. Daily Telegraph gazetesinin verdiği bilgilere göre İâşe Bakanlığı üç Türk şarabının ithaline müsaade vermiştir. Bunlar şu şaraplardır: Sek İzmir şarabı, Tatlı Tekir şarabı, Mersin Şarabı.¹¹⁹

¹¹⁵ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:118, Dosya No: 79, Sıra No:4.

¹¹⁶ **Vakit**, 17 Nisan 1946, s.3.

¹¹⁷ **Akşam**, 5 Mayıs 1945, s.5.

¹¹⁸ **Vatan**, 19 Ekim 1945, s.1,3.

¹¹⁹ **Hürriyet**, 6 Şubat 1949, s.4.

5. Makine, Hint Kömürü, Uçak, Uçak Malzemesi ve Diğerleri

Hava kuvvetlerimiz için İngiltere'den uçak ve uçak malzemesi almak için Milli Savunma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu tarafından inceleme yapmış ve satın alınmasına Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmiştir¹²⁰. Türk Hava Kuvvetleri'nin İngiltere'den satın aldığı uçaklar için motor, kanat bezi, emayit boya, paraşüt, uçak telsizleri ve havacılıkta kullanılan bir takım araç ve gereçlere ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaçlar Maliye ve Savunma Bakanlıklarının verdiği karar ile İngiltere'den araya komisyon sokmadan direkt firmadan alınması şartıyla kabul edilmiştir.¹²¹

İngiltere'den alınan uçaklar için lazım olan personeli yetiştirmek adına bir ekip getirilmesine ve bu ekibin burada çalıştırılmasına Bakanlar Kurulu'nca karar verilmiştir.¹²² Daha önce İngiltere'den satın alınan hava kuvvetlerinde hala kullanılan uçakların, motor malzemelerinin yedekleri, uçak iç dış lastikleri ve gerekli malzemeleri araya komisyoncu veya aracı girmeden doğrudan doğruya firma sahibinden satın alınmasına karar verilmiştir.¹²³ Milli Savunma Bakanlığı'nca İngiltere'den bu uçaklar için yedek telsiz, radar cihazları, hava meydan birliklerinin yer hava irtibatında kullanılması için meydan telsizi Milli Savunma ve Maliye Bakanlığı görüşmeleri sonucu satın alınmasına karar verilmiştir.¹²⁴

İngiltere tarafından Türkiye'ye gönderilen makinelerin tutarı, geçen senenin aynı devresi zarfındaki makine ihracatına nazaran yarı yarıya fazla bulunmaktadır. Ticaret Bakanlığı tarafından yayınlanmış olan istatistiklerden anlaşıldığına göre, bu senenin ocak ve şubat aylarında 495. 102 İngiliz lirası tutarında makine ihraç edilmiştir. 1947 senesinin aynı devresine tekabül eden miktar ise, 340. 418 İngiliz lirası idi. İngiltere'nin Ocak ve Şubat ayları zarfında Türkiye'ye yapmış olduğu ihracatın miktarı şöyledir:

İşlenmiş çelik ve demir 1.248.794 İngiliz lirası,

Her tip keskin aletler 76 567 İngiliz lirası,

Elektrik aletleri ve malzemesi 267. 393 İngiliz lirası

Yün ve taranmış yünden mamul dokumalar 135. 084 İngiliz lirası

Kimyevi maddeler ve ilâçlar 181. 254 İngiliz lirası,

Nakil vasatları 585. 336 İngiliz lirası,

Muhtelif mamul maddeleri 112157 İngiliz lirası.¹²⁵

İngiltere' den devlet matbaası için matbaa makineleri satın alınmıştır. Sözü geçen matbaa makineleri pazarlıkla satın alınmıştır. Bedeli 27 Mayıs 1938 tarihli Türk-İngiliz Anlaşması ile

¹²⁰ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No: 111, Dosya No: 58 Sıra No:9.

¹²¹ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:123. Dosya No:59, Sıra No:6

¹²² BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No: 301812, Kutu No:113, Dosya No:29,Sıra No:14.

¹²³ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:119, Dosya No:29, Sıra No:1.

¹²⁴ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:117, Dosya No: 74, Sıra No:5.

¹²⁵ Ulus, 21 Mart 1947, s. 3.

sağlanan on milyon sterlinlik krediden Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü'ne ayrılan kısımdan ödenmiştir.¹²⁶

Ayrıca İngiltere'den Çatalağzı elektrik santralının kurulmasında kullanılmak ve daha sonra İngiltere' ye iade edilmek üzere İngiltere' den montaj malzemeleri getirilmiştir.¹²⁷

İngilizler tarafından Milli Savunma Bakanlığımız adına Türkiye' ye demir yolu aracılığı ile gönderilen hint kömürü, kazanç, zam ve vergileri Devlet Demiryollarına ait olmak üzere Maliye Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu tarafından incelenip satın alınmıştır.¹²⁸

İngiltere ve Türkiye arasında karşılıklı olarak teslim edilen askeri malzeme Dışişleri Bakanlığı tarafından incelenerek, Milli Savunma Bakanlığı ve Maliye Bakanlığı tarafından satın alınmasına karar verilmiştir.¹²⁹

İngiltere'den Türkiye'ye sekiz adet arama- tarama gemisi için gerekli olan yakıt ve yağlama maddeleri ve gemide bulunan mürettebatın her türlü ihtiyacı ile yiyecek maddelerinin satın alınmasına karar verilmiştir.¹³⁰ Satın alınan bu gemilerin teslimi için İngiltere' ye yedi subay ve bir memurun gönderilmesine ve bunlara gündelik ücret verilmesine karar verilmiştir.¹³¹

E. Fuar ve Sergi

20 Ağustosta açılacak olan İzmir milletlerarası fuarı büyük ilgi uyandırmaktadır. İngiltere bu fuarda kendinin iyi bir şekilde temsil olunacağını ümit etmiştir. Yabancı tüccarlara normal bir fiyatla fuarda yer kiralamaları hususunda kolaylık gösterilmiş ve Londra'daki Türk konsolosu İngiltere 'den gelecek olan ziyaretçilerin pasaportlarının vizesiyle meşgul olmuştur. Yakın doğuda daha başka fuarların tertibinin İngilizler tarafından olduğu kadar diğer birçok Avrupa memleketleri tarafından gayet iyi bir şekilde karşılanmıştır.¹³²

Türk-İngiliz ticaret endüstri sergisi Ankara' da İngiltere'nin büyükelçisi Sir Maurice Peterson'un konuşması ile açılmıştır.

Törende ticaret, ekonomi ve ulaştırma bakanları ile birçok milletvekilleri bakanlıklar ileri gelenleri basın ve yayın ve Anadolu Ajansı Umum müdürleri Türk ve yabancı basın temsilcileri ve diğer davetliler hazır bulunmuştur. İngiltere büyükelçisi ekselans Sir Maurice Peterson sergiyi aşağıdaki nutukla açmıştır:

“Bu büyük bir sergi değildir ve bilhassa tablolardan ve fotoğraflardan mürekkeptir. Bu itibarla İngiliz ticaret ve ilim teşebbüslerinin daha ehemmiyetli sergilerine senelik büyük İzmir fuarınızın tekrar milletler arası mahiyetini aldığı zaman oraya gelecek sergilere bir başlangıç olarak telakki

¹²⁶ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:302812, Kutu No:110, Dosya No:20 Sıra No: 14.

¹²⁷ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:110, Dosya No:20, Sıra No:12.

¹²⁸ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:111, Dosya No:43, Sıra No:11.

¹²⁹ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:111, Dosya No: 61, Sıra No:17.

¹³⁰ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:113, Dosya No:13, Sıra No:9.

¹³¹ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:113, Dosya No:18, Sıra No:15.

¹³² Tanin, 4 Mayıs 1947, s.4, Ulus, 4 Mayıs 1947, s.3.

edilmek gerektir. Bu gibi sergilerin iyi şeylere hizmet edeceğine inanarak sergiyi açmaktan ve sizleri gösterilen eşyayı görmeye davet etmekten zevk duyuyorum.”¹³³

İngiliz Kültür Heyetinin, İngiliz Mimarları Enstitüsü ile beraber hazırladığı büyük Britanya şehircilik sergisinin Ankara Halk evinde törenle açılmasından önce bir kokteyl partisi verilmiştir. Bu toplantıda Başbakan Recep Peker, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Mümtaz Ökmen, milletvekilleri, Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtibi Kemal Gedeler, bakanlıklar Müsteşarları, Basın Yayın Genel Müdürü Nedim Veysel İlkin, Cumhurbaşkanlığı Başyaveri Cevdet Tolga, Ankara Vali ve Belediye Başkanı İzzettin Çağpar ile yerli ve yabancı basın mensupları ve eşleri ile birlikte hazır bulunmuşlardır. İngiltere Büyükelçisi Sir David Kelly davetlilere hitaben ilk cümlesini Türkçe olmak üzere aşağıdaki nutku söylemiştir:

“Ekselâns,

Türk Hükümetinin mümessili olarak bu sergiyi açmak suretiyle bize şeref vermiş olduğunuzdan dolayı size teşekkür etmekten zevk duyarım.

Bu şehircilik sergisinin Ankara’da yapılması gayet yerindedir. Zira bu güzel ve modern şehir başlı başına hakikî bir şehircilik başarısıdır, etrafımızda Atatürk’ün dehasına bir abide olan bina veya bulvarları görmekle kalmıyoruz, aynı zamanda yeni ve muazzam Meclis binasını da ihtiva eden birçok inkişaf ve terakki delilleriyle karşılaşyoruz.

Görülüyor ki modern Türkiye’nin halen şehircilikte çok tecrübesi vardır ve onun için bu sergisinin herhangi bir şehircilik doktrini ve yahut muayyen bir şehircilik doktrini ve yahut muayyen bir planlama şeklini kabul ettirmek maksadıyla yapılmamış olduğunu açıkça ifade etmek isterim. Serginin asıl gayesi şehircilik meselelerinin İngiltere’de nasıl halledilmekte olduğunu göstermektedir. Buradaki hususiyet şehircilik problemlerinin İngiltere’de daha geniş mikyasta ve daha fazla girift olmasındadır. Buna iki sebep vardır:

Birinci sebep, İngiltere’nin bundan 100 yıl önce birdenbire ziraatçı ve denizci bir memleketten devlerin en sanayileşmiş memleketine inkılâp etmesi oldu. Bu inkılâp sanayi şehirlerinde hiçbir plânlama ve kontrol olmaksızın tam bir hususi teşebbüs rejimi içinde vuku buldu ve bize içinde yaşanması artık kabil olmayan fazla kalabalık mıntıkları miras bıraktı.

Saniyen harp, tarihte misli görülmemiş bir ev buhranı husule getirdi zira milyonlarca evin tahrip ve hasara uğramasına, harp olmadığı takdirde altı harp senesi içinde yapılacak yeni evlerin inşası için amele ve inşaat malzemesi kıtlığı inzimam etmiştir. Bu iki taraflı meseleye bir çare bulmak üzere 1945’in ekim ayında yeni şehirlerin kurulması için plânlar hazırlayacak bir komite teşkil edilmişti. Bu şehirler sırf mevcut şehirlerdeki amelelerin uyuyabilecekleri bir yer değildi, fakat fabrikaları, dükkânları ve modern hayat konforlarıyla kendilerine lüzumlu olan her şeyi ihtiva edecek birlikler olacaktı.

Altı ay evvel raporlarını bitirmiş olan komite, şehircilik hareketimizin esasını teşkil etmekte olan şu manalı iddiada bulundu: “Mesuliyetimiz gelecek nesiller için mevcut ve cazip bir hayat tarzı verecek plân ve tasarı imkânlarını kavrayarak medeni hayat tarzında bir tecrübe yapmaktır.”

¹³³ **Son Posta**, 6 Kasım 1945, s.5.

İşte, ekselâns bayanlar ve baylar, bu fotoğraf ve maketlere hâkim gaye budur. Bu her iki milletimize müşterek bir idealdir ve ümit etmek isterim ki İngiltere’de yapmaya çalıştığımız şeyleri gösteren bu resimler size kendi problemlerinizin halinde bir yardımda bulunabilsin.”¹³⁴

İngiltere’nin Ankara Büyükelçisi Sir Noel Charles 7 Eylül 1949’ da New Castle Türkiye’ye gelmiştir. Sabahleyin valiyi ziyaret eden Büyükelçi aniden hafif bir rahatsızlık geçirdiğinden öğleden sonra gemiden ayrılmamıştır. Büyükelçi, Belediye Başkanına şu mesajı göndermiştir:

“Sayın Bay Belediye Başkanı: Majeste İngiltere Kralı’nın Dışişleri Bakanı size şu mesajı tevdi etmemi benden talep etmiştir: “Sayın Bay Belediye Başkanı, bu seneki Milletlerarası Fuar münasebetiyle milletlerarası ticareti teşvik etmek maksadıyla devamlı gayretleriniz dolayısıyla Majeste İngiltere Kralı Hükümetinin en iyi ve samimi temennilerini bildirmekle kesbi şeref eylerim. İngiltere’nin Türkiye Ticaret Odasının gayretleri sayesinde Birleşmiş İngiltere Kraliyeti mallarının da Fuarda j teşhiri, beni bilhassa memnun etmiştir. Eminim ki, Fuarda Türk ziyaretçileri mallarımıza alâka göstereceklerdir. En samimi hislerime inanmanızı rica ederim.”¹³⁵

İngiltere büyükelçiliği mensuplarından Mr. Nock Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, halkına gösterilmek üzere tarım sergisi açmıştır. Bunun için bu illerde seyahat etmesine izin verilmiştir.¹³⁶

Türkiye’nin belirli şehirlerinde sergilenmek ve sonra geri gönderilmek üzere on sandık içinde bin yedi yüz seksen kilo ağırlığında fotoğraf ve sergi malzemesi İngiltere’den getirilmiştir. Bu malzemelerin iade edilme süresi Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından uzatılmak istenmiştir¹³⁷

F. Turizm

Türkiye’nin elli İngiliz lirası ile dolaşacak turistlerin gidebilecekleri memleketler listesine girmiş olması İngiltere’deki seyahat acenteleri tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Savaşın evvel İngiltere ‘den Türkiye’ye giden turist sayısı pek o kadar yüksek olmamışsa da durum giderek düzelmiştir. İngiliz seyahat acentesi Cook, Nafen muhabirine şöyle demiştir:

“Türkiye’nin de listeye girmiş olmasına çok sevindik. Böylelikle her türlü mali güçlüklerden azade seyahatler tertip edilebilecektir. Turistlerin Türkiye’ye gidip tatillerini orada geçirmelerini temin için biz elimizden geleni yapacağız. Diğer taraftan tayyareleri Türkiye ‘ye uğrayan hava yolculuk şirketleri de yolcuların adedinin artmasını beklemektedirler.”¹³⁸

G. Yol ve Köprü

Türk- İngiliz ortak yapımı olan Mersin- İskenderun yollarının açılış törenine Ankara’dan heyetler gelmiştir. Heyeti karşılamak için istasyonda Mersin Valisi, vilayet erkânı, belediye reisi ve Adana Valisi hazır beklemiştir. Deniz harp okulu bandosu ve bir kıta asker misafirlere saygı resmini yapmıştır. Bayındırlık vekili Ali Fuat Cebesoy saygı kıtasını teftiş etmiştir. Bundan sonra

¹³⁴ **Ulus**, 26 Ocak 1947, s. 1,2.

¹³⁵ **Ulus**, 7 Eylül 1949, s.3

¹³⁶ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:114, Dosya No:45, Sıra No:20.

¹³⁷ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:115, Dosya No: 99, Sıra No: 17.

¹³⁸ **Hürriyet**, 25 Mart 1949, s.5.

doğruca merasimin yapılacağı yere gidilmiştir. Burada, iki şosenin kavşak noktasında güzel bir yol kurulmuştur. Yolun üzerinde bu yolların güzergâhını gösteren büyük bir şema vardır. Nafia vekili Sırrı Day aşağıdaki nutku söylemiştir:

“Aziz misafirlerim sayın arkadaşlarım

Türk – İngiliz işbirliği ile vücuda getirilen Mersin–Ulukışla asfalt ve Tarsu – İskenderun makadam şoseleri ikmal edilmiş bulunuyor.

Maddi ve manevi bakımdan önemli olan bu eserin başarılmasında büyük gayret ve fedakârlık gösteren Türk İngiliz bütün arkadaşlarımıza da en samimi teşekkürlerimi huzurlarınızda tekrar etmekle müfterihim. Cumhuriyetimizin türlü imar hareketlerinden faydalanmalarının devam etmesi ve tabiatın kendilerine bahsettiği hususi ve geniş servet kaynaklarının süratle inkişaf ettirilmesi nispetinde buralarını her yıl daha mamur ve daha verimli göreceğimizden ve bu yerlerin memleketimizin kuvvet kaynakları arasındaki ehemmiyetinin artacağından şüphe etmiyorum.

Bu vesile ile hepinize saygı ve teşekkürlerimi arz ederken bütün Çukurovalıları tebrik eder ve kendilerine daima başarılar dilerim.”¹³⁹

İngiltere firması Braith Waite ortaklığına yaptırılan iki demir körünün montaj işinin yine aynı ortaklığa pazarlıkla yaptırılması, Bakanlar Kurulu’na kabul edilmiştir.¹⁴⁰

H. Fabrika

Türk havacılık heyeti İngiliz sivil havacılık bakanlığı şahsiyetlerde birçok defalar görüşmüşlerse de bu görüşmelerde neler konuşulduğunu açıklamak, harbin doğurduğu güvenlik sebeplerinden ötürü yasaktır. Türk havacılık heyeti başkanı Şükrü Koçak yurt dışında uçak fabrikaları konusunda araştırmalar yapmış ve bu konuda şöyle bir açıklama yapmıştır:

Chicago konferansı esnasında Amerikan hava sanayii üzerinde oldukça faydalı incelemeler yaptığını söylemiştir. Müttefiklerimiz Britanya İmparatorluğunun yüksek havacılığı ve hava sanayii üzerinde de tetkikat yaptıklarını ve İngiltere üzerinden memleketine döndüklerini ifade etmiştir. İngiliz yüksek hava otoritelerinin çok yardım ettiklerini ve misafirperver olduklarını ve İngiliz hava sanayii ile havacılığının işbirliğini gaye edinmiş olan Türk milletine, her türlü kolaylık ve yardımların esirgenmeyeceğini buradaki tetkik ve temaslarla anladıklarını söylemiştir. İngiliz makamı ile yapılan müzakerelerin neticesinde Türkiye’de uçak motor fabrikasının kurulması temin edilmiştir.¹⁴¹

Uçak motor fabrikasının ihtiyacı için İngiltere’den makine sipariş verilmiş, bunun ödemesinin yapılması için Türkiye Ziraat Bankası fonundan Türk Hava Kurumu’na prim verilmesine karar verilmiştir.¹⁴²

Tekel idaresi tarafından kurulacak olan sigara ve bira fabrikaları kurmak ve bu fabrikaların tezgâh ve malzemeleri için ve ayrıca kahve satın almak için 1946 yılında İngiltere’ye giden Tekel Genel

¹³⁹ **Ulus**, 8 Ocak 1945, s. 1,2.

¹⁴⁰ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No: 110, Dosya No:27, Sıra No:11.

¹⁴¹ **Cumhuriyet**, 23 Eylül 1945, s.2.

¹⁴² **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:112, Dosya No:85, Sıra No:3.

Müdürlüğü Tütün Fabrikalar Şubesi Müdürü ve Ankara Bira Fabrikası İşletme Şefine gündelik ödenmesine Gümrük ve Tekel Bakanlığınca karar verilmiştir.¹⁴³

İ. İki Ülke Arasındaki Ticaret Hacmi ve Gelişmesi

Londra'da "Türkiye ve Büyük Britanya" adı ile Türk dilinde çıkmış olan ve iki memleket arasındaki ekonomik ve kültürel münasebetlerin gelişmesine hizmet için çalışan bir dergi vardır. Bu dergide "Türk-İngiliz ticaretinin finansmanı" hakkında dikkate değer bir makale çıkmıştır. Makalede Türk-İngiliz ticari münasebetlerinin 1914-1918 harbinden önceki durumunu ve ikinci dünya harbi içindeki durumunu anlatarak bu günkü safhasına geçmiştir. Avrupa harbi bittiği halde hala İngiltere ile Türkiye arasında karşılıklı ilişkilerin henüz arzu edildiği derecede gelişmediğini anlatıyor. İngiltere'nin dış ilişkiler kabiliyeti hakkında mühim bilgiler veriyor; iki memleketin para ve mübadele sistemlerinin ticari mübadele sırasında oynadığı rolü gösteriyor. Sözün kısası Türk-İngiliz ticaretinin gelecekte arzu edilen şekilde gelişmesi için gereken mali ve iktisadi tedbirlerin neler olması gerektiği hakkında İngiliz iş adamlarının görüşünü anlatmaktadır.

Mümkün olduğu kadar tarafsız bir göz ile olayları tahlil eden bu makalenin Türk makamları tarafından alaka ile okunmuştur. Türk tarafına göre, Türk – İngiliz ticaretinin gelecekte gelişmesi için iki memleket arasında hakiki bir anlaşma sağlanmasıdır. Her iki tarafın birbirlerinin imkânlarını ve güçlüklerini olduğu gibi görüp anlamazlarsa hakiki bir anlaşmaya da hiçbir vakit varılamayacağı dile getirilmiştir. Harp seneleri içinde Türkiye bir taraftan Almanya ve orta Avrupa diğer taraftan İngiltere ve Amerika ile taşıt vasıtalarının müsait olduğu derecede ticari münasebetlerde bulunuyordu. Almanya ile siyasi ve iktisadi münasebetlerimiz kesildikten sonra gerek bu memleket ve gerek mihver olan memleketler ile münasebetlerimiz kesilmiştir. Harp bittikten sonra İngiltere ile olan ticari münasebetlerimizin artması beklenirken böyle bir gelişme görülememiştir. Bunun nedeni; İngiltere'nin harp bitmiş olmasına rağmen henüz eski ihraç kabiliyetini bulamamasıdır. Bunun için daha seneler lazımdır. Diğer taraftan yabancı memleketlerden mal almak için elinde döviz de yoktur. Hariçten alacağı malları kendi ihraç kabiliyeti ile ölçülü tutmak zaruretindedir. Türkiye'nin iktisadi vaziyeti de döviz bakımından sıkıntılıdır. İngiltere'nin Türkiye'ye mal satabilmesi için ondan mal alması gerekmektedir. Hâlbuki Türkiye'den İngilizlerin alabileceği mallar harp seneleri içinde çıktığı yüksek seviyeden normal dereceye inmemiştir. Harp zamanındaki yüksek ihraç seviyesini sulh zamanı ticaret imkânları için ölçü kabul etmek kesinlikle yersiz bir iyimserlik olmuştur.¹⁴⁴

Zaman geçtikçe artması ve daha iyiye gitmesi beklenen Türkiye- İngiltere ticareti Türk hükümetinin İngiltere ile yapılacak ticaretlerde krediler açmasıyla daha da artmıştır. Aynı zamanda ticaretin Türk hükümetinin sıkı kontrolüne tabi tutulmaması ve doğrudan tüccarlarla yapılabilmesi de ticari ilişkilerin artmasına katkı sağlamıştır. Bu durum büyük faydalar sağlasa da resmi ve mali denetimler tamamen ortadan kalkmamıştır. Türkiye ve İngiltere ile yapılan ticari antlaşmanın sterlin dövizinin olmaması yüzünden pek tesiri olmamıştır. İngiltere'nin sipariş edilen malların

¹⁴³ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No: 120, Dosya No: 54, Sıra No:16.

¹⁴⁴"İngiltere ile Ticari İlişkilerimiz Nasıl Gelişebilir?" **Vakit**, 5 Nisan 1946, s.3,4.

teslim sürelerini uzatması Türkiye'nin yararına olmuştur. Ticaretin kilit noktasını Londra'daki Türk sterlin hesabının durumu oluşturmaktadır.

Diğer bir misali de Türkiye'nin İspanya'ya satmış olduğu beş milyon sterlin kıymetindeki yiyecek maddelerinin, aynı dövizle ödenmiş olması bu gibi ticari muamelelerin, Türk sterlin hesabı üzerinde iyi tesirler yapmıştır.¹⁴⁵

Türkiye, ticarete takas usulünü oldukça iyi kullanmış ve bu becerisi bir İngiliz dergisine konu olmuştur. Bu konuda "Takas Anlaşmalarında Türk Tecrübesi" adlı yazı ile Türkiye'nin Almanya'dan sonra takas odaları sistemini dış ticaretle tatbik ederek genel bir takas sistemi haline getiren ilk milletlerden biri olduğunu belirtmekte ve şöyle demektedir:

"Denebilir ki bu sisteme biraz daha elastikiyet vermek için "özel takas" usulünü kabul eden yegâne millet Türkiye'dir. Dış ticarete ödeme işinin hararetli münakaşalara mevzu teşkil ettiği ve harp sonrası dünyasında ticareti biraz daha kolaylaştırmak için yeni bir sistemin vazedildiği şu anda bu tecrübe umumi bir alakaya mazhar olabilir.

Türk tecrübesi şu hususu açıkça ispat etmiştir: Çeşitli takas usulleri kambiyoadaki ve ödeme hesapları meselelerini ne ortadan kaldırıyor ne de kolaylaştırıyor. Ancak şekillerini değiştirebiliyor.

Türkiye'yi modern bir devlet haline getiren şimendifer siyaseti ve bayındırlık işleri de duruma tesir etmiştir. Daha bidayete Türk makamları rayici kontrol etmişler ve durumu karşılamak için sadece sermaye çıkarılmasına yasak koymanın kâfi gelmeyeceği meydana olduğundan ithal mallarının ödenmesine tahsis edilecek dövizlerin tahdidine karar vermişlerdir. Diğer birçok Avrupa devletleri, Türkiye ile beraber takas anlaşmalarında Almanya'ya takip etmişlerdir. 1936 yılı sonuna doğrudur ki İngiltere ilk defa olarak prensipten fedakârlık ederek bu yola girmiş ve Türkiye ile tam bir takas anlaşması yapmıştır. Bu sayede, Türkiye'nin daha evvel diğer takas anlaşmalarına da soktuğu özel takas usulü küçük miktarda faaliyete geçmiştir.

Harp devam ettikçe Türklerin takas anlaşmalarından çoğu muvazenesini kaybetmiştir. Almanya Türkiye'ye hayli borçlanmış, Türkiye'de ticaret ortaklarının çoğuna karşı borca girmişti. Almanlar fiyatları yükseltme rejimiyle kendi yüklerinden kurtulmak çaresini bulmuşlar fakat başkalarının durumunu ağırlaştırmışlardır."¹⁴⁶

Balıkesir'in Susurluk ilçesi sınırlarında yer alan Sultançayırı, Aziziye, Yıldız, Demirkapı köylerinde bulunan 16 Şubat 1938 tarihinde işletmesinin İngiliz firması Desmond Abel Smith şirketine ait olan borasit madenini tüm haklarıyla birlikte Borax Consolidated limited ortaklığına devredilmesine Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı'nca karar verilmiştir.¹⁴⁷ Bu olay Türk basınında yer almamıştır.

İngiltere ve Türkiye arasındaki ticaretin gelişmesi için her iki tarafında yoğun bir çaba sarf ettiği görülmektedir. İlişkilerin daha da artması iki tarafında arzu ettiği bir durumdur. Şu anki ticaret hacminin iyi düzeyde olduğu fakat daha da artmasının iki ülke yararına olacağı düşünülmektedir.

¹⁴⁵ **Vakit**, 7 Nisan 1946, s. 4.

¹⁴⁶ "Takas Antlaşmalarında Türk Tecrübesi" **Ulus**, 11 Mayıs 1945, s. 2.

¹⁴⁷ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No: 301812, Kutu No:124, Dosya No:80, Sıra No:19

Özellikle İngiltere, Almanya'nın Türkiye'deki piyasasından yarısını almak istemektedir. İngilizler için Türkiye değişen, gelişen ve ticaret hacmi giderek artan bir ülkedir. Dolayısıyla İngiltere, Türkiye ile yakından ilgilenmiş ve ülke halkının ihtiyaçlarını dilini öğrenerek ülkede yapacağı ticareti artırma hedefleri üzerinde durmuştur. Türkiye ise aynı şekilde İngiltere ile ticari ilişkilerin gelişmesini istemektedir. Türk makamları bu konuda ellerinden geleni yapmaya çalışmışlardır.

İngiltere için, Türk tarafında ticari alanda fiyatlar oldukça yüksektir. İlgili makamlar fiyatların düşmesi için tedbirler alsa da yeterli olmamıştır. Bundan ötürü ticaretin gelişmesi sekteye uğramıştır. Bir diğer neden ise Türk ticari hesaplarında sterlin dövizinin mevcut olmamasıdır. Bu gibi zorluklar İngiliz fabrikatörlerinin cesaretini kırmıştır. İngilizler durum böyleyken Türkiye ile ticaret yapmaktan vazgeçmemiştir. Çünkü I. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya Türkiye piyasasına o kadar çok yerleşmiştir ki bu memleket ticaretinin yarısını ele almıştır. Üstelik elde ettiği şartlarda hayli karlıdır. Bu dönemde ise Almanya mat edilmiştir; fakat yeniden kalkınmaya başlamıştır. Bundan ötürü İngilizler Almanların Türkiye' de elde etmiş oldukları payın hiç olmazsa yarısını almaya çalışmıştır. Hatta bunun daha da üste çıkmasını temenni etmişlerdir.¹⁴⁸

İngilizlerin Türk piyasasına bu kadar önem vermesinin başka bir sebebi de Türkiye' de nüfusun hızla artması ve halkın görüşlerinin değişiyor olmasıdır. Türkler de fakirlik ve cehalet ortadan kalkmakta ve genç nesil artmaktadır. Böylelikle Türk halkının da yeni yeni ihtiyaçları doğmaktadır. Çiftçiler ise paralarına yatırım aramakta ve mal satın almaktadırlar. Bu durum da İngilizlere Türkiye piyasasının genişlediğini ve önem verilmesi gereken bir ticari alan olduğunu düşündürmüştür. Bunun için İngilizler bu piyasanın ihtiyaçlarını, hususiyetlerini ve milletin zihniyetini incelemenin, lisanını öğrenmenin şart olduğunu düşünmüştür.

Zaruri kabul edilen ve Türk Ticaret Bakanlığı'nın ithalat listesinde yer alan İngiliz mallarının ithal edilmesine izin verilmiştir. Fakat bu ihtiyaçlara İngiltere tarafından cevap verilmemiştir. Bu zaruri ihtiyaçlar da başka memleketlerden temin edilmiştir. Hal böyle iken bazı İngiliz fabrikaları ve firmaları imzaladıkları sözleşmeye uymuşlar ve istenen zamanda en iyi malları göndermişlerdir.

İngiltere Türkiye'nin havada karada ve denizde her türlü malzemeye ihtiyacı olduğunun bilincindedir ve Türkiye'yi kayda değer bir pazar olarak görmektedir. İngiltere' ye göre iki ülke arasındaki ticaretin artması iki ülkenin de menfaatinde¹⁴⁹.

Türkiye ile İngiltere arasındaki ticaret nadir olsa da, İngilizler için Türk piyasası meşgul olunmaya değer bir piyasa olarak görülmüştür.¹⁵⁰

¹⁴⁸ **Ulus** 17 Mart 1945, s.1.

¹⁴⁹ **Ulus**, 30 Mart 1947, s.3.

¹⁵⁰ **Ulus**, 17 Mart 1946, s.1,2.

III. BÖLÜM

TÜRK BASININDA TÜRK -İNGİLİZ SİYASİ İLİŞKİLERİ (1945-1950)

A. II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye Ve İngiltere'nin Siyasi Durumu

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası anlaşmazlıkları çözmek, barışı sağlamak ve barış ortamının sürekliliğini sağlamak ve korumak adına Milletler Cemiyeti ya da Cemiyet-i Akvam kurulmuştur. Fakat Cemiyet-i Akvam uluslararası sorunları adaletli bir şekilde çözümleyememiştir. Büyük devletler karşısında etkisiz kalmıştır. İngiltere ile Türkiye arasında geçen Musul Meselesinde olduğu gibi cemiyetin kurucularının çıkarları doğrultusunda kararlar almıştır.¹⁵¹

İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını önleyemeyen Milletler Cemiyeti, 8-18 Nisan 1946'da yapılan toplantıda görevini Birleşmiş Milletlere bırakıp hukuken ortadan kalkmıştır.¹⁵²

Türkiye Birleşmiş Milletlerin kurulması için toplanan San Francisco konferansına katılma koşulu olarak Mihver devletlere savaş ilan etmiştir. Böylece 26 Haziran 1945'te Birleşmiş Milletler Antlaşmasını imzalayan devletlerarasında yerini almıştır.¹⁵³

Türkiye savaş sonrasında uluslararası platformda kendine yer edinmek için tarafsızlık politikasından vazgeçmiştir. Tarafını çıkarları doğrultusunda İngiltere'nin içinde olduğu batıdan yana kullanmıştır.

Türkler ile Yahudiler arasındaki ilişkilerin tarihi oldukça eski ve köklüdür. Osmanlı Devleti'nin bölgede sağladığı ve devletin millet sisteminin sağladığı esnek, hoşgörülü ve güvenilir ortam Yahudilerin bu bölgede huzurla yaşamalarını sağlamıştır.¹⁵⁴ Fransız İhtilali'nin ortaya çıkması ile diğer milletler gibi Yahudilerde geleceğine dair planlar yapmıştır. Bu planlarını I. Dünya Siyonist Kongresi'nde görüşmüşlerdir. Kongrenin sonucunda Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması fikri kendini göstermiştir.¹⁵⁵

Birinci Dünya Savaşı devam ederken İngiltere Dışişleri bakanı Dünya Siyonist Dernekleri Başkanı Rothschild'e bir mektup göndermiş ve Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması için İngiltere'nin destek vereceğini bildirmiştir. Bu durum İsrail devletinin kurulmasında önemli bir adımı teşkil etmiştir.¹⁵⁶ Bundan sonra İngiltere'nin himayesinde manda yönetimi ile bölgeye Yahudi göçü artmış ve buradaki Araplar ve Yahudiler arasında çatışmalar başlamıştır. İngiltere bu çatışmalara son vermek için Balfour Deklarasyonunu yayımlamıştır. Buna göre Filistin Araplar ve

¹⁵¹ Mehmet Kocaoğlu, “ Birleşmiş Milletler Örgütünün Türk Dış Politikasına etkileri,” <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3549-published.pdf> (22.06.2019), s.28.

¹⁵² Kocaoğlu, s.28.

¹⁵³ Nadir Nadi, **Perde Aralığından**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1964, s.188.

¹⁵⁴ İlber Ortaylı, “**Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet Sistemi**”, Türkler, Cilt: X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 215-218.

¹⁵⁵ Ömer Osman Umar, “Osmanlı Döneminde Yahudiler'in Filistin'e Yerleşme Faaliyetleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 2, Elazığ, 2002, s. 423.

¹⁵⁶ Ribhi Halloum, **Belgelerle Filistin Dün, Bugün, Yarın**, İstanbul, Alan Yayıncılık, 1989, s. 157-159.

Yahudiler arasında paylaştırılacaktır.¹⁵⁷ Böylece İsrail Devleti'nin kurulmasına adım adım yaklaşılmıştır.

İngiltere İkinci Dünya Savaşı'nın yavaş yavaş kendini göstermeye başlamasıyla ve Ortadoğu'nun kendisi için önemli olması nedeniyle Balfour Deklarasyonu'nda alınan kararlardan vazgeçmiş Arapları böyle bir ortamda karşısına almamak için burada bir Filistin Devleti kurulmasını desteklediğini bildirmiştir.

Savaş bittikten sonra Araplar ve Yahudiler arasındaki ateş daha da alevlenince İngiltere sorunun çözülmesi için Birleşmiş Milletler'e başvurmuştur. Türkiye bu dönemde henüz tam anlamıyla kendisini batı ittifakı içinde görmediğinden ve dış politikada yalnız hissettiğinden Arap ülkelerine yakınlık göstermeye başlamıştır.¹⁵⁸

Birleşmiş Milletler'de Filistin'in Arap ve Yahudi devleti olarak taksim edilmesi kararına Türkiye karşı çıkmıştır. Bu karar Arap-İsrail savaşlarını başlatmıştır. Türkiye bu süreçte ABD ile yakınlaşmış, ilişkileri Truman doktrini ile geliştirmiştir. Artık Türkiye'nin dış politikasında ABD ile uyumlu olma süreci başlamıştır.¹⁵⁹ Amerika'nın İsrail'i desteklemesi neticesinde Türkiye Araplar ile Yahudiler arasındaki savaşlara tarafsız kalmıştır. Amerika'nın İsrail'e olan desteği Türkiye'nin 28 Mart 1949'da İsrail'i tanımasına neden olmuştur. Bu da Araplar ile yakınlaşma dönemine son vermiştir.¹⁶⁰

İkinci Dünya Savaşı'nda farklı menfaatleri, düşünceleri olan devletler birbirleri ile müttefik olmak zorunda kalmışlardır. Milletler Cemiyeti, uluslararası barışın korunması ve işbirliğinin sağlanması için Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuştur.¹⁶¹ Fakat bu cemiyet yeni bir savaşın çıkmasını engelleyememiş, İkinci Dünya Savaşı çıkmıştır. Bunun üzerine Milletler Cemiyeti yerini 26 Haziran 1945'te kurulan Birleşmiş Milletlere bırakmıştır. Birleşmiş Milletler de uluslararası sorunların çıkmasını engellemekte pek başarı gösterememiştir. Üstelik Sovyet Rusya saldırgan yayılmacı uzlaşmaz tavrını devam ettirmiştir. Bir diğer önemli nokta ise Rusya'nın bu tavrına karşılık Batı Avrupa ülkeleri ordularının büyük kısmını terhis etmiş ve Amerika'da kendi sahasına çekilmeye başlamıştır. Sovyet Rusya bunlara rağmen ordusunu hâlihazırda tutmaya devam etmiştir. Bu durum Rusya'nın yararına olmuş ve Rusya Asya ve Avrupa'da nüfuzunu kuvvetlendirmiştir.¹⁶² Dönemin iki etkin gücü yani Rusya ve ABD arasında bir rekabet başlamıştır. ABD'nin Avrupa ülkeleri için uyguladığı Truman Doktrini ve Marshall Planı'na

¹⁵⁷ Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları 1948-1988**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989, s. 53-59.

¹⁵⁸ William Hale, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, (Çev. Petek Demir) İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2003, s. 109-110.

¹⁵⁹ Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasına Yön Veren etkenler (1923-1968)", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 23, s. 268.

¹⁶⁰ **Türk Dış Politikası 1919-1980: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (Ed. Baskın Oran), İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 640.

¹⁶¹ Şayan Ulusan, "Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi, Öncesi Ve Sonrası", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi** Cilt:7 Sayı:16, Ocak 2008, s.238.

¹⁶² Abbas Balcı, **Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Dönemlerinde Türkiye'nin NATO'ya Giriş Denemeleri ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi 1945-1960**", **Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 7, Sayı: 13, Ocak 2019, s.257.

karşılık Rusya Kominform'u kurmuştur.¹⁶³ Sovyet Rusya'nın yayılcı tavrına karşılık Avrupa Amerika ile ortak bir savunma mekanizması kurmak istemiş fakat ABD başta buna pek sıcak yaklaşmamıştır. Daha sonra Rusya'ya karşı tutumunu değiştiren Amerika öncülüğünde Batı Avrupa, 4 Nisan 1949 yılında NATO yani Kuzey Atlantik İttifakını kurmuşlardır.¹⁶⁴ Sovyet Rusya'nın Türkiye'yi tedirgin eden tavrı Türkiye'nin dış politikada batıya yönelmesine neden olmuştur. NATO'nun kurulduğu andan itibaren bu pakta üye olmak için devlet adamlarımız yoğun girişimlerde bulunmuştur. Türkiye'de bu dönemde ise demokrasi adına yeni bir dönem olan tek partili iktidar sisteminden çok partili sisteme geçiş aşamaları vardır. Böyle bir dönemin belirgin dış gündemi ise NATO'ya üye olma çalışmaları olmuştur. Türkiye'nin batıya yöneldiğini çok partili siyasi hayata geçiş gibi demokrasi atılımı yapması açıklar niteliktedir. Türkiye her ne kadar Truman Doktrini ve Marshall Planı ile ABD'nin desteğini alsa da Sovyet Rusya'ya karşı endişeleri devam etmektedir. Türkiye'nin 8 Ağustos 1949' da Avrupa Konseyi üyeliğine alınması NATO'ya girme ümitlerini artırmış ve Türk devlet adamlarını cesaretlendirmiştir. Fakat bu noktada İngiltere Türkiye'nin Orta doğu savunma planında yer almasını istiyordu. Türkiye 'de bu dönemde bir iktidar değişikliği yaşandı ve Demokrat Parti 14 Mayıs 1950' de yapılan seçimleri kazandı. Demokrat Parti CHP iktidarına göre batıya daha kararlı bir şekilde yaklaşmıştır.¹⁶⁵ Demokrat Parti, her anlamda batı ittifakında yer almak istemiş ve batıda kurulacak her türlü ittifakta yer almayı ilke edinmiştir. İşte bu hedefe ulaşmak için patlak veren Kore Savaşı'nı büyük bir fırsat bilmiş ve TBMM'nin onayını beklemeden Kore'ye asker göndermiştir.¹⁶⁶ Daha sonra ise NATO'ya girmek için Türkiye resmen başvuruda bulunmuştur.¹⁶⁷ Bu durum ABD'nin Türkiye'nin NATO'ya girişi konusundaki tavrının değiştirmesine sebep olmuştur. Çünkü Amerika Sovyet Rusya'ya karşı bir korunak elde etmiş ve çıkabilecek herhangi bir savaşta askeri bir üs elde etmiş olacaktır. Bu noktada artık Türkiye'nin batı nezdinde önemi artmıştır ve Türkiye 1952 yılında NATO'ya alınmıştır.¹⁶⁸

Türkiye'nin NATO'ya alınmasında en büyük etken ABD olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin bulunduğu bölgenin stratejik önemi ve devlet adamlarının dış politikadaki kararlı duruşları bu pakta yer almasında etkili olmuştur. Türkiye'nin bu ittifakın içinde yer almasının bir diğer nedeni de Sovyet Rusya'nın tehdidini yakından hissetmesidir. Bu tehdide karşı Türkiye batıyı savunma mekanizması olarak düşünmüştür. Türk devlet yöneticileri ülkenin Atatürk döneminden bu yana batı ile çağdaşlaşacağına inanmış ve yönünün batıya dönük olduğunu çok partili siyasi yaşama geçerek belli etmiştir. Dönemin devlet adamları NATO'yu milli bir dış politika olarak görmüştür.

Kore, Kuzey Kore' de komünist Güney Kore'de demokratik olmak üzere iki ülkeye bölünmüştü. Bu paylaşımın sonra ABD ve Sovyet Rusya bölgeden çekilmiştir. Bu çekilmeden

¹⁶³ **Kominform**, Stalin'in, Amerikan'ın Truman ve Marshall Planı'na karşılık 5 Ekim 1947'de kurduğu örgüttür. Örgütün amacı dünyadaki komünist hareketi kontrol etmektir. Stalin; SSCB, Polonya, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Macaristan, Yugoslavya, Fransa, İtalya komünist partileri liderlerini bir araya getirip bu örgütü kurmuştur. <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/kominform-371> (23.06.2019).

¹⁶⁴ Balcı, s.257.

¹⁶⁵ Cem Eroğlu, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Yordam Kitap, Ankara, 1970, s. 68-69.

¹⁶⁶ Yusuf Sarımay, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.75-80.

¹⁶⁷ **Hürriyet**, "Atlantik Pakta Girmek İçin Resmen Müracaatta Bulunduk", 3 Ağustos 1950, s.2.

¹⁶⁸ Haluk Ülman, "Nato ve Türkiye" **Ankara SBF Dergisi**, Cilt 22, Sayı 4, s. 145.

sonra güney ve kuzey Kore arasında bir dizi anlaşmalar yapılmış fakat bu anlaşmalarda savaşın çıkmasına engel olamamıştır.¹⁶⁹ Savaş Güney Kore'nin sınır ihlal ettiği gerekçesiyle Kuzey Kore tarafından başlatıldı. Bunun üzerine ABD konuyu Birleşmiş Milletlere taşıdı. BM güvenlik konseyi olağan üstü toplantı yaptı fakat Rusya bu toplantıya katılmadı. BM üyelerini ABD'nin çağrısı ile Kore Cumhuriyeti'ne yardımcı olmaya davet etti.

Türkiye'nin NATO kilidini açan Kore Savaşı Uzakdoğu'da olsa da Türkiye'yi tedirgin etmiştir. Fakat Türkiye BM'nin aldığı karara destek vermiştir. ABD 30 Haziran günü Kore'de kara harekâtını başlatmıştır.¹⁷⁰ Bu savaşta ilk kez BM milletler bayrağı bir karargâhta dikilmiştir ve bu savaş insanlık tarihinde önemli bir noktası olacaktır.¹⁷¹

Dönemin Türkiye Bayındırlık Bakanı Kasım Gülek Cumhuriyet gazetesine bir beyanat vermiştir. Buna göre Gülek Kore Savaşı'nın Ankara'da heyecan yarattığını, vaziyetin ne kadar ciddi olduğunu fakat bunun üçüncü dünya savaşı gibi bir savaşa sebep olacağı düşüncesinde olmadığını belirtmiştir.¹⁷² Yine Cumhuriyet gazetesi yazarı Nadir Nadi 27 Haziran 1950 tarihli gazetede “ Sonun Başlangıcı” başlıklı köşe yazısında şunları söylemiştir:

*“Neyse ister üçüncü dünya harbi diyelim, ister soğuk harbin ısınıp alevlenmesi diyelim, herhalde Kore'deki olaylar milletlerarası ölçüde mühim bir işarettir. Çünkü hem çarpışan tarafların arkasında hakiki savaşçılar gizlenmeyecek kadar meydandadır, hem de üzerinde çarpışılan yer uzak şark stratejisi bakımından son derece nazik bir noktadır. Kore iki yanı da sivri bıçağa benzer: Kimin eline geçerse savunma içinde, saldırma içinde ona geniş imkânlar sağlar.”*¹⁷³

Kore Savaşı Türkiye'ye NATO'nun kapılarını açmıştır. Türk askerinin Kore'deki başarısı tüm dünyada duyulmuş ve övülmüştür. Askerimizin başarısı düşmana bir nevi korku vermiş İstiklal Harbi'nden sonra askerimiz kendini gösterme şansı elde etmiştir. Bu savaşla ABD ve Türkiye daha da yakınlaşmış, Türkiye tarafını batıdan yana seçmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan dünya ve güçler çok farklıydı. Bu farklılıklar uluslararası ilişkiler dışında toplumların yaşantılarında da kendini göstermiştir. Rusya ve ABD gibi ortaya iki süper güç çıkmıştır.

Bu dönemde Rusya ve ABD uluslararası politikada ön planda olduğundan ve Türkiye'nin İngiltere ile ilişkileri çok yoğun değildir. 1945- 1950 dönemi Türk basınına incelendiğinde bunun böyle olduğu görülmektedir. İngiltere'nin uluslararası arenada yerini ABD'ye bıraktığı yukarıda bahsedilen olaylardan da anlaşılmaktadır. Türkiye'nin dış politikadaki ilkesini dünyadaki değişimler, politikalar ve kendi çıkarları belirlemiştir.

¹⁶⁹ Nusret Özçelik, “Kore Savaşı ve Türkiye”, **Stratejik Etütler Bülteni**, Sayı:85, Ankara, 1990, s. 24.

¹⁷⁰ Celal Dora, **Kore Savaşı'nda Türkler 1950-1951**, İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1960, s. 8.

¹⁷¹ **Ulus**, 18 Temmuz 1950, s.1-2.

¹⁷² **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1950, s. 1-2.

¹⁷³ **Cumhuriyet** 27 Haziran 1950 s. 2.

B. Kıbrıs Meselesi

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan dünya sisteminde Türkiye'nin dış politikasını batı ittifakı belirlemiştir. İngiltere ile dış politikamızı belirleyen bir sorun da Kıbrıs meselesi olmuştur. Kıbrıs, Osmanlı Devleti tarafından 1571 yılında alınmıştır. Daha sonra 1877-1878 yılları arasında gerçekleşen ve tarihe 93 Harbi olarak geçen Osmanlı-Rus savaşı sonrasında Ruslara daha fazla ödün vermemek adına İngilizlerin isteği üzerine İngiltere'ye kiralanmıştır.¹⁷⁴ Böylece yönetim İngiltere'ye geçmiştir. 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmesiyle İngiltere'ye adaya el koymuştur. Ada hem bu dönemde hem de İstiklal Harbi döneminde İngiltere'ye bağlı olarak kalmıştır. Daha sonra İngiltere Lozan Antlaşması'na dayanarak adayı ilhak etmiştir.¹⁷⁵ Böylece ada İngiltere'nin sömürgesi haline gelmiştir. Buradaki Rumlar adanın Yunanistan' a verilmesi için İngiltere'ye karşı isyan başlattılar.¹⁷⁶ Bu isyana Türkler de sessiz kalmayıp Rumların örgütü olan Enosis'e karşı gösteri yaptılar.¹⁷⁷ Tüm bunlar yaşanırken Türk yönetimi İngiltere'nin kendi iç işlerine karışması endişesinden ötürü Kıbrıs meselesinde İngiltere'nin yanında olmuştur. Bu durumu dönemin Dış işleri Bakanı Necmettin Sadak'ın “*“Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur. Çünkü Kıbrıs bugün, İngiltere'nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır ve İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete devretmek niyetinde ve temayülünde olmadığı hakkında kanaatimiz tamdır. Bu böyle olunca gençlerimiz beyhude yere heyecana kapılıyolar. ”* cümlesi destekler niteliktedir.¹⁷⁸ İngiltere adayı elinden çıkarmaya niyetli değildi. Çünkü adaya tayin ettiği Kıbrıs valisi muavini Mr. Truribul, Ocak 1949' da Vatan gazetesi muhabirine, İngiltere'nin görüşünü şöyle dile getirmiştir:

*“ İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a terk edeceği yahut adanın Yunanistan tarafından ilhak olunacağı yolundaki iddialar tamamen hayal mahsulü olup hiçbir esasa dayanmamaktadır. Adanınilhaki fikri, ideolojik olmaktan ziyade politiktir. Bu fikrin yahut bir başka idenin, ada asayiş ve emniyetini tehdit eder şekil almasına İngilizler rıza göstermez ve göstermeyecektir.”*¹⁷⁹

Türkiye'nin bu dönemdeki tutumu İngiltere' ye güven duymasından kaynaklıdır. Fakat İngiltere İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa dengesindeki yerini ABD' ye bırakmıştır.

C. Boğazlar Meselesi

İstanbul, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazı'nı kapsayan Boğazlar, kıtalar arası geçişi sağlayan ve iki kıtayı birbirine bağlayan stratejik açıdan önemli olan bir kilit noktadır. Devletlerin menfaatlerinin çatıştığı bir yer olan boğazlar jeopolitik ve jeokültürel açıdan önem arz eder.

Dünyanın en önemli deniz yollarından olan Boğazlar, buraya egemen olmak isteyen devletlerin temel hedefi olurken, ona sahip olan devletlerin ise politikasını belirlemiştir.

¹⁷⁴ Esra Sarıkoyuncu Değerli, Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, 2012,Cilt 6, Sayı 11, s.87.

¹⁷⁵ Nuri Çevikel, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)** 47 Numara Yayınları, İstanbul, 2006, s.339.

¹⁷⁶ Çevikel, s.340.

¹⁷⁷ H. Fikret Alasya, **Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti**, Cilt: 1 Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1992, s. 531.

¹⁷⁸ Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti'nin ve Kamu Oyunun Davranışları (Karşılaştırmalı Bir İnceleme)**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1963, s. 19.

¹⁷⁹ **Vatan**, 15 Ocak 1949, s,2.

Misak-ı Milli’de Boğazlar Meselesi hakkında Türkiye ve diğer devletlerin verecekleri kararın geçerli olacağı söylenmiştir. Lozan görüşmelerinde Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşmeyi Türkiye, İngiltere, Fransa, Yunanistan, İtalya, Japonya, Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya, Sovyetler tarafından imzalanmıştır. Boğazlar Sözleşmesi’nde Misak-ı Milli’de alınan kararlara bağlı kalınmış ve Boğazların silahtan arındırılması hükmü konmuştur. Bu hüküm Türkiye’nin güvenliği açısından bir tehdit oluşturmuştur. Boğazlardan geçişi kontrol etmek için Boğazlar Komisyonu kurulmuştur. Boğazlar asker ve silahtan arındırıldığı için Türkiye adına bir tehlike durumunda Milletler Cemiyeti’nin garantisi alınmıştır. Özellikle İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya garanti vermiştir. Ancak verilen bu garanti sözü tam anlamıyla geçerli olmamıştır. Revizyonist devletlerden olan İtalya, Etiyopya’yı işgal etmiştir. Japonya ise Milletler Cemiyeti’nden ayrılmıştır. Almanya Versailles Antlaşması’na uymayıp Ren Bölgesi’ni silahlandırmıştır. Tüm bu gelişmeler Türkiye’yi endişelendirmiştir. Bunun üzerine Türkiye endişelerini gidermek için Boğazlar Sözleşmesi’nin değiştirilmesini ilk olarak 23 Mayıs 1923’te talep etmiş fakat Sovyetler dışında diğer Batılı Devletler tarafından hoş karşılanmamıştır.¹⁸⁰

1934 yılında Yunanistan, Romanya, Türkiye ve Yugoslavya’nın katılımıyla Balkan Antantı kurulmuştur. Buna üye devletler Türkiye’nin Boğazlar üzerindeki taleplerini uygun görmüşlerdir. Türkiye bu dönemde hem Rusya hem de İtalya tehlikesi karşısında destek almak için İngiltere’ye yakınlaşmıştır.¹⁸¹ Almanya’nın Ren bölgesini işgal etmesi İngiltere Ankara’nın yanında olmak için olumlu tavır göstermiştir. Türk hükümeti Lozan Boğazlar Sözleşmesi’ne taraf olan devletlere birer nota göndermiş Boğazlarda asker bulundurması gerektiğini belirtmiş ve Boğazlar Sözleşmesi’nin hükümlerinin değişmesi gerektiğini tekrarlamıştır.¹⁸² İtalya’nın dışında diğer devletler Türkiye’nin teklifini kabul etmişlerdir. Boğazlar için toplanan Montreux Konferansı’na İtalya katılmamış, İngiltere ise Türk Hükümeti’nin isteklerine olumlu bakmamıştır. İngiltere ve Sovyetler arasında anlaşmazlık çıkmıştır. İngiltere Karadeniz’e kıyısı olan devletlerin savaş gemilerinin boğazlardan geçmesini kabul ederken Sovyetler bunun tam tersini boğazların kıyısı olan devletlerin savaş gemilerine kapatılması gerektiğini savunmuştur. Bundan ötürü iki devlet arasında anlaşmazlık çıkmıştır.¹⁸³

20 Temmuz 1936 yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır. Konferansa İngiltere, Fransa, Japonya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Yugoslavya imzalamıştır. İtalya sözleşmeyi daha sonra imzalamıştır. Montrö Sözleşmesi ile Boğazlar Komisyonu kaldırılmıştır. Boğazların emniyeti Türkiye’ye bırakılmıştır. Ayrıca ticaret gemileri için tam geçiş serbestliği sağlanmış ve savaş gemileri için Türkiye eğer savaş içerisinde değilse, savaşan devletlerin savaş gemileri boğazlardan geçemeyecektir. Türkiye savaş içindeyse veya kendisini tehlikede görürse karar Ankara’ya bırakılmıştır.¹⁸⁴

Montreux Boğazlar Sözleşmesi Türkiye’nin uluslararası arenada saygınlığını artırmıştır. Bununla Türkiye, Boğazlarda tek başına söz hakkına sahip olmuştur. Bu sözleşme ile Türkiye ve İngiltere

¹⁸⁰ Haluk Ülman, “Türk Dış Politikana Yön Veren Etkenler 1923-1968”, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt XXIII, sayı 2, s.262.

¹⁸¹ Süleyman Kani İrtem, **Boğazlar Meselesi**, Akşam Matbaası, İstanbul, 1936, s.90-91.

¹⁸² Kemal Baltalı, **Boğazlar Meselesi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1952, s. 50-51.

¹⁸³ İsmail Soysal, “1936 Montreux Sözleşmesi ve Sonradan Ortaya Çıkan Sorunlar”, Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç Sempozyum Bildirileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 309-325.

¹⁸⁴ Soysal, Türkiye’nin Siy., s.497.

birbirlerine yakınlaşmıştır. Sovyetlerin Boğazlar hakkında istekleri bu sözleşmenin imzalanması ile bitmemiş, Türkiye'ye boğazları birlikte savunmak istediğini söylemiş bu isteği Ankara tarafından kabul görmemiştir. Buna rağmen Rusya isteklerini açıkça dile getirmekten çekinmemiştir.

Boğazlar, Karadeniz ve Akdeniz'i birbirine bağlamaktadır ve başta Türkiye olmak üzere, Karadeniz'e kıyısı olan ülkeler için önemlidir. Türkiye, 1936 yılında imzalanan Montreux(Montrö) Boğazlar Sözleşmesi ile boğazlar üzerindeki siyasi ve askeri haklarını düzenleme yetkisini elde etmiştir.

1. Boğazlar ve Rusya

Londra'nın siyasi mercileri, Boğazlar sözleşmesinin milletlerarası bir anlaşma olduğunu ve bunda İngiltere'nin hayati alakası olduğunu belirtiyorlar. İngiliz, Amerikan, Rus hariciye vekilleri Londra' da toplanacak Rusların Avrupa siyaseti, bu toplantıda konuşulmuştur. Yeni bir Türk- Rus antlaşması için Türk temsilcilerinin Moskova'ya gitmeleri gerekiyordu.

Londra'nın Reater ajansının siyasi muhabirinin yazdığına göre;

“Sovyet hükümeti, Dumbarton Oaks ve Yalta’da tespit edilen milletlerarası siyasete aykırı bütün antlaşmalarının ve diğer siyasi taahhütlerinin esaslı bir surette tadiline karar vermiştir. Sovyet hükümetinin Türkiye ile olan dostluk ve tarafsızlık antlaşmasını feshetmek kararı, Sovyet haricî siyasetinin harp sonrası meselelerini karşılamak üzere yeniden tanzimine doğru atılmış adım olarak telakki edilmiştir.

Bu antlaşma Milletler Cemiyetinin ve batı devletlerinin niyetlerinden Sovyet Rusya'nın kuşkulandığı bir zamanda imzalanmıştı. İki hükmü ihtiva eden bu antlaşma Sovyetler Birliğinin nazarında ancak batı Avrupa da sulhu koruyan fakat doğuda Sovyetler Birliğini tecrit eden Locarno antlaşmasına karşı, İngiltere ve Fransa'nın teşebbüsü üzerine Musul petroleri Türkiye'ye değil Irak'a bırakan Milletler Cemiyetine karşı Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında müşterek bir cephe kurmayı istihdaf ediyordu

Şimdi fesh olunan 1925 antlaşmasının hedefi filhakika Rusya ve - Türkiye'yi Milletler Cemiyeti dışında tutmaktı. İki taraftan biri diğer tarafın aleyhine askerî, siyasi ve iktisadi zecri tedbirlere katılırsa mezkûr muahede şartları ihlâl edilmiş olur, öyle ki Türkiye emniyet meclisinin herhangi a bir kararına karşı bu şartları ileri sürebilir ve Rusya'nın bu meclise iştirakini imkânsız kılabilir. Bu bakımdan bu antlaşmanın şartları derpiş edilen yeni milletlerarası teşkilâtı ile katıyen telif götürmez.

Boğazlar kontrolünü Türkler ve Ruslar lehine tâdil eden Montrö sözleşmesi Rusların Türk hükümeti ile halletmek arzusunda buldukları melhuz meselelerden biri olarak zikredilmektedir. Ancak Londra'nın siyasî mahfillerinde belirtildiğine göre, bu Boğazlar sözleşmesi milletler arası bir ahittir ve bunda İngiltere'nin de hayati alâkası vardır. Binaenaleyh öyle sanılıyor ki Sovyet hükümetinin şimdi bu attığı adımın 1920'yi takip eden on yıla ait olup artık Ruslar için hiç bir faydası olmadıktan başka hatta bugünkü men faallerine doğrudan doğruya aykırı bulunan bir takım siyasî daralan atmaktan başka bir şey istihdaf etmemektedir. Bununla beraber, gelecek herhangi yakın bir tarihte Tuna ağzının beynelmilel kontrolünü tanzim eden milletler arası antlaşmaların yeniden kurulması müzakeresiyle Boğazların kontrolünü tanzim eden şartların

müzakeresine başlanması muhtemeldir. Bunun, Balkanlarda Rusya'nın daha büyük rolünü göz önünde tutacak değişiklikler olmaksızın yapılabilmesi de şüphesizdir."¹⁸⁵

Sovyet Rusya'nın Türk - Rus antlaşmasını feshetmek arzusunda olduğuna dair Moskova bir bildirme yayınlamıştır. "Manchester Guardian" gazetesinin siyasi muhabiri bunun, Rusya'nın dostları için olduğu kadar bizzat Türkiye için de beklenmedik bir şey teşkil ettiğini söylüyor ve diyor ki: "Bu mesele etrafında salahiyetli herhangi bir malûmat yoktur. Varit olan tefsir, Rus teşebbüsünün nihayet Boğazların muhafızlığında tadilat yapılmasını istihdaf ettiğidir. Bu meselenin Montrö sözleşmesini imzalamış olanların hepsi tarafından ele alınması lâzım gelir. Bununla beraber, bazı mahfiller, haricî müdahaleye karşı dahi zayıf olan Türkiye'den iptidai menfaatler koparabileceğini ümit edebilir." ¹⁸⁶

Anadolu ajansının muhabiri Daily Express Gazetesi'ndeki yazıyı "Üç Büyük Şef Siyasi İşleri Münakaşa Edeceklerdir" başlığı altında makaleyi bizlere şöyle anlatıyor:

"Doğu Avrupa'daki İngiliz diplomatları siyasi ve diplomatik durumdan hariciye bakanlığım haberdar etmektedirler. M. Eden bu husustaki haberleri kabineye arz edecektir. Sovyet-Türk dostluk ve tarafsızlık antlaşmasının, Rusya tarafından feshedildiğine dair dün verilen haber Avrupa'nın bu kısmında, siyasi bakımdan her şeyin çok iyi gitmediğini gösteren son tezahürdür. Başka bir antlaşma yapılması imkân dışında olmadığı için Türk hükümeti temsilcilerinin Moskova'ya gitmeleri mümkündür.

M. Eden, M. Molotof ve M. Stettinius, San Francisco konferansından biraz sonra, Londra'da toplandıkları zaman Sovyet Rusya'nın Avrupa siyasetinin münakaşa edilmesi de mümkündür.

Bu arada Büyük Britanya'nın Ankara büyükelçisi Sir Maurice-Paterson, Rus-Türk paktının feshi ve bunun Türkiye'deki tepkileri hakkında hariciye bakanlığına geniş malûmat vermektedir.

Harp kati safhasına girer girmez üç büyük şefin yeniden toplanacağından Londra'da şüphe edilmemektedir. O zaman siyasi meseleler tam bir dikkate mevzu teşkil edecektir."¹⁸⁷

Büyük bir önemi olan haftalık "Ekonomist" dergisi, Türk -Rus münasebetlerinde herhangi bir değişikliğin bugünkü durumda kesinlikle Türk Boğazlarının beynelmilel rejimine dokunacağını yazıyor ve Türk-Rus antlaşmasının Rusya tarafından feshini konu ederek diyor ki:

"Herhalde Rusya Karadeniz'in methalini, hatta Montrö sözleşmesini de olduğundan da daha sıkı bir tarz da kapamaya çalışacaktır. Keza pek muhtemel olarak kendisi için de Akdeniz'e çıkmak hürriyetini elde etmeye gayret eyleyecektir. Bu böyle olursa, İngiliz - Rus anlaşmazlığı hususunda tarihte birçok emsalleri vardır. Boğazlar, İngiltere'nin doğrudan doğruya emniyet bölgesi dâhil bulunmaktadır. Bu hassas bölgede vuku bulacak herhangi bir tek taraflı hareket İngiltere ve Rusya'nın şimdiki münasebetleri üzerinde vahim neticeler tevhit edebilir. Bu Rus siyasetini idare edenlerin muhakkak göz önünde tutmaları gereken bir noktadır.

¹⁸⁵ Akşam, 23 Mart 1945, s.1-2.

¹⁸⁶ Akşam, 23 Mart 1945, s.3.

¹⁸⁷ Akşam, 23 Mart 1945, s.1-2.

Modern harpte havacılık amilinin gelişmesine işaret eden Ekonomist alâkalıları Boğazların dar mefhumuna bağlı kalmaktan tahrir etmekte ve makalesini şöyle bitirmektedir:

Bu, belki de Boğazlar hakkında yeni bir beynelmilel sözleşmeyi kolaylaştırabilir, fakat aynı zamanda Boğazlar meselesini Balkanlarda mücavir çevrelerin emniyeti meselesini de içine alacak surette genişletmek istidadını göstermektedir.”¹⁸⁸

La Suisse gazetesi, Türk - Rus antlaşmasının Moskova tarafından feshini konu ederek şunları yazmaktadır :

“Rusya’yı şimdi kim tehdit edebilir? Batıda Alman tehdidi bertaraf edilmiştir. Doğuda da Amerika Japonya’ya karşı savaşmaktadır. Berlin’in işgali bir zaman meselesi olduğundan Rusya, elleri serbestmiş gibi batı hudutları hususunda şimdiden hareket edebilir.”¹⁸⁹

Bu gazete, Rusya Türkiye’den ne istiyor sualini sorduktan sonra Rusya’nın kendi hudutlarına bitişik memleketlerde dört büyük devletin nüfuzuna müsaade etmek istemediği hakkında Times’in bir makalesinden bazı parçalar zikretmekte ve devam etmektedir:

“Türkiye’nin dileği siyaset itibarı ile Moskova’dan ve Londra’dan aynı mesafede bulunmaktadır.

Türkiye için ne yazık ki, Sovyetler Birliği, Rusya’nın bütün tarihi boyunca asla görmediği bir durumdan azami derecede faydalanmak hususunda acele edeceğe benziyor. Almanya’ya karşı zafer kazanmadıkça Türkiye, Londra’dan bekleyebileceği müzaheretten mahrum kalabilir. Çünkü İngiltere Sovyetlerin niyetlerine engel olmak istemiyor. Sovyetler Birliği hareket serbestliğini kullanıyor, fakat harp bitince İngiltere, Sovyetler Birliğini bu hareket serbestliğini kötüye kullanmış addedebilir.”¹⁹⁰

Rusya’nın talepleri giderek artmıştır. Bu istekler Vatan gazetesinin yorumlamasına göre şöyledir:

“1.Ya, bu istekler, Rusların hakikî istekleridir

2.Yahut Ruslar Türkiye’den az arazi almak için, pazarlığa esas olacak çok taleplerde bulunmaktadırlar,

3.Diğer taraftan Ruslar, Yakın Doğuda müttefiklerden isteyecekleri toprak tavizlerinde pazarlığa yol açmak için bu yolda istekleri ortaya atmaktadırlar.”¹⁹¹

Türk gazeteleri, son Rus isteklerine sessiz kalmamıştır. Gazetelerden bazıları bu gibi isteklerin, Birleşmiş Milletler prensiplerini ihlâl ettiğini, netice hakkında bir karar vermeden önce Moskova konferansının sona ermesini beklemenin doğru bir karar olacağını, hükümetin, bu hususta alacağı karardan milletin emin olabileceğini belirtmektedirler. Ankara’da çıkan günlük Ulus gazetesi ise, sadece iki Gürcü profesörünün teklifini inceleyerek tarihî haklar iddia etmek gerekiyorsa, Amerika’nın da kızıl derililere hak vermesi gerektiğini yazmaktadır.

¹⁸⁸ **Akşam**, 24 Mart 1945,s. 1.

¹⁸⁹ **Vatan**, 24 Mart 1945, s.1-2, **Tanin** 24 Mart 1945.

¹⁹⁰ **Vatan**, 24 Mart 1945,s. 1,4.

¹⁹¹ **Ulus**, 24 Mart 1945, s.1.

Türk basını, halkı bilinçlendirmek adına İngiltere basınında olayın yansımalarını aktarmıştır.

France Presse ajansı, Rusların toprak isteklerine karşı Türkiye'nin aldığı vaziyeti değerlendirmiştir. İngiliz basını Türkiye'nin toprak bütünlüğüne dokunacak her hangi bir durumu kabul etmeyeceğini, böyle bir yanılığa düşmeyeceğini yazmıştır. Rusya'nın isteklerine karşı Türkiye'nin Moskova' da toplanan bakanlara en sert şekilde cevap verdiğini belirtmiştir. İngiltere Türkiye'nin topraklarından bir karış bile vermeyeceğini hiçbir baskıya ister müttefikleri olsun ister düşmanları taviz vermeyeceğini yazmıştır.¹⁹²

İngiltere, Türkiye'nin toprak bütünlüğünden vazgeçmeyeceğini, bu konuda kimseye boyun eğmeyeceğini idrak etmiştir. Bu durumu kabullenmiş ve Rusya' ya karşı Türkiye'yi savunmuştur.

2. Boğazlar ve İngiltere

Avam Kamarasında hükümet sözcüsü İngiliz siyasetinin Montreux(Montrö) Sözleşmesine uygun olduğunu söylemiştir. İngiltere'nin boğazlar hakkındaki politikası Montrö anlaşmasına uygundur. Bunun değişmesi gerekiyorsa bu yine milletlerarası yapılan bir anlaşmayla olacaktır. Bu konuda İngiliz gazetelerinin ilk yorumları şöyledir:

Dail Mail gazetesinin siyasi muhabiri Türk- Sovyet paktının Sovyetler tarafından feshi nedeniyle yazdığı bir makalede şunlardan bahsetmektedir:

“ Bu hareket Karadeniz bölgesi meselesini aydınlatmak bakımından ilk harekettir. Bu meseleler uzun zamandan beri memnuniyet verici mahiyette değildi. Başlıca mesele Boğazlardan geçecek gemilerin kontrol meselesidir. Bu kontrol şimdi 1936 Montreux sözleşmesi gereğince Türklerin elindedir.

*Rusya'nın da iştirak edeceği milletlerarası bir kontrol ara sıra bahis mevzuu olmuştur. Yeni bir antlaşma için Ruslar tarafından ileri sürülecek bütün tekliflerde bu noktanın belirtilmesine intizar edilmektedir.”*¹⁹³

Times'ın siyasî muharriri de şöyle ifade etmektedir:

“Son senelerin askerî ve siyasî gelişmeleri, teknik terakkiler ve harbin doğu Avrupa ve Akdeniz durumunda sebep olduğu büyük değişiklikler Rusya'nın Türkiye ile yeni bir anlaşma yapmak arzusunu iyice izah etmektedir.

Diğer taraftan Sovyet hükümetinin Sovyet - Türkiye Antlaşmasından daha geniş ölçüde milletlerarası bir sözleşme olmasına rağmen Boğazlar hakkındaki Montreux mukavelesinde değişiklik istediğini zannettirecek sebepler de vardır.

Doğrusu Montreux mukavelesini Avustralya, Büyük Britanya, Bulgaristan, Fransa, Yunanistan, Romanya, Sovyetler Birliği, Türkiye, Yugoslavya murahhasları tarafından imzalandığı gibi ihtirazi kayıtlar ileri süren Japon murahhasları tarafından da imzalanmıştır. Bu sözleşme, Karadeniz'de sahili bulunmayan devletlere ait olup sulh zamanında Boğazlardan geçerek Karadeniz'de toplanmağa mezun olan harp gemilerinin sayısına ve tonilâtosuna sıkı sınırlar

¹⁹² **Vatan**, 27 Aralık 1945, s.1,3.

¹⁹³ **Son Posta**, 23 Mart 1945, s.1-2.

*koymuştur. Bu devletlere, barış zamanında Boğazlardan harp gemisi geçirmek ve bunları karadan da kontrol etmek hakkı tanınmıştı.”*¹⁹⁴

Londra Times'ın Moskova muhabinine göre, diplomasi mahfilleri, Türk - Sovyet antlaşmasının feshini, geçmiş bir devrenin sonu olmaktan ziyade, Sovyet - Türk münasebetlerini yeni ve realist bir esas üzerine kurulmasına doğru atılan ilk adım olarak telâkki etmektedir.

Reuter ajansının siyasî muharriri şunları yazmıştır:

“ Sovyetler Birliğinin Sovyet - Türk dostluk ve tarafsızlık muahedesini feshetmek arzusunu bildirmesi hakkında Londra'ya hiç bir kaynaktan herhangi bir tefsir gelmemiştir. Sırasıyla 1929, 1931 ve 1935 senelerinde yenilenmiş olan 1925 Sovyet - Türk muahedesini ilk şekilde, Moskova tarafından akdedilmiş olan tarafsızlık ve ademi tecavüz muahedeleri serisinin birincisi olmuştur. 1926 senesinde Almanya, Afganistan, İtalya, 1927 senesinde de İran ile muahedeler akdedilmiştir.

Rusya'nın henüz Milletler Cemiyetine dâhil bulunmadığı bir sırada akdedilmiş olan bu muahedelerin imzalan zamanında bunlar, genel olarak Locarno anlaşmalarının tesirine karşı bir muvazene yaratmak için yapılmış tecrübeler olarak telâkki edilmiştir. 1925 Rus - Türk muahedesini, taraflardan birinin bir tecavüze uğraması takdirinde âkitlerin tarafsız kalacağını derpiş etmektedir.

Son zamanlarda Sovyet basını, Türk siyasetine karşı açıkça tenkitçi bir tavır takınmış ve Türkiye'nin geç olarak Müttefikler safında harp ilân edişini bariz bir istihza ile karşılanmıştır.

*Diğer taraftan Türk basını da kendi hükümetinin siyasetini şiddetle müdafaa etmiştir. Muhtemel olarak Moskova tarafından istenilen ciddî tadiller muahedenin 1933 senesinde imzalanan son protokolün in kızası tarihi olan 7 Kasım tarihinden evvel yapılmayacaktır. Diğer taraftan Moskova'nın Türkiye ile olan münasebetleri ne suretle tekrar gözden geçirmek niyetinde olduğunu gösterecek hiç bir işaret de mevcut değildir.”*¹⁹⁵

Türkiye Hükümetine verilen muhtıraya göre Montrö Antlaşması'nda değişiklik yapılması için milletlerarası bir toplantı olursa buna İngiltere de katılacaktır.

Boğazlar hakkında İngiliz görüşüne dair bulunan muhtıra İngiltere büyükelçisi tarafından dışişleri bakanlığımıza duyurulmuştur.

İngiliz hükümeti muhtırasında Montrö mukavelenamesinde bazı değişiklikler yapılmasını teklif ve bu konuyu görüşmek üzere milletlerarası bir toplantı yapıldığı takdirde bu toplantıya katılacağını bildirmiştir.¹⁹⁶

İngiltere Boğazlar meselesi için Türk hükümetine bir muhtıra vermiştir. Verilen muhtırada İngiliz görüşleri taslak halinde bulunuyor, bu mesele milletler arasında görüşüldüğü zaman daha kâfi bir şekil alacaktır.

¹⁹⁴ **Son Posta**, 23 Mart 1945, s.1-2.

¹⁹⁵ **Akşam**, 23 Mart 1945, s.1,2.

¹⁹⁶ **Son Posta**, 25 Kasım 1945, s.1.

Daily Telegraph gazetesinin diplomatik muharriri konuyla ilgili şunları yazmıştır:

İngiliz hükümetinin Boğazların kullanılış tarzı ve statüsü hakkındaki görüşleri, Ankara büyükelçisi Sir Maurice Peterson'un sunduğu bir muhtıra ile Türk hükümetine bildirilmiştir.

Bu muhtırada İngiliz fikirleri, yalnız taslak halinde bulunmaktadır. Ve bu fikirler, Karadeniz Boğazı ile Çanakkale boğazının kontrolü milletlerarasında müzakere edildiği zaman daha kati bir şekil alacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu bahisteki durumu, daha evvel Dışişleri Bakanı M. Byrnes tarafından bildirilmiştir. Malûm olduğu üzere, M. Byrnes, Amerikan hükümetinin Boğazların Türk, Rus, Bulgar ve Rumen ticaret ve harp gemilerine daima açık olması teklifini yapmış olduğunu söylemişti. Amerika Birleşik devletleri, aynı zamanda, Boğazlardan geçişin, harp halinde, Karadeniz'e kıyası olmayan devletlerin muayyen bir tonilâto miktarım tecavüz eden harp gemilerine yasak olması fikrini de ileri sürmüştü. Bu bahiste yalnız bu devletlere birleşmiş milletler teşkilatı tarafından müsaade verilmesi doğru olmayacaktır. Öğrenildiğine göre, İngiliz hükümeti, bu Amerikan görüşleri ile mutabık bulunmaktadır. Britanya'nın siyasi muharriri şunları yazmaktadır:

“İngiltere'nin Türkiye'ye Boğazlar hakkında verdiği notada, daha önce M. Byrnes tarafından Türkiye'ye tevdi edilmiş olan Birleşik Amerika notasındaki görüşünü bütün teferrütle kabul etmiş olması ihtimali azdır.

İngiliz Dışişleri Bakanlığı sözcüsüne göre, bu vesika çok genel mahiyette kaleme alınmıştır. Zira İngiltere Boğazlar meselesi üzerinde milletlerarası mahiyette tartışmalar olmadan önce bu hususta sarih bir noktainazar ileri sürmeye mütemayil değildir.

Yapılan izah Postam anlaşmasına uygun olmakla beraber, Boğazlar meselesinin halli Rusya ve diğer ilgili memleketlerin de iştirakiyle yapılacak milletlerarası müzakereler neticesinde elde edilmesi lâzım gelmektedir. Bu müzakerelerde diğer bölge anlaşmaları gibi birleşmiş milletler teşkilâtının çerçevesi içine girmekle beraber bu tartışmaların birleşmiş milletler çerçevesi dışında olması kuvvetle muhtemeldir. Siyasi müşahitlerin kanaatine herhalde İngiltere ilgili taraflar arasında bir uzlaşmaya varılması için mütehavvil anlaşmalar derpiş eylemektedir.”¹⁹⁷

3. Boğazlar, Türkiye ve İngiltere

Türk- İngiliz- Amerikan görüşleri arasında bir uyumluluk söz konusudur. Buna Türkiye'nin açıklamasını şu şekilde belirtmiştir:

“Rus deklârasyonu hakkında resmi Türk noktainazarı takarrür etmiştir. Rus deklârasyonu aynı zamanda İngiltere 'ye de tebliğ edilmiş olduğu için Ankara ile Londra arasında bir temas vukua gelmiş ve fikir teatisi yapılmış olması pek tabii görülüyor. Hatta Mr. Bevin ile Mr. Byrnes' ün Paris 'te bu mesele hakkında etraflı bir surette görüşmüş olmaları mümkündür.

Salahiyetli mahfillerde hüküm süren kanaate göre, Türk – İngiliz – Amerikan noktainazarları arasında tam bir tevafuk mevcuttur. Rusların dördüncü ve beşinci maddelerinin yani cereyan edecek müzakerelere Karadeniz sahili olmayan devletlerin kabul edilmemesi ve boğazların

¹⁹⁷ **Son Posta**, 27 Kasım 1945, s.1,4.

müdafaasına Rusların da iştirak etmeleri talebinin katiyen kabule şayan görülemeyeceğinde doğru haber alan muhitler müttefik bulunmaktadır.

Cevabi notanın son rötuşları yapılmış olduğu ve notanın tevdi pek yakın bulunduğu mevzu surette söyleniyor. Belki bu yazı intişar edinceye kadar cevap Ankara'daki Rus maslahatgüzarına verilmiş olacaktır. Ondan sonra Türk notasının neşri gecikmeyecektir".¹⁹⁸

Times gazetesi neşrettiği uzun bir makale ile bilhassa Boğazlar meselesi hakkında Türk tarihinin vahim bir devresine değinmiştir.

“Amerikan teklifinin Rusya’yı tatmin edebilecek kabiliyette olup olmadığından Türkiye’de ciddiyetle şüphe edilmektedir. Moskova’nın geçen Haziranda ileri sürdüğü- isteklerin teferruatı bilinmemekte ise de, Sovyet Rusya’nın muhtemel tecavüzlerden kendini korumak için fiili ve munzam teminatı mutlak surette elde etmek istediğine inandıracak sebepler vardır. Başka bir tabirle Sovyet hükümeti, Rusya ile harp halinde tür devlete mensup filonun Boğazlardan geçmesine mukavemet edemeyecek kadar zayıf bir Türkiye olabilmesi ihtimalinle veya şimdiki İngiliz - Türk ittifakı ile alabileceği gibi mütecavizle müttefik ve muhasım filonun Boğazlardan geçmesine müsaade edecek bir Türkiye görmek imkânım daima göz önünde bulundurmaktadır.

Rusya’nın fiilî ve munzam garantilerden, Boğazlarda müstacel vakalarda süratle kullanılacak deniz ve hava üslerinden gayri Türkiye’de Rusya’ya muarız ve muhasım bir durum almaktan menedecek tedbirleri kastettiğine muhakkak nazariyle bakılabilir. Moskova’nın, bu üslerin askerî kuvvetler tarafından devamlı olarak işgalini veya yalnız müstacel vakalarda kullanmak üzere elde bulunmasını isteyip istemediği malum değildir. Ancak, bütün bu şartlar hangi şekil ve suretle gösterilirse gösterilsin, Türkiye’nin hükümlerine haklarına aykırı olacağı ve kati olarak reddedileceği muhakkaktır.

Londra konferansında Molotof’un, bu bölgelerde Rusya’nın bazı emelleri olduğunu telkin eden bir lisanla Trablusgarp ve 12 Ada meselesini ileri sürmüş bulunması, hava muharebeleri stratejisinde vukua gelen değişiklikler yüzünden, Rusya’nın güvenliğini yalnız Boğazlar çevresinde sağlamak istemekle iktifa etmeyeceğini fakat güvenlik bölgesinin, kendi fikrinde Boğazlar çevresine hâkim yerlere kadar uzamış bulunmasını görmek arzusunda olduğunu belirtmesi bakımından oldukça dikkati çekecek mahiyettedir.

Bütün bunlar Boğazların istikbalinin Türk - Rus münasebetlerinin hududunu aşan bir mevzu teşkil ettiğini ve hal yoluna gitmesinin ancak hâlen Moskova konferansında bulunan büyük devletlerarasındaki güvenilir işbirliğine bağlı bulunduğunu göstermektedir.”¹⁹⁹

Türkiye boğazlar için İngiltere ve Rusya tarafından sıkıştırılmış, önce boğazların silahsızlandırılmasını kabul etse de daha sonra kendini tehlikede gördüğü için boğazları silahlandırma teklifini sunmuş ve Montreux Antlaşması ile bu amacına ulaşmıştır. Boğazlarda tek hâkim ülke olma hakkını elde etmiştir. Fakat Sovyetler boğazları savunma ve bölgeyi kendi çıkarları adına kullanmak için isteklerini ve notalarını sürekli dile getirmiştir. Rusya’nın boğazlar için ilk amacı buraya sahip olmaktır. Bu olmadığı için en azından boğazları kendi menfaatleri

¹⁹⁸ **Tanin**, 16 Ağustos 1950, s.1.

¹⁹⁹ **Son Posta**, 29 Kasım 1945, s.2,3.

doğrultusunda kullanabileceği bir hükümet olmasını arzu etmiştir. Bir diğer amacı ise, kendi dışındaki diğer devletlerin gemilerine boğazların kapatılması fakat kendisinin bu konuda serbest olmasıdır.

Türkiye Sovyetlerin bu istekleri karşısında endişelenmiş ve yönünü batıya çevirmiştir. Özellikle İngiltere ile yakınlaşmaya başlamıştır. Çünkü İngiltere Sovyetlerin bu isteklerini kendi çıkarlarına da ters gördüğü için Türkiye'nin yanında olmayı tercih etmiştir. Hal böyle olunca da iki devlet birbirlerine yakınlaşmıştır.

A. Karşılıklı Ziyaretler

1. Elçi Ziyaretleri

İngiltere'nin Ankara yeni elçisi Sir David Kelly uçakla Ankara'ya gelecektir. Sir David Kelly 1919'da diplomasıya intisap etmiş, 1937'de Kahire 1940'da Bern orta elçiliklerine, 1942'de Arjantin büyükelçiliğine tayin edilmiştir.²⁰⁰

İngiltere'nin Ankara yeni elçisi uçakla Kahire'den Ankara'ya gelmiştir. Büyükelçi, hava alanında protokol umum müdür muavini Bülent Uşaklıgil ile dışişleri bakanlığı hususi kalem müdürü Adil Derinsu ve İngiliz büyükelçiliği erkânı ve bütün memurları tarafından karşılanmıştır.²⁰¹

15 Haziran Salı günü İngiltere büyükelçisi ve Lady Kelly Erzurum'a gelmişlerdir. Çarşamba günü şehri ve kız enstitüsündeki sergiyi gezmişlerdir. Lady Kelly hoş geldiniz partisine katılmış ve doğu vilayetlerinin milli oyunlarını zevkle seyretmiştir. Sivil ve askeri amirlerde bu toplantıya katılmışlardır. Bu toplantı samimi bir Türk-İngiliz dostluğu içerisinde geç vakte kadar devam etmiştir.²⁰²

Ankara'ya İngiliz büyükelçisi olarak tayin edilmiş bulunan Sir Noel Charles İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda işlerini tasfiye etmekle meşguldür. Sir Noel Charles İtalyan müstemlekelerinin akıbeti ve diğer milletlerarası meseleler ile yakından meşgul olmuştu. İngiltere'nin yeni Ankara büyükelçisinin önümüzdeki üç hafta içinde Türkiye'ye gelmesi beklenmektedir. Sir Noel Charles 1891 senesinin kasım ayında doğmuş ve tahsilini Christ Chutch Koleji ile Oxford Üniversitesi'nde yapmıştır. Birinci Cihan Harbi'ne iştirak eden ve 1915-1918 arasında Fransa cephesinde bulunan Charles diplomatik kariyere 1919 senesinde Brüksel'deki İngiliz büyükelçiliğinde üçüncü sekreter olarak başlamıştır. Belçika başkentinde bulunduğu altı sene içinde evvela ikinci daha sonra birinci sekreterliğe terfi eden Charles 1926 senesinde Bükreş ve Tokyo'da 1931 senesinde Stockholm'de ve 1933 senesinde de Moskova'da vazife görmüştür. 1936 senesinde müsteşarlığa terfi ederek yeniden Brüksel'e gelmiştir. 1937 senesinde Roma'ya tayin edilmiş 1939'da elçiliğe terfi etmiş ve 1940 senesinde İtalya'nın müttefiklere harp ilan etmesi üzerine Lizbon'da elçi olarak vazifesine devam etmiştir.

²⁰⁰Vakit, 11 Mayıs 1946, s.3.

²⁰¹Vakit, 24 Mayıs 1946, s.2.

²⁰²Hürriyet, 18 Haziran 1948, s.2.

1941-1944 arasında İngiltere'nin Brezilya büyükelçisi olarak vazife gören Charles 1944 senesinin nisan ayında yeniden Roma'ya dönmüş ve İngiliz yüksek komiseri olarak çalışmıştır. İtalya'da 1947 senesine kadar İngiltere'yi temsil eder. Charles bundan sonra İngiltere dışişleri bakanlığında vazife görmeye başlamıştır.²⁰³

İngiltere'nin Ankara yeni Büyükelçisi ve eşi İstanbul'a gelmişlerdir. Büyükelçi rıhtımda Elçilik erkânı ve İngiltere Başkonsolosu, tarafından karşılanmıştır,

Büyükelçi kendisiyle konuşan gazetecilere şunları söylemiştir:

“Dost memleket Türkiye'ye gelmekten çok memnun ve bahtiyarım. Şu anda hayatımın en mesut dakikalarını yaşıyorum, Türk ve İngiliz Milletleri birbirlerini yakından anlamışlar ve yekdiğerine faydalı olduklarını takdir etmişlerdir. Bugünkü siyasî durum karşısında vazifemin ehemmiyetini çok iyi idrak ediyorum. Türkiye, İngiltere münasebet ileri gün geçtikçe daha fazla gelişmektedir. Türk Milletine sevgi ve dostluk duygularımın iblâğını rica ederim” Sir Noel Charles'in ertesi günü Ankara'ya hareket edecektir.²⁰⁴

Sir Noel Charles Konya'dan hayranlıkla bahsetmiştir. Yanında Hava Ataşesi, Ticaret Müsteşarı olduğu halde hususi olarak şehrimize gelmiş olan İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Sir Noel Charles bugün Vali ve Garnizon Komutanını ziyaret ettikten sonra müzeyi ve şehrimizdeki tarihî eser ve abideleri gezmiştir. Saat 19.30 da basın mensuplarıyla bir görüşme yapan Büyükelçi Türkiye ve eski eserleri hakkında birçok eserler okuduğunu, gerek bunları yakinen görmek ve gerekse Türk Milletini daha yakından tanıyabilmek için bu hususi seyahatlerini yaptığını söylemiştir. Sözlerine devam eden Büyükelçi; *“bütün samimiyetimle söyleyebilirim ki, Konya'nın harikulade azameti karşısında hayran kaldım. Gördüklerim ümitlerimin ve beklediklerimin üstündedir. Biz sade Konya'nın değil Türkiye'deki bütün tarihî eserlerin güzelliğinin İngiltere'ye aksettirilmeği için elimizden gelen gayretleri göstermekteyiz. Türkiye'ye gelen bütün İngiliz gazetecilerini Anadolu'da seyahat etmeğe teşvik etmeyi bir vazife biliriz. Türkiye arzu ettiği takdirde istikbalde zengin bir turistik geleceğe istidatlı bulunmaktadır. Nakliye ve yollar sisteminiz ıslah olunduğu takdirde bilhassa o- tel kıtlığı da atlatıldığı takdirde dolar, İsviçre frangı, altın, sterlin olsun namütenahi dövizlerin akmaması için hiçbir sebep yoktur. Konya'nın asırlardan beri tanınan tarihî zenginliğini yalnız Türk Milleti değil, bütün dünya medeni milletleri ve bilhassa bizi din tarihi bakımından ilgilendirmektedir. Konya'da tabiat güzelliğine hayran kaldım. Konya köylüleri harikulade çalışkandır. Bu sene daha büyük ve geniş İngiliz kültür sergisini Konya ya göndermek niyetindeyiz. ”* demiştir. Bu sabah Ankara'dan uçakta şehrimize gelen Basın Ataşesi Büyükelçiye refakat etmiş, basın toplantısında Büyükelçinin sözlerine ilâve olarak, İngiltere'de mevcut olan ilgiyi belirtmek üzere şunu söylemiştir: *“Geçenlerde İngiltere'de Mevlana Celâlettin Rumi'nin Mesnevisinin mükemmel bir İngilizce tercümesi çıkmıştır. Bu kıymetli tercüme eser üç ciltlikdir.”* Büyükelçi daha sonra Beyşehir ilçesine cuma günü de Isparta yoluyla Afyon'a gitmiş ve oradan Ankara'ya dönmüştür.²⁰⁵

²⁰³ **Hürriyet**, 13 Şubat 1949, s.1.

²⁰⁴ **Ulus**, 18 Mayıs 1949, s.4.

²⁰⁵ **Ulus**, 23 Haziran 1949, s.1,3.

İzmir’de bulunan İngiliz Büyükelçisi Sir Noel Charles bugün gazeteciler ile sohbet etmiş ve onlara bir demeçte bulunmuştur. Buna göre;

İzmir’ e İngiltere Akdeniz Donanması Başkomutanı ile gelen büyükelçi bu şehirde olduğu için kendisini çok mutlu hissettiğini, burada kısa süre kalacağından ötürü de üzgün olduğunu dile getirmiştir. İzmir’ e gelirken Çanakkale’ de bir süre kaldıklarını, buradaki Türk ve İngiliz askerlerinin mezarlarına çelenk bıraktıklarını anlatmış ve I. Dünya Savaşı’nda Çanakkale’de gemilerinin batırılmış olmasına rağmen Akdeniz Donanması Başkomutanı Türklerin hassasiyetini, kuvvetlerini ve mertçe hareketlerini takdir etmiştir.

Gazetecilerle soru cevap şeklinde geçen konuşmada Türk- İngiliz ticareti de konuşulmuş ve ticari ilişkilerin gelişmesi için büyükelçinin neler düşündüğü Türk gazeteciler tarafından sorulmuştur. Büyükelçi iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi için gayret edeceğini ve ciddi çalışmalar yapacağını söylemiştir. Türkiye’nin demokratik gelişmelerindeki durumunda iyi olduğunu, İngiltere’nin Türkiye’deki siyasi gelişmelerini takip ettiğini ifade etmiş ve İngiltere’nin her milletin iç işlerine saygı duyan bir ülke olduğunu belirtmiştir. İngiltere’nin asıl amacı Türkiye’nin daima kuvvetli bir ülke olması ve iki ülkenin dostluğunun sürekli olmasıdır.

Türkiye’nin Avrupa Konseyi’ne davet edilmesi de İngiltere tarafından memnuniyetle karşılandığından bahsetmiştir. Büyükelçi Türklerin dostluğu ve misafirperverliğinden çok memnun kaldığını belirtmiş ve teşekkür ederek sözlerini noktalamıştır.

Türkiye’ de bulunan büyükelçilerin eşleri veya çocukları, Türkçe öğrenmeye zaman ayırmışlar ve Türkçeyi ana dilleri gibi konuşmaya başlamışlardır.²⁰⁶

Mr. Nock’un Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli halkına gösterilmek üzere hazırlanmış olan tarım sergisini açmak için ülke içinde seyahat etmesine izin verilmiştir²⁰⁷. İstanbul’dan Çanakkale-Gelibolu’ya gidecek olan İngiltere büyükelçisi eşi ve Mr. Nock’un, buradaki yasak bölgelere girmelerine de izin verilmiştir.²⁰⁸

İngiltere hükümeti Trabzon konsolosu ve büyükelçilik ataşesinin Erzurum’un içinde bulunduğu ikinci yasak bölgelere girmesine Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu tarafından karar verilmiştir.²⁰⁹

Büyük Britanya Büyükelçiliği hava ataşesi Binbaşı, Brooks’un 1950 yılı Haziran ayında yurt yurt içinde yapacağı gezi sırasında Erzurum ve Kars ikinci yasak bölgesine girmesine izin verilmiştir.²¹⁰

2. Meclis Heyeti Ziyaretleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden Hüseyin Cahit Yalçın Akdeniz Paktına giriş olması için bir Ortadoğu Paktı yapılması lüzumunu ortaya atmıştır. Londra’ya resmî bir ziyaret yapmış olan Türk milletvekilleri heyeti Başkan Hüseyin Cahit Yalçın gazetecilere bir beyanat vermiştir. Buna göre Ortadoğu Paktının Türkiye’yi, Türkiye’nin güneyinde bulunan memleketleri, İran’ı,

²⁰⁶ **Vatan**, 27 Eylül 1949, s.1-5.

²⁰⁷ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:114, Dosya No:45, Sıra No:20.

²⁰⁸ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:116, Dosya No:34, Sıra No:2.

²⁰⁹ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:120, Dosya No:69, Sıra No:7.

²¹⁰ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:122, Dosya No: 48, Sıra No:16.

İsrail'i ve Afrika geçidinin muhafızı olan Mısır'ı içine alabileceğini söylemiştir. Ayrıca bununla beraber böyle bir Orta-Doğu Paktı'nın ancak barış elde edildikten sonra yapılacağını söylemiştir. Yalçın, İsrail'in de bu gruba girmesi arzu ettiğini söylemiş ve Orta-Doğu memleketleri arasında hiç bir fark gözetilmeyeceğini ilâve etmiştir. Yalçın'a göre Orta-Doğu Paktı Akdeniz Paktına giriş niteliğindedir. Yalçın'a göre gerçekleştirilmesi daha kolay olan Akdeniz Paktı henüz ham bir meyve gibidir. Eğer yersek, daha sonra yediğimiz zaman tadacağımız lezzeti bulamayız. Fakat her iki pakt da Atlantik Paktından sonra hazırlanmalıdır. Akdeniz Paktı, Akdeniz'de sahilleri olan bütün memleketleri içine almalıdır. Akdeniz Paktı, İtalya'nın Doğu Akdeniz'de bir tehdit olarak var olması neticesinde İngiltere, Fransa, Yugoslavya, Türkiye, İspanya arasında yapılmıştır. İngiltere, diğer devletler saldırıya uğrarsa destek verecek diğerleri ise üzerlerine düşen görevi yapacaklardır. Bu paktan sonra İngiltere ve Türkiye arasında daha da yakınlaşma olmuş, İtalya ise ilişkiler soğuklaşmıştır.²¹¹

Türk milletvekilleri Türkiye'nin Avrupa Konseyi dışında bırakılmış olmasından dolayı İngiliz meslektaşlarına şikâyetle bulunmuşlardır. Türkiye'nin Avrupa Konseyi meselesinde hiç de memnun olmadığını söylemiş ve demiştir ki; Türkiye'ye karşı icap ettiği tarzda hareket edilmemiştir. Türkiye, siyaset, ekonomi ve kültür itibarıyla Avrupa'nın ayrılmaz bir parçasıdır. Türkiye Batı demokrasisinin ve Avrupa fikirlerinin bir kalesi olduğu için, Türkiye'nin yalnız Avrupa birliği üyesi değil, girişimci devletlerden biri olması lâzımdır. Bunu Türk milletvekilleri İngiltere'deki meslektaşlarına söylemişlerdir. Millî savunmasına bütçesinin yarısından fazlasını veren Türkiye gibi bir memleket hiç şüphe yok ki millî hudutları ve aynı zamanda Batı Avrupa'nın da hudutlarını müdafaa ettiğinden Türkiye'nin Avrupa birliğinin üyesi olmasının gerekli olduğunu bildirmişlerdir.

Türk basını, İngiliz kaynaklarından edindiği bilgiye göre konseyin bu yaz Strasburg'da yapacağı toplantıda, Türkiye'nin Avrupa birliğine kabul edilmesi beklendiğini yazmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi heyeti Avam Kamarasında Başkan Vekili Binbaşı Milner, Harbiye Bakanı Shinwell ve 50 kadar İngiliz sayılabılır tarafından kabul edilmiştir.

Harbiye Bakanı Shinwell söylediği kısa hoş geldiniz nutkundan sonra, İngiliz – Türk dostluğunun geçmişteki ve bugünkü hayırlı neticelerini, sağlamlığını, harp olaylarına dayanıklılığını belirtmiş ve aynı hedefler üzerinde kurulmuş olan bu dostluğun gelecekte de zayıflamayacağına inandığını söylemiştir.²¹²

Kadınların Türk siyasi hayatına gitgide fazla karıştıklarını görmekle sevindiğini kaydeden Shinwell, Birleşmiş Milletler'in içtüzüğünü övmüş ve sözlü sorularında milletvekillerine ancak tek bir soru sormaya imkân veren hükmün Westminster'de de tatbik edilirse İngiliz Hükümeti üyelerinden birçoğunun bundan pek memnun olacaklarını nükteli bir tarzda söylemiştir.

Shinwell'in bu sözlerine aynı nükte ile cevap veren Türk Heyeti Başkanı Yalçın, İngiliz Parlamentosunun şimdiki içtüzüğünü muhafaza ederse iyi olacağını söylemiş ve İngiliz - Türk dostluğunun sağlamlığını belirtmiş ve demiştir ki:

²¹¹ Mevlüt Çelebi, Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: XXXI, Sayı: 91, Ankara, 2015 s.113

²¹² **Hürriyet**, 1 Haziran 1949, s.2.

“Bu dostluk bizim için esastır. Harpten çok evvelki zamanlara kadar gider. Bu dostluğu harp esnasında muhafaza edebildik. Bu, istikbal için bir teminattır”.

Türk Büyükelçisi Cevat Açıkalın'da bu dostluğu övmüş, bu dostluğun bir tesadüf eseri olmadığını, çünkü ortak menfaate dayandığını ve aynı zamanda iki memleketin yürekten bağlı bulunduğu prensiplerine dayandığını söylemiştir.

Bu kabul resmi, gazetenin bildirdiğine göre senelerin cilaladığı meşe ağacı ile döşeli, duvarları büyük ressamların tablolarıyla süslü, geniş pençeleri Thames nehrine nazır terasa açılan özel lokantada yapılmıştır. Saylavların özel lokantasındaki bu kabul resmi sabahleyin Basın Ataşesinin ikametgâhında tertip edilen kabul resmi gibi son derece dostane bir hava içinde geçmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin kadın milletvekili Mollaoğlu siyah bir, tayyör ve üzerinde beyaz bir kurdele bulunan siyah bir şapka giymişti. Her zaman olduğu gibi dikkat çekiyordu. France - Presse muhabininin, İngiltere'deki intibaları hakkında sorduğu soruyu cevaplandırın Bayan Mollaoğlu İngiltere'nin yeşilliği ve canlılığının, İngiliz kadınlarının enerji ve yaşamaktan duydukları neşenin son derece tesiri altında kaldığını söylemiş ye şunları ilâve etmiştir: “Milletvekili seçilmeden evvel öğretmen idim. Eğer gelecek seçimlerde tekrar seçilmezsem yeniden öğretmenliğe döneceğim.”²¹³

Bayan Mollaoğlu bilhassa İngiliz eğitim müesseselerine ve içtimai yardım müesseselerine ilgi göstermektedir. Westminster Sarayını ziyaret etmiş olan ve Avam Kamarasının toplantısında hazır bulunan Türk milletvekilleri Milletlerarası Parlâmento Birliği İngiliz Grubunun davetlisi olarak akşam yemeğini Savoy otelinde yemişlerdir.

İngiltere Avam ve Lortlar Kamarasının daveti üzerine Londra'ya, gitmiş bulunan Büyük Millet Meclisi Heyetinden Manisa Milletvekili Faik Kurdoğlu, Kocaeli Milletvekili Amiral Okan, İzmir Milletvekili Dr. Kâmuran Örs, uçakla Türkiye'ye dönmüşlerdir. Faik Kurdoğlu şu beyanatta bulunmuştur:

“Her şeyden önce İngiltere'de gerek Meclis, gerek Hükümet mahfillerinde, gerek temas ettiğimiz bütün sahalarda millet ve memleketimize karşı gösterilmiş samimi, sıcak muhabbeti kaydetmek isterim. Bu tezahürler protokol veya nezaket gereklerinin çok üstüne çıkmış, karşılıklı güven ve anlayışın samimi ifadesi halinde muhtelif partiler mensupları tarafından arasız tekrarlanmıştır. Kökleri tarihin köklerine dayanan hükümran ve kahraman bir millet olarak, bilhassa dış politika ve vatan savunması konularında memleketimizin temsil ettiği heybetli birlik medeniyet âleminin hürmet ve muhabbetlerini toplamış bulunuyor.

Gerek İngiltere'de gerek seyahat icabı uğradığımız Fransa'da günün meseleleri, daha ziyade en ileri inkişaf seviyesine varmış milletlerin muhtelif tabakaları arasında muvazene ve anlaşma tesisi hedefine teveccüh etmiş bulunuyor.

Ticaret politikaları, halen bir kısmı devam eden vesika usulleri, para ve döviz kontrol sistemleri, mühim ticarî faaliyet kollarını devletleştirme hamleleri ve muhtelif partiler arasındaki mücadele ve görüş farkları hep bu memba ve mülahazalara müntehi olmaktadır. Biz ise henüz ahenkli bir inkişafın daha doğrusu böyle bir inkişafın müstacel ihtiyacı karşısındayız.

²¹³ **Ulus**, 01 Haziran 1949, s.1

İngiltere' de 1950'de genel seçim var. Labour Partinin birkaç gün evvel biten kongresi ve karşı partilerin çalışma tarzları bilhassa dikkatimizi çekmiştir. Her tarafta hayat pahalıdır. Marshall Plânının tatbikatı, iç ticaret tahditleri karşısında sınaî istihsalâtı iç piyasaların bellemediği hadlere yükselmiş ve bunların ihracata gitmesini teminen birçok tedbirler alındığı görülmüştür. Meselâ İngiltere'de birinci sınıf mallar, İngilizlerce mübayaa edilememekte ve ancak ihracat için veya ihraç şartıyla ecnebiler tarafından mübayaa edilebilmektedir. Fransa'da vaziyet böyle bir memnuniyet olmamakla beraber, malların piyasayı boğuşu şeklinde tezahür ediyor. Bu vaziyetin mamûl maliyetlerini düşürme bakımından ticarî birçok ilerlemeleri intaç ettiği de şüphesizdir. 1952 senesine kadar devam edecek Avrupa İktisadî İşbirliği çalışmalarının en mühim neticesi ve mübareze sahnesi, bu mallara 1952 den sonrası için normal ve devamlı bir piyasa tedariki davası ve mücadelesi olacağı muhakkaktır.

Bilmukabele garp milletleri ailesinin bir ferdi olarak bizim de davamız, sanayiimizi bir gün rekabet imkânı kalmayacak durumlardan vikaye için ciddî rasyonel bir çalışma istikametine sevk etmek ve ziraî istihallerimize, mübayaa edeceğimiz mallar ve millî cihazlanma ihtiyaçları karşılığı olarak bu memleketlerde devamlı ve esaslı bir sayış ve bin netice bu piyasalar ihtiyaçlarına muvazi hacim, vasıf ve fiyat şartları temin etmek olacağı şüphesizdir. Aksi halde Marshall Plânının en hakikî ve devamlı faydasından ve tarihte misli görülmemiş fırsatlardan memleketimizi kâfi derecede müstefid edememek vaziyeti ile karşılaşabiliriz. Meselâ bizim en mühim mahsulümüz tütündür. Halen gerek İngiltere'de, gerekse Fransa'da sigara satışları fevkalâde mahdud ve son derece yüksek fiyatlarla yapılmaktadır. Meselâ alelâde neviden 20 sigaranın İngiltere'de fiyatı 3,5 şilin yani yuvarlak hesap 170 kuruş, Fransa- da 200 kuruştur.

Eskiden olduğu gibi her yerde, her zaman bulmak da mümkün değildir, hâlbuki harpten evvel Almanya ile ne hacimlere vardığı malûm olan ticaretimizin belkemiği tütündü. Bu tütünü hangi memleket devamlı mübadele kefesine korsa Türkiye piyasalarında o kadar fazla ve devamlı satış imkânı elde etmiş olacaktır. Üzüm, incir, palamut vs gibi maddelerimiz için de vaziyet budur, biz müstahsillerimize asgarî refah ve mübayea imkânını temin edebilmek için de bu neticeleri behemehâl elde etme yolunu bulmalıyız. Hâlbuki bugün fiyat ve kalite şartları karşısında müşteriler son derece azalmaktadır.

Büyük Millet Meclisinin kendi adına bir ziyarette bulunmak ve bir ziyareti iade etmek için verdiği vazifeden dolayı müftehîrîz ve İngiliz meslektaşlarımızın gösterdiği samimiyet ve iyi kabulün sıcak hatırasını muhafaza edeceğiz. Fakat aynı derecede dikkatimizi ve takdirimizi uyandıran bir mevzu da dost memlekette gördüğümüz millî disiplin, eski muhteşem İngiltere durumunu iade için katlandığı fedakârlıklar ve aldığı tedbirlerdir.

Harb sonrası şartları, dış memleketlerde seyahatleri, eğlenceli ve arzu edilir olmaktan çıkarmıştır. Nakil vasıtalarında yer bulabilmek meselesi, zorlukların en başında geliyor. Kaldı ki bizler yurdumuz topraklarının korkusunu ve manzarasını kaybettiğimiz andan itibaren yurt hasreti duyan bir milletin çocuklarıyız. Memleketimize bu hasret içinde dön düğ. Fakat diğer bir hasret daha var ve bunu her ileri memlekete gidişte aynı zamanda duymamak kabil değil: Türk Milletinin ve

Türkiye'nin lâıyk ve kadir olduğunu, bu memleketler refah seviyesine bir an evvel ulaştırdığını görebilmek. Devamlı, esaslı programlı bir çalışma bizi bu neticeye süratle kavuşturacaktır."²¹⁴

İngiltere'ye yapılan milletvekili ziyaretlerinden anlaşıldığına göre, vekiller İngiliz meslektaşları tarafından hoşgörü ile karşılanmıştır. Her iki ülkenin vekilleri de Türk- İngiliz dostluğuna övgüde bulunmuş ve bu dostluğun geçmişe dayandığını, yapılan savaşlardan sonra da aynı sağlamlıkla devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca vekiller arasında Avrupa Birliği görüşmeleri de yapılmıştır. İngiliz vekiller Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne davet edilmesinden memnun olacaklarını bildirmişlerdir. Buna karşılık Türk vekiller Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin girmesinin en tabii hakkı olduğunu belirtmiş ve ülkelerinin kendi sınırlarını korurken doğal olarak Avrupa'nın sınırlarını da koruduğunu bundan ötürü de Avrupa Birliği'ne girmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca burada vekiller İngiliz müesseselerini de gezmişler ve buraların Türkiye için örnek oluşturabileceğini düşünmüşlerdir. Her iki ülkenin de dostluk ve barıştan yana oldukları vekiller tarafından vurgulanmıştır.

3. Bakan Ziyaretleri

Türkiye Dışışleri Bakanı Necmettin Sadak iki ülkeyi ilgilendiren bütün meseleleri gözden geçirmek için ve Avrupa İktisadi Komitesinin toplantısında bulunmak üzere Paris'e gitmiştir.

Türkiye Dışışleri Bakanı Necmeddin Sadak Dışışleri Bakanlığı'nda mevkidaşı Bevin tarafından kabul edilmiştir. Türkiye Dışışleri Bakanı Necmettin Sadak ve İngiltere Dışışleri Bakanı Bevin Dışışleri Bakanlığındaki görüşmelerinde İngiliz-Türk münasebetlerinin hepsini gözden geçirmişlerdir.

Dışışleri Bakanlığından ayrıca bildirildiğine göre görüşmelerin amacı iki memleketin karşılıklı menfaatlerine ilişkin meseleler olmuş ve bu konular geniş ölçüde konuşulmuştur. Sadak, İngiltere'nin Akdeniz'e olan alâkasının azalmayacağı hususunda teminat istemiştir. Dışışleri bakanlığı tarafından bildirildiğine göre görüşmede iki müttefik memleketin karşılıklı menfaatlerini ilgilendiren çeşitli konular ele alınmıştır.

NATO'nun Türkiye üzerinde bırakacağı tesirlerle Akdeniz memleketleriyle bir ittifak yapma imkânını görüşmesinin muhtemel olduğunu bildirmişlerdir.

Türkiye Dışışleri Bakanı Necmettin Sadak'ın Dışışleri Bakanlığında Bevin'le olan görüşmesi samimiyet havası içinde geçmiştir. İki devlet adamı, halen kesin bir neticeye bağlanamamış bulunan ve Londra ile Ankara'nın halledilmeleri için ilgilendikleri Atlantik Paktı, Filistin meselesi ve Avrupa Konseyi gibi milletlerarası büyük meseleleri gözden geçirmişlerdir.

Türk Dışışleri Bakanı Necmeddin Sadak, İngiliz Dışışleri Bakan Bevin'le bir saat görüşmüştür. Görüşme Bevin'in İngiliz Dışışleri Bakanlığındaki özel bürosunda cereyan etmiştir. İki bakan arasında cereyan etmiş olan ve Avrupa'nın emniyetiyle ilgili bulunan müzakerelerde Türk İngiliz Antlaşması esas tutulmuştur. Türkiye Avrupa emniyeti ve Atlantik Paktı hakkındaki projelerin son gelişmelerini bu antlaşma esasları dâhilinde tetkik etmiştir. Son olarak dış işleri bakanımız Necmeddin Sadak şerefine Bevin tarafından Londra'daki evinde bir öğle yemeği verilmiştir.²¹⁵

²¹⁴ **Ulus**, 17 Haziran 1949, s.1,4.

²¹⁵ **Ulus**, 15 Şubat 1949,s.1,3.

Mahalli idareler hakkında üç haftalık incelemede bulunmak üzere 5-12 Temmuz'da açılacak milletlerarası şehirler birliği kongresine katılmak için İngiltere'ye İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulundan Halim Tefvik Alyot gönderilmiştir.²¹⁶

Bu görüşmelerden anlaşıldığına göre, İngiltere ve Türkiye arasında görüşülen meseleler her iki ülkenin menfaatleri doğrultusunda olmuştur. Önemli dünya meseleleri görüşülmüş ve iki ülkenin de birbirlerinin yanında olması gerektiği vurgulanmıştır. Türkiye Dışişleri Bakanı mevkidaşı tarafından samimiyetle karşılanmıştır.

B. İngiltere İçin Türkiye'nin Önemi

İngiltere, Türk basınının verdiği bilgilere göre Türkiye'yi hiçbir zaman bırakmayacağını söylemiştir. Sovyetlerin Türkiye'den talep ettiği isteklerin İngiltere tarafından da endişe oluşturduğunu, Sovyetlerin bu isteklerini Kars ve Ardahan'ı elde etmek için giderek artırdığını fakat İngiltere'nin Türkiye'yi yalnız bırakmayacağını ve her tür platformda Türkiye'nin istiklalinin İngiltere için hayati bir önemi olduğunu belirtmiştir.

İngiltere, Rus taleplerinin dünyada büyük hayret uyandırdığını, istenen toprakların Türkiye'ye ait olduğunu, Gürcü dili ile konuşan fakat dinleri Müslüman birkaç göçebe aşiretten başka bu topraklarda yabancı bulunmadığını, Türk haklarının asırlara dayandığını ifade etmekte ve şunları eklemektedir:

“Gürcistan yakın Türk topraklarını istemekle Rusya Karadeniz'de tam hâkimiyet teminine çalışmaktadır. Fakat Karadeniz demek, Boğazlar demek, şarkî Akdeniz binaenaleyh İngiltere'nin Hindistan yolu demektir. Bu vaziyette İngiltere Moskova ile nasıl anlaşabilir sualinin cevabı sorulabilir. Eğer anlaşma olacaksa ancak şimdi ve Moskova da olabilir.”²¹⁷

C. Türk-İngiliz Dostluğu

Mr. Price 34 sene evvel Türkiye'yi ziyaret etmiş olduğunu, o zamanlar yeni başlayan inkılâp hareketlerini büyük bir alaka ile incelediğini söyledikten sonra demiştir ki:

“Jön Türklere karşı büyük ümit besliyorduk. İttihat ve terakki erkânının memleketi iyiliğe doğru götürmesini bekliyorduk. Türkiye 'nin ittifak devletleri ile beraber İngiltere'ye karşı harbe girmesi doğrusu istenirse bizim için hayal kırıklığına sebep oldu. Fakat istiklal mücadelesinden sonra, büyük Atatürk'ün önderliğinde başardığınız büyük inkılâplar bizi hayran bıraktı.

Harbin ilk kısmında Türkiye 'nin savaşa girmemek suretiyle müttefikler davasına yaptığı hizmet büyüktür. Bu hizmeti bütün İngiliz milleti takdir etmektedir. Birçok kimselere göre Türk – İngiliz ittifakı, İngiliz siyasetinin ana temellerinden biridir. Bu ittifak, orta ve yakın şarkta istikrarın teminin de büyük rol oynayacaktır. İngiltere, Arap devletlerine karşı da büyük alaka beslemekte ve Türkiye ile Arap devletlerine karşı da büyük alaka beslemekte ve Türkiye ile Arap devletleri arasındaki yakınlaşmayı memnuniyetle müşahede etmektedir.

İktisadi cihetten de İngilizlerle Türkler arasında sıkı münasebet tesisi en büyük arzumuzdur. Size maalesef mali bir yardımda bulunmak imkânından mahrumuz; Büyük Britanya bugün için bundan

²¹⁶ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:114, Dosya No:45, Sıra No:8.

²¹⁷ Vatan, 27 Aralık 1945, s.1.

acizdir. Fakat sırf mübadile esasına dayanan bir ticaret kurabiliriz. Sizin kuru meyveleriniz İngiltere de rağbet görebilir. Tütünlerinize gelince öyle zannediyorum ki İngilizler, tütünlerin tadından pek hoşlanmıyorlar."²¹⁸

Buna göre Türkiye' de yapılan inkılaplar ve İstiklal Harbi'nin kazanılması İngiltere tarafından hayranlıkla karşılanmıştır. Türk İngiliz dostluğu İngiltere'nin ana siyasetlerindedir. Ticari alanda da ilişkilerin çok daha iyi olmasını temenni etmişlerdir. Genel olarak Türkiye ile ilişkilerin daha da artmasını ve dostlukların geçmişe dayandığını ve giderek artan bir sağlamlıkla devam etmesini temenni etmişlerdir. Çünkü Türkiye ile dost olmaları İngilizlerin menfaatindedir.

Mc Neil Akdeniz Paktı'na dair Türkiye'nin hiçbir talepte bulunmadığını ve 1939 Türk - İngiliz antlaşmasının halen yürürlükte olduğunu söylemiştir.

Akdeniz Paktı; Milletler Cemiyeti'ne üye olan İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi üzerine İngiltere ve Türkiye arasında imzalanmıştır. İtalya cemiyete üye olmasına rağmen kuralları ihlal etmiş, yayılcı tavrını sürdürmüş ve ikaz edilmesine rağmen işgalden vazgeçmemiştir. İngiltere ve Türkiye' de İtalya'nın bu saldırgan tavrına karşılık 1936 yılında Akdeniz Paktı'nı imzalamıştır. Anlaşma, İtalyan saldırısına karşılık İngiltere'nin askerî yardımda bulunması güvencesiyle ilgilidir²¹⁹ Bu durum karşısında Türkiye Boğazların silahsızlanması hakkında Lozan'da konulan kuralların kaldırılması için girişimde bulunmuştur. İtalyan basınında ise İtalya'nın Anadolu topraklarına yönelik daima saygılı olduğu yazılıdır.²²⁰

Devlet Bakanı Neil Türkiye -İngiltere münasebetlerinin çok samimi olduğunu ve iki devlet arasındaki bağların her zerresinin daima göz önünde tutulduğunu bildirmiş ve şunları söylemiştir:

"Bir Akdeniz müdafaası ittifakı teşkili hakkında şimdiye kadar Türk Hükümeti tarafından hiç talep vuku bulmamıştır. Türkiye'nin savunmasında çok ehemmiyetli olan Türk - İngiliz Antlaşmasının halen yürürlükte olup olmadığını sormuştur. Bu suale cevaben Mc Neil halen yürürlükte olduğunu ifade etmiştir."²²¹

Avam Kamarasında bir sayılavin sorusuna cevap veren Dışişleri Bakan Yardımcısı Mc. Neil demiştir ki: "*Atlantik Paktnın teşkilinin Truman Doktrini gereğince Türkiye ve Yunanistan gibi en erken yardım gören memleketlerin emniyetini tehdit etmeyeceği açıkça tebarüz ettirilmiştir. Gerek Türkiye Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak ve gerekse Yunan Dışişleri Bakanı Çaldaris "Akdeniz Paktı fikriyle alâkadarlardır fakat Atlantik Paktı görüşülüp imzalanıncaya kadar bir Akdeniz Paktı meselesini resmen ortaya atmanın mevsimsiz bir hareket olacağı idrak edilmiştir."*"²²²

Truman Doktrini, Doktrin, Türk-Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Fakat doktrinin asıl nedeni, Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin savunulmasından ziyade

²¹⁸ **Tanin**, 8 Kasım 1946, s.1,2.

²¹⁹Hans Adolf Jacobsen, **1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı**, (Çev. İbrahim Ulus), Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1989, s.150.

²²⁰ Kazım Karabekir, **İngiltere, İtalya ve Habeş Harbi**, Emre Yayınevi, İstanbul, 1995, s.50.

²²¹**Ulus**, 1 Mart 1949, s.1.

²²²**Hürriyet**, 2 Mart 1949, s.2.

Avrupa'nın savunulmasıdır.²²³ 1947'de imzalanan Truman Doktrini ile ABD Sovyetler tehdidi altında bulunan devletlere askeri ve mali konularda yardım edilmesine karar verilmiştir.

Bevin Birleşmiş Milletler beyannamesi; çerçevesi dâhilinde mahallî Batı Avrupa paktlarına taraftar bulunduğunu fakat her anlaşmanın sağlam temeller üzerine kurulmasının lüzumlu olduğunu ve aynı zamanda birden fazla anlaşmaya girişmenin hatalı bir şey olacağını kaydetmiştir.²²⁴

Bu konu için Ulus gazetesinde bir makale yayınlanmıştır. Makale şöyledir:

“Bundan iki hafta kadar önce Londra’da Dışişleri Bakanımızla Mister Bevin arasında, iki dost memleketi ilgilendiren bütün siyasî meseleler hakkında uzun görüşmeler yapıldığı hatırlardadır. İki müttefik devletin dış siyasetlerinin idaresinden mesul şahsiyetler arasında geçen bu samimi mülakatın, çeşitli akis ve yorumları her tarafta sürüp gitmektedir. Tam bu sırada Türk - İngiliz münasebetleri, Avam Kamarası müzakerelerinin de mevzuu olmuştur.

İngiliz Devlet Bakam ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Hector Mc Neil, Avam Kamarasının evvelki günkü toplantısında, Türkiye İngiltere münasebetlerinin çok samimi olduğunu ve iki devlet arasındaki bağların her safhasını Büyük Britanya'nın daima uyanık bir dikkatle takip etmekte bulunduğunu bir kere daha belirtmiştir. Bunun üzerine söz alan işçi sayınlardan Thomas Reid, bugünkü şartlar altında Türkiye'nin müdafaasının haiz olduğu büyük ehemmiyete işaret ederek, 1939 tarihli Türk İngiliz Antlaşmasının bugünkü durumunu sormuştur. Mc Neil iki devlet arasında adı geçen ittifak antlaşmasının halen bütün kuvvet ve hükümleriyle yürürlükte olduğunu temin ve tasrih etmiştir.

Gerçekten İkinci Dünya Harbinin çetin imtihanlarından kuvvetlenerek çıkmış kara gün dostluğunun, iki müttefik milletin siyasî münasebetlerinde daima sağlam bir temel hizmeti göreceğinde hiçbir tarafın küçük bir şüphesi olmamıştır. - Tecavüz ve tahakküm emellerine karşı mücadelede, Türkiye ile Büyük Britanya'yı kopmaz bağlarla birleştiren, ülkü, kader ve menfaat ortaklığı; iki dost memleketin bundan sonra da barış ve güvenliğin kurulup teşkilatlanmasında sıkı işbirliğini zarurî kılmaktadır.

Bu gerçeğin bizim hesabımıza belirtilmesine lüzum yoksa da dünyanın bu buhranlı zamanında fırsat düştükçe sık sık tekrarında fayda olduğu muhakkaktır. Mister Mc Neil'in Kamarasındaki beyanati, muaflarca malûm olan bir hakikati ifade etmekle beraber, Türkiye-İngiltere münasebetleri bugünkü durumu hakkında yabancılarda uyanması muhtemel tereddütleri kökünden yıkmış ve Orta Doğunun, sınırlı kalesi yurdumuzun güvenliğine Britanya'nın atfettiği yüksek önemi açıkça belirtmiştir.”²²⁵

Türk- İngiliz dostluğuna dair bir makalede İngiltere parlamentodan partilerden ve ekonomiden bahsedilmiştir.

²²³ Oral Sander, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge Kitapevi, Ankara, 2002, s.111.

²²⁴ **Ulus**, 1 Ocak 1949, s.3.

²²⁵ Yavuz Abadan, "Türk İngiliz münasebetleri" , **Ulus**, 02 Mart 1949, s.2.

“Bütün İngiltere’ de olduğu gibi, Parlamento çatısı altında da gördüğümüz iyi kabul memleketlerimiz arasındaki münasebetlerin en taze delili oldu.

İngiltere’ de Muhafazakâr Partinin taraftarları arasında bir kısım işçiler, işçi Partisinin taraftarları arasında bir kısım Muhafazakârlar vardır. Sosyalist Partisinin hazırladığı istatistikler bunu açıkça teyit ediyor. Meselâ, son seçimlerde Muhafazakârlara oy vermiş olan İşçi Partisi üyelerinin sayısı yüzde 30 civarındadır.

Bu netice şunu gösteriyor: Fikir ve prensip partilerinin temsil ettikleri gruplar arasında çok defa kati bir hudut çizmeğe imkân yoktur.

Bununla beraber, partiler, birasındaki münasebetlere, hele memleketin umumi menfaatleri bahis mevzuu edildiği zaman derin bir anlayış havası hâkim olduğunu görürsünüz. News Chronicle gazetesi başyazarı, İşçi Hükümeti tarafından geçen sene yapılmış olan devalüasyonun ne neticeler verdiği dair olan sualimize şu cevabı vermişti: İktisatçılara sorarsanız onlar hâlâ bedbindirler. Devalüasyonun vahim neticeler vereceğini ve geçen ilkbahardan önce büyük bir krizle karşı karşıya kalacağımızı iddia ediyorlardı. İlkbahar geldi, geçti. Şimdi de İngiliz milletine, gelecek ilkbaharı bekleyiniz, diyorlar. Halbuki, devalüasyon, bu iddialara rağmen, muvaffak olmuştur.

Bunu söyleyen zat liberal fikirleri müdafaa eden ve tirajı milyonları bulan bir gazetenin başyazarıdır. Fakat hakikatte rakip parti hükümetinin başarılarının ne küçültmeğe, ne de kötülemeğe tenezzül etmeyecek derecede olgun ve ileri bir zihniyetin, hakiki demokrasinin mümessili olduğuna şüphe yoktur.

Yemekte Mr. Philips Prece’ den başka Muhafazakâr Parti mebuslarından Mr. Keeling ile Liberal Parti mebuslarından Mr. Wade de var. Mr. Keeling Birinci Dünya Harbinde memleketimizde esir düşmüş, iki sene evvel de İngiliz Parlâmento Heyetine dâhil olarak Türkiye’yi ziyaret etmiştir.”²²⁶

D. Türkiye’deki 1946 Ara Seçimleri

II. Dünya Savaşı’ndan sonra demokrasi kavramı dünyada sıkça duyulmaya başlanmıştır. Türkiye’ de Demokrat Parti’nin kurulması ile demokrasi kavramı duyulmuş ve çok partili siyasi hayata geçiş bu kavramla aynı görülmüştür.

Türk halkı demokrasi kavramının ne olduğunu ya da bu kavramın halka ne kazandıracığı konusunda ortak bir fikre sahip değildir. Bundan ötürü ülkede bir kavram kargaşası yaşanmıştır.

Demokratik yönetimler ve demokrasiye uygun rejimler II. Dünya Savaşı sonunda milletlerarası teşkilat ile ilişkilerde ve Batı kamuoyunda demokratik olmayan ülkelere karşı köklü bir davranış ve tutum içindeydi.²²⁷ Buna karşılık Türkiye’ de tek parti yönetimi vardır. Kişi hak ve özgürlükleri kısmen sınırlandırılmıştır. Türkiye’ deki bu sistemin batı totaliter rejimlerine çağırışım yapan

²²⁶ Münir Berik, “Türk İngiliz Dostluğu” *Ulus*, 13 Temmuz 1950 s.3.

²²⁷ Ömer Kürkçüoğlu, “ Türk Demokrasininin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler (1946’dan günümüze), *AÜSBF Dergisi*, Cilt:33, Ankara, s.234.

yanları vardır. Yani tek parti- tek millet- tek şef formülü ile şekillenen yapı “führer” veya “duçe” yi hatırlatmaktadır.²²⁸

Batı dünyasında bu dönemde geçerli olan rejim liberal demokrasidir. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın da ortaya koyduğu demokratik ilkelerin ve içte tek parti yönetiminin verdiği tepkinin ve savaşın getirdiği ekonomik sıkıntıların bir karışıklığa sebep olmaması için yeni bir döneme girilmesi mecbur görünüyordu.²²⁹

Türkiye'nin 1946 yılından sonra çok partili seçime gitmesinin birçok sebebi vardır. İç ve dış şartların zorlaması ve rejimin cumhuriyet olması bu sebeplerdendir. Türkler demokrasi kavramını batı tarzında hiç yaşamamıştır. Cumhuriyet kurulana kadar monarşi ile yönetilen Türk halkı yapılan inkılapları zamanla sindirmiştir. İnkılapların kabul görmesi için otoriter bir yapının olması lazımdır. Cumhuriyetle halk biraz demokrasiye alıştırmıştır. Demokrasi de cumhuriyete en uygun yönetim şeklidir. Fakat tek parti olan CHP'nin içindeki aşırıları daha demokrasiye geçmek, yani çok partili hayata geçmek için yeterli bir zemin olmadığını, halkın bunun için henüz olgunlaşmadığını söylemişlerdir. CHP' de bir grup bu sistemin liberal devletin bir unsuru olduğunu ve inkılapları tehlikeye sokacağını düşünmüşlerdir.²³⁰ Fakat olumsuzluklara rağmen çok partili hayata geçiş kararı alınmıştır. Bu kararı veren İsmet İnönü olmuştur. İnönü bu kararı alırken kendisi iktidardayken rejime damga vurmak istemiştir.²³¹

Türkiye' de 1924 Anayasası ile kişi hak ve hürriyetleri tanımlanmıştı. Fakat yasama yürütme ve yargı erkleri TBMM'de toplanmıştı. Bu da kişi hak ve hürriyetlerine tersti. Türkiye'nin Birleşmiş Milletler' e girmesiyle tek parti rejimin temelleri sarsılmıştı. Türkiye batıya yaklaştığı için ve batıya demokrasi havası hâkim olduğundan çok partili hayata geçmesini mecbur kılmıştı. Tüm bunlar meclis içindeki muhalefeti güçlendirmişti. Bunun üzerine meclise verilen önerge Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Celal Bayar ve Refik Koraltan imzaladı. Önerge meclis tarafından reddedilse de kamuoyu önerge sahiplerini onaylamıştır. Bundan cesaret alan önerge sahiplerinden Celal Bayar partiden ve vekillikten istifa edip, 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Parti'yi kurmuştur. Yeni kurulan parti CHP tarafından da hoş karşılandı. Başlangıçta iki parti arasındaki ilişkiler dostaneydi. Fakat daha sonra halkın yeni kurulan partiye ilgisi ilişkilerin seyrini değiştirdi. Demokrat Parti ülke çapında yavaş yavaş büyümeye ve şubeler açmaya başladı. Halkta partiye duyarsız kalmamıştır.

26 Mayıs 1946 yılında yapılan belediye seçimlerine Demokrat Parti katılmamıştır. Çünkü bir takım demokratik değişikliklerin olması gerektiğini söylemiş ve bu değişiklikler olmadığı sürece seçimlere katılmayacağını dile getirmiştir. Muhalefetsiz yapılan belediye seçimlerine katılım az olmuştu. Yine aynı yıl yapılan genel seçimlere Demokrat Parti katılmış fakat çok başarılı olunamamış ve 62 milletvekili çıkarabilmiştir. Birçok kesim bu seçimlerde hile olduğunu öne sürmüştür. Metin Toker' e göre CHP hile yapmadan da seçim kazanabilirdi. Bunun için 1946

²²⁸ Ahmet Yeşil, **Türkiye' de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, Ankara, s.23.

²²⁹ Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İmge Yayınevi, Ankara, 2008, s.241.

²³⁰ Recep Peker, **İnkılap Tarihi Ders Notları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, s.70.

²³¹ Nihal Kara, **Türkiye'de Çok Partili Sisteme Geçiş Kararının Nedenleri**, Yapıt, Sayı 8, 1984, s.74.

seçimlerini kirletmeye gerek yoktu.²³² Cihat Baban' da eğer seçimlerde hile yapılmış olmasaydı Demokrat Parti'nin daha fazla vekil çıkaracağını söylemiştir.²³³

Demokrat Parti'nin kuruluşuyla halk siyasete aktif olarak ilk kez ortak olmuştu ve halk umutluydu.²³⁴

Demokrat Parti seçimlere deyim yerindeyse halkla birlikte hazırlanmış ve halkla iç içe olmuş tüm kesimle görüşmeler yapmıştır. CHP ise seçim çalışmalarını belirli bir grup etrafından yürütmüştür. Bu durum iki parti arasındaki en temel farktır.

Bu arada CHP ve Demokrat Parti kendi içlerinde birtakım anlaşmazlıklar yaşandı, içlerinden muhalif bir grup çıktı. 1949 yılında yeni bir seçim kanunu kabul edildi. Bu kanun genel hatları ile demokratikti.²³⁵ Bu kanun 1950 seçimlerinde uygulanacaktır.

1950 seçimlerine her iki partide yoğun bir şekilde hazırlandı, mitingler düzenledi. Bu dönemde CHP'nin de önceki seçimlere göre halka inmeyi tercih etmiştir. 14 Mayıs 1950 yılında seçimler yapıldı ve sonuç Demokrat Parti'nin zaferi ile sonuçlandı. Böylelikle 27 yıllık tek parti devri kapanmıştır. Halk durumu sevinçle karşılamıştı. Kimilerine göre Türkiye dinsiz CHP zihniyetinden kurtulmuş, kimileri demokrasi geldi diyerek büyük mülklerini bölüşmüştü. Duvarlarda parçalanmış İnönü portreleri duruyordu ve hatta sokaklarda seyyar satıcılar “demokrat limonata” satmaya başladılar.²³⁶

E. İngiltere'nin Türkiye'deki Seçim Sonuçlarına Bakışı

Türkiye tek partili sistemden çok partili sisteme geçişi 1946'da yaşamıştır. Türkiye'nin bu sisteme geçişini siyasi, sosyal ve ekonomik iç gelişmelerle cumhuriyetin temelinde var olan liberal fikirler hazırlamıştır. Birleşmiş Milletler Anayasası'nın imzalanması, II. Dünya Savaşı'nı demokrasi cephesinin kazanması ile dünyada hâkim durumda olan demokratik ideolojilere Türkiye'nin kendi siyasi rejimini uydurmak zorunda olması da bu durumu hızlandırmıştır. İngiltere bu seçimlerle ve seçimlerin sonuçlarıyla yakından ilgilenmiştir. Basına yansıyan makaleler ve yazılarda İngiltere'nin Türkiye'deki seçimlerle ne kadar ilgilendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

İngiltere Türkiye'deki 1946 ara seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimden bütün kuvvetlerini muhafaza ederek zedelenmemiş olarak çıktığını belirtmiş fakat Demokrat Parti'nin de bir takım ayrıcalıklar kazandığını dile getirmiştir. İngiltere'ye göre Türkiye'de olan tek siyaset hükümetin siyasetidir.²³⁷

İngiliz gazetesi Türkiye'deki ara seçimler dolayısıyla siyasi partilerin durumlarına da temas etmiştir.

Times gazetesi memleketimize dair bir makale yayınlamıştır. Bu makalede deniliyor ki:

²³² Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiyeye** Milliyet Yayınları, İstanbul, 1980 s.172.

²³³ Cihat Baban, **Politika Galerisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1970, s.291.

²³⁴ Cem Eroğlu, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, s. 23.

²³⁵ Tuncer Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, AÜHF Yayınları, Ankara, 1970, s. 110.

²³⁶ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, TTK, Ankara, 2000, s.317.

²³⁷ **Vakit**, 28 Temmuz 1946, s.3.

“Türkiye’de ara seçimleri yapılacaktır ve Türk siyasi partileri bunlarla ilgilenmektedirler. Genel seçimler önümüzdeki sene yapılacağı için, gözler, bu ara seçimlere fazla çevrilmiş değildir. Muhafif partiler - Demokrat ve Millet partileri - Seçim Kanununun suiistimale elverişli olduğunu ve genel seçimlerin tadil edilmiş bir kanunla yapılması gerektiğini ileri sürerek bu ara seçimlere girmemek tehdidinde bulunuyorlar.

Onlar, şu müteferrik ara seçimlerden pek kazanç ümidi beslemedikleri için, eğer ellerinden gelirse, enerjilerini ve paralarını bu yıl yahut gelecek yıl yapılacak genel seçimler için saklamayı tercih edeceklerdir.

İki Türk partisi arasında pek az fark vardır. Hükümeti elinde bulunduran Halk Partisi, devamlı bir surette yirmi altı sene iktidarda kalmıştır ve bu bakımdan Kemal Atatürk’ün doğrudan doğruya halefi ve varisidir.

Demokrat Parti, Cumhur Başkanı İnönü’nün memlekette demokrasi yolunda yeni bir adım atmak zamanının gelmiş olduğunu hakimane bir surette düşündüğü 1945 senesinde kurulmuştur. Yirmi altı sene memleketi tek parti halinde idare eden Halk Partisinin böyle bir partinin kurulup serbestçe büyümesine imkân vermiş olması büyük bir şeydir. Her iki parti de Atatürk tarafından çizilmiş olan programı desteklediği gibi, gene her ikisi de esası batı dünyası ile dostluk olan dış siyaset üzerinde mutabık bulunmaktadırlar. Demokrat Partinin kendisini daha ileri saymasına rağmen özel teşebbüslere taraftar bulunmasını her halde birtakım batılılar garip görseler gerekir.

Memleket sanayinin büyük bir kısmı yan Devlet tesisleri tarafından işletilmekte ve Atatürk tarafından kurulan bu işletmeler, vaktiyle İmparatorluk zamanında Rum ve Ermeni tüccarların oynadıkları rolü oynamaktadır. Bununla beraber, şimdi birçok sahalarda muktedir bir orta sınıf yetişmektedir ki bunlar, ticaret ve sanayi işlerini kendileri yürütmek kudretine sahiptirler. Demokrat Partinin bütün kuvvetini aldığı kaynak da bu orta sınıftır.

Üçüncü ve müfrit bir parti daha vardır ki bu da Millet Partisidir. Memleketin küçük nüfuzu olan ufak, yabancı düşmanı, mürteci bir gruptan ibarettir ve Mareşal Fevzi Çakmak’ın liderliği altındadır.

Demokrat Parti, Halk Partisinin vaziyetini sarsmak gibi çetin bir devle karşı karşıyadır. Hükümet, yani Halk Partisi - memleket nüfusunun büyük bir kısmını teşkil eder köylünün desteğine güveniyor.

Türkiye’nin şehirlerde oturan nüfusu, memleketin içinde bulunduğu iktisadi güçlükler yüzünden sarsılmış, hem de fazla sarsılmıştır. İktidar vuzuh istemek, sual sormak değil, icra mevkiidir. Kaldı ki sual sormağa da ihtiyaçları yoktu Çünkü sorulan sualler yazılı bir vesikaya aittir.

Mademki meseleyi ortaya atmışlardır. O halde biz devam edeceğimiz ve sorduklarına muvazi olarak biz d kendilerinden sual soracağız.

Antidemokratik kanunlara mevcudiyeti iktidarca da kabul olun muştur. Bu kanunlar kaldırılmayacak ve yeniden Anayasa’ya aykırı kanunlar çıkarılmakta devam olunacak mıdır?

21 Temmuz seçimleri başta gelmek üzere bugüne kadar yapılan bütün seçimlerde her ne pahasına olursa olsun Halk Partisini kazandırmak için kanunlu kanunsuz her çareye başvurulduğu herkesçe

malûmdur. Bundan sonraki seçimlerdi de gene Devlet otoritesi Halk Partisi lehine kullanılacak, Hükümet makinesi bu maksada göre işletilecek ve devlet memurlarıyla vazifelileri kanun dışı muamele ve hareketler devam olunacaklar mı?

Gene bugüne kadar yapılmış plan bütün seçimlerde işlenen kanunsuz hareketlerin bir teki dahi cezalandırılmamıştır. Bundan sonraki seçimlerde de kanunsuz hareketlerin himayesi ve seçim suçlarının cezasız bırakılması yolunda yürünecek midir? Şayet bundan böyle iktidar Anayasa hükümlerinden ve demokratik ruh ve esaslardan ayrılmamağa kati kararını vermiş ise bu suallerimizin cevabı elbette tarih ve bütün vatandaşlara ferahlatıcı bir mahiyette olacaktır. Bu takdirde ne “husumet andı” tabir ettikleri vesikadan ne de başka bir şeyden hiddete kapılarak tehditlere kalkışmak için ortada bir sebep kalmaz. Bütün bu hiddet ve tehditlerin istikbal için sebepsiz olduğunu kabul etmek mümkün değildir.”

Bayar, iktidar erkânının son seyahatlerinin dikkatle takip olunduğuna yapılan Halk Partisi gizli toplantılarında Valilerin, memurların ve en acısı askerî komutanların da hazır bulunduğuna işaret etmiş ve beyanatına son vermiştir.

Günaltay’ın gelmesine sebep olan kabine buhranının arkasında malî sıkıntılar vardı.

Memleket, elindeki sterlin muvazenesini harcamıştır; şimdi altına kadar uzanmaktadır. Bundan başka tütününe ve sair mahsullerine pazar bulmakta da müşkülât çekiyor. Rusların devamlı tazyikine karşı 300 bin askerin de silâh altında tutulmaması mecburiyeti de bu güçlükleri artırmaktadır. Amerikan yardımı olmasaydı, durum daha da kötü olacaktı.

Türkiye, hiç şüphesiz, kendi memleketinde istihlâk edilmek ve ihraç olunmak üzere çok daha fazla buğday yetiştirebilirdi. Bundan sonra herhangi bir hükümetin tutacağı yapıcı yol da bu olmak lâzım gelecektir; ilerdeki yol çetindir.”²³⁸

İngiltere bu makaleden de anlaşılacağı üzere Türkiye’de yapılan seçimleri dikkatli bir şekilde incelemiştir. Seçim öncesinde CHP’nin kazanacağını dile getirmiş ve seçimi kazanmak adına CHP zihniyetinin her türlü çareye başvuracağını belirtmiştir. Türkiye’de yeni partilerin kurulması İngiltere’yi memnun etmiştir. Çünkü böylelikle Türkiye’nin tam anlamıyla demokrasiye geçeceğini düşünmüştür. Ayrıca Türkiye’de yapılan seçimlerde hile yapıldığının ve bunun cezasız kaldığının farkında olduğunu dillendirmiş ve durumun böyle devam etmemesi gerektiğini vurgulamıştır. İngilizler Türkiye için eğer demokrasiye tam anlamıyla adım atıldıysa milleti ve İngiltere’yi seçimlerin hilesiz olacağı konusunda ferahlatmaları gerektiğini söylemişlerdir.

İngilizler Demokrat Parti’nin rakibi olan Halk Partisi’ne karşı çetin bir yolda olduğunun bilincindedir. CHP’ye göre halka oynayan DP’nin köylüye güvendiğini açıkça belirtmiştir. CHP Atatürk’ün varisi olan bir parti olduğundan DP’ye göre daha şanslıdır.

İngiltere, yirmi altı yıldır tek parti olan CHP zihniyetinin DP’nin kurulmasına izin vermesiyle demokrasi kapısına bir aralık daha verdiğini ve bunun büyük bir adım olduğunu söylemiştir. İngilizler iki partinin de Atatürk’ün çizdiği yolu takip edeceğini ve batıyla dostane ilişkileri sürdüreceğinden emindir. İngiltere Türkiye’deki bu demokratik havadan memnundur.

²³⁸ **Ulus**, 19 Temmuz 1949, s.1,3.

F. Türk- İngiliz- Fransız İttifakı

Türkiye Dışişleri Bakanı Amerika'dan geri dönerken 7 Mayıs 1949 da, İstanbul gazetecilerine verdiği demeçte Fransız Dışişleri Bakanı ile yaptığı görüşmeye de temas ederek Schuman'ın 1939 tarihli Ankara İttifakının Fransa bakımından devam ettiğini kendisine söylediğini açıklamıştır. Bunun üzerine basınıımızda Ankara ittifakı hakkında bazı yorumlar yapılmış ve hatta Büyük Millet Meclisinin 11 Mayıs toplantısında bu mesele bahis konusu edilerek bazı yorumlar ileri sürülmüştür. Bu münasebetle biz de Ankara İttifakının bugünkü durumu üzerine görüşler şöyledir:

Türkiye Cumhuriyeti'nin Lozan'dan beri takip ettiği barışçı dış politika, bu devletin Avrupa büyük devletleri ile olan münasebetleri bakımından, iki devreye ayrılır. 1923'ten 1939 yılının baharına kadar devam eden birinci devrede Türkiye, Avrupa ve Asya cihetindeki bütün komşularıyla her türlü ihtilâflarını halletmiş, Balkan Antantı²³⁹ ve Sadabat Paktını²⁴⁰ imzalayarak Yakın ve Ortadoğu'nun barış ve güvenliğine değerli hizmetlerde bulunmuştu. Türkiye bu devre esnasında büyük devletlerarasında zuhur eden ihtilâflara sürüklenmekten sakınıyor ve onlardan hiçbirisiyle ittifak muahedeleri imzalamıyordu. Türk siyasetinin ana karakterlerinden biri tarafsızlıktı.

Fakat İtalya'nın 1939 Nisanında Arnavutluk'u istilâsı Türkiye üzerinde derin tesirler bıraktı. Refik Saydam Hükümeti bu andan itibaren eski tarafsızlık politikasında devam etmenin artık imkânsız olduğuna inanıyor, dünya barışını kurtarmak ve bu barışa bağlı olan Türk güvenliğini sağlamak endişesiyle, iki zümreye ayrılmış olan Avrupa büyük devletlerinden sulhu muhafazaya çalışan bloka katılmayı zaruri buluyordu. Türkiye 12 Mayıs 1939 da Akdeniz'den gelebilecek bir taarruz tehlikesine karşı İngiltere ile işbirliği yapacağını ilân etti.

Türk politikasının Lozan'dan beri devam eden ana karakterlerinden biri değişmiş, Türkiye tarafsızlık siyasetinden uzaklaşarak ittifaklar politikasına dönmüştür.²⁴¹ Bu ittifakın devam edip etmediğine dair basında herhangi bir bilgi yoktur.

²³⁹ **Balkan Antantı:** Atina'da 9 Şubat 1934 yılında Yunanistan, Yugoslavya, Türkiye ve Romanya dış işleri bakanları tarafından imzalanmıştır. Balkan Antantı, tarafların Balkanlardaki sınırlarını bölgedeki revizyonist devletlere karşı korumak için bir tedbirdir. Bu antant 28 Ekim 1940 yılında Yunanistan'ın İtalyan işgaline uğraması ile fiilen ortadan kalkmıştır. Hasan Berke Dilan, **Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası** (1923-1939), Alfa Yayınları, İstanbul, 1998 s.149.

²⁴⁰ **Sadabad Paktı:** Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında Tahran'daki Sadabad Sarayı'nda 8 Temmuz 1937 yılında imzalanmıştır. Buna göre, imzacı devletler hiçbir şekilde birbirlerinin içişlerine müdahale etmeyeceklerdir. Ortak sınırların dokunulmazlığına riayet edilecek ve saldırma amaçlı hiçbir gruba katılmamayı kabul etmişlerdir. Bu pakt ile taraflar aralarındaki dostluk ilişkilerini devam ettirmeyi amaçlamıştır. Pakt beş yıllık süre için imzalanmıştır. İsmail Soysal, **Çağdaş Türk Diplomasisi, 200 Yıllık Süreç**, 1997, s.347

²⁴¹ **Ulus**, 18 Mayıs 1949, s.3,4.

IV. BÖLÜM

TÜRK BASININDA TÜRK- İNGİLİZ SOSYAL İLİŞKİLERİ (1945-1950)

A. Müzik Programları ve Festivaller

1. Konserler

Ankara Türk-İngiliz müzik festivalinin birinci konseri 25 Mart 1949'da saat 21'de Devlet Opera ve Tiyatrosu'nda başarı ile verilmiştir. Konser büyük ilgi ile takip edilmiş, misafir İngiliz sanatkârı viyolüst Fredric Riddle, tiyatro salonunu dolduran musiki severler tarafından hararetle alkışlanmıştır.²⁴²

Tanınmış İngiliz Orkestra Şefi Clarence Raybould ve değerli Viyolüst Frederick Riddle, Türk meslektaşları ile beraber çalışmaktan duydukları memnunluğu ifade ederek, Filârmonik Orkestramız üyelerinin daha ilk provada gösterdikleri büyük başarıdan hayranlıkla bahsetmiştir.

Türk - İngiliz Müzik Festivali'ne hazırlanmakta olan Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası, İngiliz Orkestra Şefi Clarence Raybould idaresinde ilk provalarına başlamıştır. Bu provalarda orkestramız cidden takdire şayan üstün bir başarı göstermektedir. Gerçekten orkestra üyeleri için yeni ve aynı zamanda çok zor olan İngiliz eserlerinin daha ilk provada hayret verici bir olgunlukla çalınmış olması, festivalin hakikaten mükemmel olacağına bir göstergesi olmuştur.

Festivale iştirak üzere şehrimize gelmiş bulunan iki İngiliz sanatkâr, Viyolüst Frederick Riddle ve Orkestra Şefi Clarence Raybould, İngiltere'nin yetiştirmiş olduğu dünya çapındaki müzisyenlerin en ileri gelenleri arasında sayılmaktadırlar.

Birmingham Üniversitesi'nin musiki kısmından çıkmış olan Clarence Raybould, bütün musiki ekolleri hakkında geniş tecrübeye sahip ve modern musikiyi tefsir kabiliyeti çok yüksek olan bir orkestra şefidir. Musiki hayatı çeşitli faaliyetlerle dolu olan Raybould, 1936'da B.B.C. Senfoni Orkestrası Baş Şef Asistanlığına getirilmiş ve bunu takiben İngiltere'nin ve Avrupa'nın en ünlü orkestralarının şefliğini yapmıştır. Raybould, son iki sene zarfında Yugoslavya, Polonya, Norveç, İsveç ve Finlandiya'da muhtelif senfonik orkestraları idare etmiş kudretli bir teftir.

Frederick Riddle, 1912'de Liverpool'da doğmuş, Kraliyet Musiki Koleji'ni bitirdikten sonra Londra Senfoni Orkestrası'na devam etmiş ve kısa zamanda bu orkestranın baş viyolüsti olmuştur. Riddle, sadece bir viyola virtüözü olmakla kalmamış aynı zamanda oda müziği sahasında da tanınmış olgun bir icracıdır. Festivalde çalınacak olan Walton'un Vida Konçertosu'nu plaklarıyla dünyaya tanıtan Frederick Riddle'dir. Bu iki büyük sanatkârla Cumhurbaşkanlığı Flarmonik Orkestrası'nın bir provasında Şef Clarence Raybould duygularını şöyle ifade etmiştir: "Türkiye'ye ilk defa geliyorum ve memleketinizi ziyaret fırsatını bulduğumdan dolayı ve bilhassa modern Türk musikisini idare etmek imkânı bulduğum için son derece şanslı hissediyorum." Birer gün ara ile dört konser verilecektir. Değerli Türk ve İngiliz bestekârlarının eserlerinin halka dinletileceği bu konserlere aynı zamanda tanınmış piyanist, orkestra şefi ve bestekârimiz Cemal Reşit Rey ile Devlet Konservatuvarı'nın yeni çello Öğretmeni Saldarelli de solist olarak katılacaktır.²⁴³

²⁴² **Hürriyet**, 25 Mart 1949, s.3.

²⁴³ İlhan K. Mimaroglu, "Türk İngiliz Müzik Festivali" **Ulus**, 15 Nisan 1949, s.4.

B. Türk-İngiliz Müzik Festivali

İki devlet arasında siyasi ilişkilerin ötesinde sosyal ve kültürel etkinlikler yapılmıştır. Türk İngiliz müzik festivali bunlardan yalnızca biridir. Ulus gazetesinden İlhan Mimaroglu Türk- İngiliz müzik festivalini şöyle yorumlamıştır:

“Türk-İngiliz Müzik Festivali konserlerinin birincisi Devlet Tiyatrosunda, misafir Orkestra Şefi Clarence Raybould idaresindeki Cumhurbaşkanlığı Filarmonik Orkestrası tarafından ve kıymetli Viyolist Frederick Riddle’in solist olarak katılmasıyla verildi. Konser programında bir Türk ve iki İngiliz bestekârının eserlerinden, yani Necil Kâzım Akses’in “Ankara Kalesi” senfonik Poemi’nden, Walton’un Viyola Konçertosundan ve Vaughan Williams’m Altıncı Senfonisinden başka, Fin bestekârı Şibelius’un “Lemminkainen’in Dönüşü” ve Fransız bestekârı Dukas’ın “Sihirbazın Çırağı” da vardır. Bu konserde orkestramız, Claretice Raybould gibi kudretli bir şefin idaresi altında beklenen büyük başarıyı göstermiş ve bilhassa Walton’un Viyola Konçertosu gibi, asla belirsiz olmamakla beraber, muğlak ve çok zor bir eseri akıcılık ve kolaylıkla çalmıştır.

Gerçekleşen konserde Clarence Raybould’un programı oluşturduğu eserlerin birbirlerinden farklı mana ve derin bir anlamları olduğunu gözlemlenmiştir. Özellikle eserlerin ritmik yapısı üzerinde ısrarla duran bir şef olarak tanımlanmıştır. Örneğin Dukas’ın “Sihirbazın Çırağı” ndaki mizahî ve yergisel havayı, Vaughan Williams’m Altıncı Senfonisindeki yirminci asır romantizmini, orkestra aracılığı ile seyirciye mükemmel bir şekilde dinletmiştir.

Konserin solisti Frederick Riddle’e ise, William Primrose ve Lionel Tertis ile beraber günümüzün en büyük viyolisti olarak tanınır. Walton’un viyola Konçertosunu disiplinli bir teknik olgun bir müzik kalitesi, temiz ve tesirli bir şekilde icra etmiştir.

Amerikalı müzik eleştirmelerinden Irving Kolodin, Riddle’in tonunun daha ziyade bir keman tonuna benzediğini ileri sürmektedir.

Bu yorum kabul edilmekle beraber sanatkarın bir kusuru olarak görülmesi kabul edilebilir değildir fakat viyola dediğimiz âletin tonu, özellikle tiz seslerde boğuktur. Riddle ise bu engeli tamamen aşmış bir sanatkar olup gerek bu bakımdan ve gerek teknik mükemmeliyet bakımından Primrose ve Tertis’den daha üstün bir virtüözdür.

Necil Kâzım Akses'in Ankara Kalesini ise gurur ve dinledik. Ankara Kalesi karakter itibariyle empresyonist bir eser olmakla beraber, empresyonizmin müptezel klişelerinden ziyade, ses mimarisi bakımından kendine has, renkli ve cazip bir eserdir. Orkestranın muhtelif kısımları arasında, bilhassa ritmik bakımdan tam bir anlaşma bulunmaması zaman zaman küçük kargaşalıklar yarattı ise de Akses’in bu değerli eseri memleketimizde en doyurucu şekilde çalındı.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki konserin güzelliği festivale karşı duyulan genel ilgiyi bir kat daha arttırmış olduğundan, 26 Nisan salı gecesi verilecek ikinci konser, merakla beklenmektedir.²⁴⁴

Düzenlenen Türk- İngiliz festivalinin ikinci gecesi de halk tarafından aynı ilgiyle karşılanmış ve yine İlhan Mimaroglu geceyi yorumlamıştır.

²⁴⁴ İlhan K. Mimaroglu, “Türk-İngiliz Müzik festivalinin İlk Gecesi Başarılı Oldu”, *Ulus*, 25 Nisan 1949, s.3.

“Türk - İngiliz Müzik Festivalinin ikinci konseri gece Devlet Tiyatrosunda verildi. Konser programında bir değişiklik yapılmış ve Adnan Saygun’un eseri “Bir Orman Masalı”nın yerine bir gece önce çalınmış bulunan Dukas’ın “Sihirbazın Çırağı” konmuştu. Saygun’un eseri cuma gecesi çalınmasına karar verilmiştir.

Dün sabah konserin son provasında bulundum ve bu meyanda orkestranın “Bir Orman Masalı” üstünde çalışmalarını takip ettim; şunu söyleyebilirim ki Saygun’un bu eserde, kelimenin tam anlamıyla güzeldir ve modern musikinın şaheserlerinden biridir; bilhassa koro kısmının nefasetini kelimelerle ifade etmek müşküldür. Fakat ne yazık ki eserin tabedilmemiş olması ve orkestra üyelerine dağıtılan notaların yanlışla dolu olarak kopya edilmiş bulunması gerek orkestra ve gerek şef için çok büyük zorluklar doğurmuş eserlerinin çalınış tarzı üzerinde akli olarak çok titiz ve hassas davranan bestekârimız, bu eserinin çalınmasından dün gece için vazgeçilmesini istemiştir. Cuma gecesine kadar bütün sorunlar bertaraf edilecek ve eser o gece takdim edilecektir.

Bu mühim eksikliğe rağmen dün geceki konserin programı, Dukas istisna edilirse, bir Türk ve üç İngiliz bestekârının eserlerinden oluşup sırf bu iki milletin sanatkârlarına tahsis edilmiş olması dolayısıyla festivalin en karakteristik ve tatmin edici programıydı.

Kendi piyano konçertosunu bizzat çalan Cemal Reşit Rey’i, birinci sınıf bir solist olarak bulduk; sanatkârın tekniği kolayve kesin, tuşesi ise, sertliğine rağmen, renkli ve cazipti. Düşüncelerini ve hislerini daimi kontrol altında bulundurabiliyor ve bütün tasavvurlarını, olgun tekniği sayesinde, mükemmelen ifade ediyordu. Eser hakkında ise ilk bir iki dinleyle kesin ve yerinde bir hüküm verebilmek mümkün değildir; fakat ilk bir izlenim olarak şu söylenebilir ki Cemal Reşit Rey, taklit derecesine varan bir tesir altında kalma halinden uzak durabilmiş ve tamamen şahsî ve orijinal bir eser vermiştir. Nitekim dün gece bu konçertoyu dinlerken bir Debussy veya bir Stravinsky’yi değil fakat Cemal Reşit Rey’i dinledik.

Orkestra ise konserin ilk parçası olan Bax’ın “Tintagel” inde hiç de tatmin edici değildi; bütün orkestra üyelerini saran bir tereddüt havası ve birlik yokluğu bütün parça süresince devam etti ve bu kudretli eserin güzelliğinin incelğini kavramamıza mani oldu.

Konserin en muvaffakiyetle çalınmış parçası Delius’ün “Brigg Fuarı” oldu. Orkestranın bilhassa yaylı ve tahta nefesli sazlarının bu parçadaki muvaffakiyetleri ve Clarence Raybould’un anlayışlı ve itinalı idaresi Delius’ün bütün şiirini hissetmemizi sağladı.”²⁴⁵

İngiliz Orkestra Şefi Clarence Raybould idaresindeki Cumhurbaşkanlığı Filârmonik Orkestrası tarafından dün gece Devlet Tiyatrosunda verilen dördüncü konserle İkinci Türk - İngiliz Müzik Festivali sona ermiş bulunmaktadır. Bu dört konserden çıkan başlıca netice şudur ki festivalde eserleri çalınmış dört bestekârimız da diğer çağdaşları ile aynı ayarda, belki de daha üstün, sanatkârlardır; hepsi de yaşamakta oldukları asrı anlayan, eserlerinde daima yirminci yüzyılı mırıldanan, modern musikiye inanmış ve candan bağlanmış üstatlardır. Kıymetli eserleri çeşitli yayın vasıtalarıyla dünyaya tanıtıldığı zaman, dünyanın bu sahada da Türk’ün kudretini alkışlayacağından şüphe etmiyoruz.

²⁴⁵ İlhan Mimaroglu, “Türk-İngiliz Müzik festivalinin İkinci Gecesi”, **Ulus**, 27 Nisan 1949, s.3.

Dün geceki konserde de iki bestekârimızın, Adnan Saygun ve Necil Kâzım Akses'in, birer eseri çalındı. Adnan Saygun'un "Bir Orman Masalı" altı parçadan oluşan, sanatkârın 17 inci eseridir. Üstat bu eserinde, en kudretli ve tesirli bir ifade ile orman hayatını tasvir etmektedir. O kadar ki dinleyici, hiç de program broşüründeki notlara bakmak ihtiyacını hissetmeden, ıssız bir ormandaki tabiat güzelliklerini gözünün önünde canlandırabilmektedir. Bir bestekâr için ne büyük bir başarıdır. İcrası son derece zor olan bu eser, tabir caizse, tam bir orkestra virtüozitesine ihtiyaç göstermektedir. Eğer eserin ilk iki parçasındaki bazı kargaşalık ve tereddütler istisna edilirse, orkestramız genel anlamda başarılı oldu denilebilir. Bilhassa dördüncü parçadaki koro kısmı, 17 kişilik kadın korosu tarafından gayet tesirli bir şekilde okundu.

Necil Kâzım Akses ise, gene dün gece çalman Viyolonsel ve Orkestra için Poem'inde her şeyden önce bir armoni üstadı olduğunu göstermiştir. Doğrusu bu eser baştan aşağı, gayet zengin ve değişik armoni buluşlarıyla doludur.

Konserin solisti viyolonselci Antonio Saldarelli'ye gelince; Saldarelli şüphesiz ki çok hisli bir musikîşinas; fakat âleti üstündeki teknik hâkimiyeti hiç de mükemmel değil. Bundan başka Akses'in musikîsinin hususiyetlerini kavramamışa benziyordu; doğrusu eseri, bu musikînin ruhuna hiç de uymayan bir romantizmle çaldı. Fakat Saldarelli'nin gayet güzel ve renkli bir ses gürlüğüne sahip olduğunu da söylemek gerekir.

Orkestra ise, Raybould'un sihirli idaresi altında, kendinden beklenenin en mükemmelini verdi ve bilhassa Beethoven'in Sekizinci Senfonisi'ni büyük bir rahatlık ve canlılıkla çaldı. Programdaki diğer iki eser için de Haendel - Elgar'ın Ra Minör Uvertürü ve Elgar'ın "Güneyde" Uvertürü aynı şeyler söylenebilir. Vaughan Williams'ın "Yaban Arıları" ise orkestra tarafından gayet olgun bir şekilde ve eserdeki bütün komedi havası aksettirilerek şuurlu bir enerji ile çalındı; fakat bu parçada arpın yokluğu hissedildi. En az rolü bulunduğu parçalarda dahi arpist çalgı aletinin başından ayrılmadığı halde bu eser çalınırken nereye gittiği dinleyiciler için bir muamma olarak kaldı.

Konser sonunda misafir orkestra şefi şiddetle alkışlandı ve kendisine bir buket takdim edildiği zamanki sevimli tavırları ve dinleyicileri asil bir tevazu ile selâmlaması bu alkışların şiddet ve sürekliliğini artırdı.

Böylece mevsimin en büyük sanat olayı olan Türk- İngiliz Müzik Festivali nihayete erdi."²⁴⁶

C. Bale

Ülkemizde İngiltere bir bale gösterisi düzenlemiş ve bu gösteri Ankara devlet tiyatro sahnesinde sunulmuştur. Bu bale gösterisini Günseli Tiley Ulus gazetesinde şöyle yorumlamıştır:

"İngiliz Kültür Heyetinin düzenlediği bale gösterisini 2 Haziran 1949 akşamında Ankara Devlet Tiyatro sahnesinde seyredeceğiz. Ankara için en canlı sanat mevsimi nedense ilkbahar oluyor.

²⁴⁶ İlhan Mimaroglu, "Türk – İngiliz Müzik Festivali Dün Geceki Dördüncü ve Son Konserde Başarılı Oldu", **Ulus**, 27 Nisan 1949, s.3.

Bu sene de öyle oldu ve Ankaralılar Türk İngiliz Müzik Festivali'nden sonra şimdi de bale gösterilerini hazırlayan İngiliz Kültür Heyetinin kültür ve sanat faaliyetinden iki örnekle tiyatro mevsimini sona erdirmektedirler.

İngiliz bale sanatçılarıyla Türk Millî oyunlarını yapacak olan Bale Akademisinin büyük öğrencileri dün sabah trenle Ankara'ya gelmişlerdir.

Öğleden sonra birinci provaları için devlet tiyatrosuna giden sanatçıları ilk defa görüyordum. Sahnede özellikle bale için hazırlanmış dekorlar vardı ve İstanbul Bale Akademisinin öğrencileri millî dansların provalarını yapıyorlardı. Bu sırada İngiliz sanatçılarının geldiğini haber verdiler. Her ikisi de çok genç olan Moira Shearer ve Anne Heaton partnerleri Michael Somes ve Alexander Grant ile içeriye girdiler. Onları sahnenin bir köşesinden millî danslarımızı seyrederken buldum. İlk gözüme ilişen şey bilekten bağlı beyaz sandallar içinde gayet narin duran bir çift ayağın sahnenin tahtalarının gıcırdayıp gıcırdamadığını muayene edişi oldu. Sonra incecik porselen bir bibloyu andıran ve çizgili basma elbiseli bir genç kızla karşılaştım. Gayet gürl ve dalgalı kızıl altın saçların çerçevelediği incecik hafif çilli bir çehre ve gülen yeşil gözler tiyatro sahnelerinin kulis havasını hemen değıştirdi. Miss Moira Shearer insana ilk bakışta denizi ve güneşini hatırlatıyor. Güneş kızılığindeki saçlarını hiç berbere el sürdürtmez sık sık şampuanla kendisi yıkarmış. Yanında duran Miss Anne Heaton'a bakıyorum. Onun saçlarında da insanı cezbeden bir parlaklık ve doğallık var ki bu iki genç İngiliz Balerini Anglosakson kadın güzellerinin hakikaten çok güzel olduğunu anlatıyor. Miss Moira Shearer'in yanına yaklaştım kendisiyle konuşmak istediğimi, bir köşeye çekilip benimle biraz çene çalmak zahmetine katlanıp katlanamayacağını sordum. O kadar sempatik bir gülüşü var ki. Gayet güzel parlak ve muntazam dişlerini göstererek tebessüm etti ve sevimli bir eda ile başını sallayarak kabul etti. Balenin yorucu olmasına katlanılsa bile sahnedeki kadar zevkli olmamasından bahsetti. Bu sırada Miss Shearer'm gözleri tekrar sahnedeki oyunlara takıldı ve bana dönerek; "Orada dans etmek, uçmak, seyircide istediği tesiri yarattığını hissetmek bir sanatçı için paha biçilmez şeylerdir" dedi. Genç İngiliz Balerinine biraz da memleketimiz hakkında sual sormak istedim.

"Ah İstanbul ne fevkalâde bir şehir" dedi. "Orada geçireceğim bir hafta da mümkün olsa da her tarafını görebilsem fakat programımız çok ağır ve tabii siz de bilirsiniz ki bir dansözün her gün muayyen bir müddet mutlaka çalışması lâzımdır. Onun için her halde güzel Boğaziçi'ni istediğim gibi gezip zevkine varamayacağım."

Bundan evvel İngiltere dışında gösteriler yaptıklarını ve şimdiye kadar İtalya, Almanya, Belçika ve İskandinavya memleketlerinde Kumpanyası ile birlikte gösteriler yapmış olduklarını söyledi.

Memleketimize Floransa Bale Festivalinden geldiklerini bildiğim genç sanatçılara İngiltere de dâhil olmak üzere diğer Avrupa memleketlerinin halk dansları hakkında ne düşündüğünü sordum. Çok sevdiğini söyledi ve "bu mesele, üzerinde durmaya değer bir şey olduğu için layık olduğu kıymet verilmelidir" dedi. Henüz Türk Millî danslarını yeteri kadar göremediği için bu husustaki fikirlerini sormadım. Yalnız halk danslarının büyük bir cazibe ve ifade kudreti taşıdığını söyleyen Miss Shearer gözlerini sahneden ayıramıyordu. Sonra gene bana dönerek "O kadar heyecanlıyım ki" dedi "acaba halk bizi beğenecek mi?" Bundan şüphesi olmamasını, zira her ne kadar memleketimizde bir bale yoksa da güzelliği ve sanatı takdir eden bir seyirci kütlesiyle karşılaşacağımdan emin olması gerektiğini kendisine tekrar tekrar söyledim. Bunu tabii kabul

ettiğini yalnız yabancı bir muhitte ilk defa dans ederken sanatkarların daima bu heyecanı çektiklerini onun için ilk gösteride yorulmaktan ziyade heyecan hastası olduğunu ilâve etti.

Bu sırada kendilerine prova sırası geldiğinden Miss Moira Shearer'a teşekkür ettim ve arkadaşı Miss Anne Heaton'ın yanına gittim. Gene yeşil tatlı bakışlı gözler ve samur renkli güler kaşlı incecik bir İngiliz kıızı. Kaç senedir baleye çalıştığını sordum gayet tabii bir eda ile "Kendimi bildim bileli" dedi. "Meselâ 6-7 yaşında mı?" deyince "herhalde 5 vardım" dedi.

"Birmingham'da başladım. Sonra on yaşında iken Londra Sadlers Wells Bale Okuluna girdim. Sonra iki senelik mezunum" diye omuzlarını silkererek sanki gençliğini mazur göstermek istercesine boynunu büküverdi. Hâlbuki Miss Anne Heaton'm bu iki zarfında "Les Sylphides" gibi klasik balelerden "Mamzelle Angot gibi karakter balelerine kadar birçok balelerde başrolü oynadığını bildiğim için bu tevazuuna hiç de lüzum yoktu. Kendisini perşembe akşamı hem klâsik hem de karakter rollerinde dans ederken seyredeceğimi bu genç kıza da sahneyi sinemaya tercih edip etmeyeceğini sormayı lüzumsuz buldum. Çünkü her hali ile sahneye âşık olduğu belli idi. Provaları için giyinme odalarına giden arkadaşından ayırdığım için onu yukarı kata götürürken fotoğraflarında olduğundan yaşlı görüldüğünü söylediğim zaman on sekiz yaşındaki herhangi bir genç kız gibi "sahi mi?" diye sevinçle güldü. Temsillerden sonra kendisini belki tekrar rahatsız edeceğimi söyleyerek giyinme odasının kapısında ona "Good-luck" dedim ayrıldım.

D. Sosyal Yardım

İngiliz Kültür Heyeti tarafından Halkevi salonunda "İngiltere'de sosyal yardım teşkilâtı" adlı resimli bir sergi açılmıştır.

Sergiyi gezenler, teşhir edilen resimleri ve grafikleri büyük bir ilgi ile incelemiştir. Sergi bir hafta müddetle bütün halkımıza açık tutulmaktadır. Kültür Heyeti üyelerinden Dr. Lagrange tarafından "sosyal yardım" konusunda Türkçe bir konferansta verilmiştir. Ayrıca hastabakıcılar, Londra merkez istasyonu, İngiltere bahçeleri, çelikten dişler mevzulu filmler de gösterilmiştir.

Konferansta başta Vali Orhan Güvenç olduğu halde hemen bütün müessese başkanları, müdürleri, öğretmenler, parti ve halkevi üyeleri hazır bulunmuştur.²⁴⁷

İngiltere'de yağın şiddetli yağmur yüzünden sel meydana gelmiş ve bundan ötürü zarar görenlere Kızılay tarafından İngiltere Kızıllaç Derneği'ne gönderilmek üzere yirmi ton kristal şeker, on iki ton makarna, beş ton pirinç, on ton sabun ve üç yüz ton buğday verilmesi Bakanlar Kurulunca kararlaştırılmıştır.²⁴⁸

Türkiye, İngiliz halkı için yardımını esirgememiş ve Türk devleti yaşanan felakete duyarlı davranmış, dostane bir tavırla maddi manevi İngiltere'ye yardımlarını esirgememiştir.

E. Öğrenci Dernekleri

²⁴⁷ **Ulus**, 19 Haziran 1947, s.4.

²⁴⁸ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:113, Dosya No:25, Sıra No:12.

İngiltere'nin muhtelif şehirlerinde tahsil, ihtisas ve tetkikte bulunan Türk talebelerinin iştirakiyle, Londra'da "İngiltere Türk Öğrenci Derneği" ismiyle bir cemiyet kurulmuştur. Merkezi Londra Halkevindedir.

Derneğin başkanlığına Londra üniversitesinde Mühendislik doktorası yapan B. Nejat Çetinkale seçilmiştir. Kendisi aynı zamanda Londra üniversitesinin satranç şampiyonudur.

Dernek Başkanı dernek için şunları söylemiştir;

"Gayemiz Türkiye'yi ve Türkü, İngiliz gençliğine imkân dâhilindeki bütün vasıtalarla tanıtmak, daha yakın bir dostluk kurmaktır. Bunun için, bilhassa Millî Eğitim Bakanlığının ve Basın Yayın Genel Müdürlüğünün yardımına kuvvetle ihtiyacımız vardır. Bunun dışında, memleketten gelecek maddi ve manevi her türlü alâka, yardım çalışmalarımızı kolaylaştıracak, başarımızı çabuklaştıracaktır.

Tabii olarak, İngiltere'deki Türk talebelerini bir araya toplamak; imkân nispetinde ihtiyaçlarına cevap vermek ve toplu olarak İngiltere'yi tanımaya çalışmak düşüncelerimizin başında gelmektedir."²⁴⁹

F. Film

İngiltere' film üzerine eğitim görmüş ve orada çalışmış bir kişi ile röportaj yapan Melih Basar Ulus gazetesinde bu röportajı yazmıştır. Ayrıca İngiltere'de film sektöründen, oyuncularından bahsetmiştir. İngiltere film yapımcılarının filmler için ne kadar sermaye harcadığı ve ne gibi zorluklar yaşadıklarını anlatmıştır. İngilizlerin, Türklerin İstanbul'u almasına dair bir film çekmek istediklerini belirtmiştir. Bu film için Türk tarihçilerinde fikirlerinin alınması gerektiğinin bilincinde olduklarından bahsetmiştir. İngiltere'nin film yapımı konusunda çok başarılı olduğunu ve hatta çocuklar için de eğitici ve öğretici filmler yaptıklarını yazısında dile getirmiştir. Melih Başar'ın İngiliz film yapımına ve filmlerine dair yazısı şöyledir:

"İngiliz film stüdyolarında sürekli çalışarak filmcilik tahsilini tamamlayıp kısa bir müddet önce memleketimize dönen Esat Özgül ile oturmuş konuşuyorduk. Söz dönüp dolaşıp İngiliz filmlerine ve yıldızlarına geldi. Bu konu üzerinde uzun uzun durduk. Ben de bu arada İkinci Dünya Savaşı sonunda büyük bir ilerleme kaydeden İngiliz filmciliği hakkında okurlarımızı ilgilendireceğini umduğum bazı kısımları not ettim. İşte şimdi bu notlar arasından bazı parçaları buraya aktarıyorum:

"Bugün İngiltere'de 27 film stüdyosu vardır- Bunlar üç ayrı grupturlar. Birinci grup Arthur Rank'a bağlı bulunan Eagle-Lion'dır. İkinci grup elinde 551 sinema bulunan Assosiate British Picture etrafında toplanmıştır. Üçüncü grubu ise Alexandre Korda ve müstakiller teşkil etmektedirler.

²⁴⁹ "İngiltere' de Türk Öğrenci Derneği" **Ulus**, 31 Mayıs 1949, s.3.

Bu stüdyoların yılda meydana getirdikleri filmlerin sayısı yüzü geçmemektedir. Böyle olduğu halde bu filmler 5.000 İngiliz sinemasında haftada 30.000.000 kişi tarafından izlenmektedir. Devletin filmcilere açmış olduğu kredi miktarı 5-000.000 İngiliz lirasıdır.

İngiliz stüdyolarında büyük bir disiplin hâkimdir. Yıldızlar direktörlerin elinde bir esir gibidirler. Bir film çevrilmeye başlandığı zaman sabahları en geç saat beşte kalkmak mecburiyetindedirler. Çünkü evleri stüdyolardan otuz, kırk kilometre kadar uzaktadır. Makyaj ise en azından iki buçuk saat sürer. Dokuzda da faaliyete geçilir.

Yıldızlık pek öyle kolay bir şey değildir. Bir sahnenin, rejisörün istediği şekilde olabilmesi için, kırk defa çevrildiği olur. Meselâ başrollerini Burges Meredith, Jean Pierre Aumont ve Paula Velanska'mn oynadıkları Three Man A Girl (Üç Erkek ve Bir Kız) adlı film çevrilirken mahcup bir delikanlının genç bir kızı öpmesi sahnesi tam kırk defa tekrarlanmıştır. Şüphesiz bu olay bir yıldız için çok can sıkıcı bir şeydir.

İngiliz stüdyoları son günlerde İstanbul'un Türkler tarafından zaptını, büyük ve zengin bir tarihi film çevirerek beyaz perdede canlandırmak istiyorlar. Hatta bu hususta bazı teşebbüslere de geçtiler. Filmin tek taraflı olmaması için Türk tarihçilerinin fikirlerinden istifade etmeyi de ilk plâna alıyorlar. Yalnız filmin harici sahneleri İstanbul'da çekileceği için Türkiye'den bir sermayedarın bu işe katılmasını zaruri görüyorlar.

"Bu yıl İngiliz stüdyolarında büyük bir faaliyet var "Hamlet"den sonra çevrilmiş olan "The Blue Lagoon", "Portrait From Life", "The Red Shoes", "Give Us This Day" gibi filmler dünyanın dört bir tarafında büyük bir rağbet gördü ve mükâfatlar kazandı.

Genç yıldızlardan ise İsveçli Mai Zetterling ve Maxwell Reed büyük bir istikbale aday gösteriliyorlar. Bilhassa Mai Zetterling'in çevirmiş olduğu Romantik Yaş adlı film günün konusu haline geldi.

Son günlerde meşhur sinema yıldızı Jean Harlow'un hayatını beyaz perdede canlandırmakta olan Margaret Lockwood'a gelince, Türk lokumlarına bayıldığını söyleyen bu güzel aktris İngiliz filmlerinin kraliçeliğini muhafaza etmektedir.

Margaret Lockwood, İstanbul'un güzel manzaraları içinde bir film çevirmek istediğini anlatmakta ve "Türkiye hakkındaki bilgim coğrafya kitaplarından öğrendiğimden ibarettir. Bundan başka İstanbul'un harikulâde manzaralarını havi olan bir albümüm var. Bu güzel şehri görmek ve Türkleri yakından tanımak emellerim arasındadır." demektedir.

Büyük Ümitler' de seyretmiş olduğumuz Robert Newton da dünyanın en güzel içkilerinden birinin rakı olduğunu söylemektedir.

Jean Kent'e gelince, filmlerinde biraz uçarı gibi gördüğümüz bu güzelin aslında gayet sakin bir hayatı vardır. Fakat objektifin karşısına gelince bu asıl hüviyetini bırakıp bir iki saniye içinde en şuh kadına taş çıkartacak bir karaktere dönüşür.

Güzellik bakımından Jean Simmons bütün diğer yıldızları bastırmaktadır. Film eleştirmenleri Adam and Evelyne (Adem ile Havva) filminde giymiş olduğu tuvaletlerin onu bir melek kadar güzel yapmış olduğunu ileri sürmektedirler.

İngiliz film stüdyoları çoğu zamanlarda çocuk filmleri çevirmeye de ehemmiyet vermişler ve bu yolda bir hayli ilerlemişlerdir.8-14 yaşları arasındaki çocuklar için yaptıkları özel matinerler büyük bir rağbet görmektedirler. Bu filmlerin bilhassa öğretici bir mahiyet taşıması çocuk terbiyecilerini de memnun etmektedir. “The Secret Tunnel - Esrarlı Tünel yabancı memleketlerde mükâfat kazanan çocuk filmlerinden biridir.

Denham stüdyosunda garip bir âdet vardır. Bir aşk sahnesi çevrildiği zaman yabancı bir kimse içeri sokulmaz. Jean Kent'in bir misafirin The Reluctant Widow adlı filmin bir aşk sahnesi çevrilirken stüdyodan uzaklaştırılması bir zamanlar dedikoduyu sebep olmuştu. Fakat prensip gene de bozulmadı.

Son zamanlarda Amerika'dan İngiltere'ye büyük bir yıldız akını var. Rosalin Russel, Gregory Peck George Murphy, Errol Flynn, Greer Garson, Walter Pidgeon, Douglas Fairbanks Jr. Halen İngiltere'de bulunuyorlar. Bunların büyük bir kısmı, İngiltere yabancı filmlerin memlekete girmesi hususunda tehditler koyduğu için İngiliz yıldızlarıyla birlikte filmler çeviriyorlar.”²⁵⁰

G. Tiyatro

Ankara Devlet Konservatuvarından dört genç Türk tiyatro artisti, Shakespeare festivali turnuvası üyelerinin coşkun gösterileri arasında “Hamlet” ile “Romeo ve Julliet” ten ve Goethe'nin “Faust” undan bazı sahneler oynamışlardır. Türk sahne sanatçıları, Peter Brook'un Memorial tiyatrosunda sahneye konulan “Love's Labour's Lost” isimindeki eserini görmek için Türkiye'den özel surette gelmişlerdir. Kendileri Shakespeare'in şehri sayılan Stratford Upon Avon'da İngiliz Kültür Heyetinin misafiri olarak kalmaktadırlar.

“The Evesham Journal and four shires advertisers” gazetesinin 24 Mayıs 1947 tarihli nüshasında “Türk yıldızları Stratford'da” başlığı altında çıkan bir yazıda da şöyle denilmektedir:

“Ankara Devlet Konservatuvarına mensup dört sanatçının Stratford Upon Avon'da İngiliz Kültür Heyetinin merkezinde vermiş oldukları temsilin yüksek değerini takdir etmek için Türk dilini bilmeğe ihtiyaç hissedilmiyordu.

Türk misafirleri klâsik dramların sayfaları arasında ufak bir gezinti yaparken bizi kendileriyle birlikte sürüklediler. Bay İlgin 'in “Hamlet” ve “Haydutlardan temsil ettiği sahneler insanın nefesini durduracak kadar tesirli idi, fakat diğer sanatçılarda da aynı kuvvet, hissi derinlik, ince ayırım kalitesi ve yüksek oyun göze çarpıyordu.

Seyircilerin büyük çoğunluğunu Shakespeare festival turnesi üyeleri teşkil ediyordu ve hepsi de hayranlıklarını büyük coşkunlukla ifade etmişlerdir. Türk sanatçıları, Ertuğrul İlgin ile karısı Muazzez, Nüzhet Şenbay ile karısı Refia'dan mürekkepti. Türk artistleri İngiliz Kültür Heyetinin

²⁵⁰ Melih Basar, “İstanbul'un Zaptına Dair Bir Film Çevirmek İstiyorlar”, **Ulus**, 20 Kasım 1949,s.5.

davetlisi olarak bir hafta Stanford'da kalmışlar ve Memorial tiyatrosunun temsilerini seyretmişlerdir.”²⁵¹

H. Spor

1. Olimpiyatlar

Türkiye 1948 Londra Olimpiyatları'na altı dalda elli yedi sporcuyla katılmıştır. Olimpiyat oyunlarının bitmesinden sonra spor kafitemizin büyük kısmı ve idareciler dönüş hazırlıklarıyla ve Londra'da geçecek günlerin sporcularımız için faydalı olmasını sağlayacak programlar hazırlamakla meşgul olmuşlardır. Tarihi kültürel geziler yapılmış ve spor tesisleri ziyaret edilmiştir. Ayrıca tanınmış kulüplerin çalışma tarzları hakkında sporcularımıza bilgi verilmeye çalışılmıştır. İki grup halinde giden kafitemizin ilki 16 Ağustos'ta yola çıkacaktır.²⁵²

Londra olimpiyatlarına katılan sporcularımız 18 Ağustos 1948' de Türkiye'ye giriş yapmıştır.²⁵³

Londra'daki olimpiyatlara katılan sporcularımız bazı spor dallarında başarı kazanmıştır, bazıları ise yenilgiyle sonuçlanmıştır. Zafer kazandığımız alanlar, eskrim, atletizm ve güreştir. Futbolda sporcularımız başarı elde edememiştir.

2. Futbol Maçı

İngiltere'nin kuvvetli ekiplerinden Hull City takımı, iki maç yapmak üzere Türkiye'ye gelmiştir.

HullCity takımı Ankara'da yapacağı maçlardan birisini Demirspor, diğerini de Gençlerbirliği ile yapacaktır. Cumartesi ve Pazar günü yapılacak olan bu müsabakalar Ankara birincisi ve Ankara ikincisi için güzel bir hazırlık teşkil edecektir. Çünkü bu müsabakayı takiben Gençlerbirliği Türkiye birinciliğine katılmak üzere İzmir'e gidecektir. Demirspor ise yeni getirtmiş olduğu antrenörün önünde faydalı bir tecrübe geçirecek ve yetiştiricilik bakımından hocalarına kuvvetleri ve kabiliyetleri hakkında bir fikir vermiş olacaktırlar.²⁵⁴

İ. Basın

Altı kişilik bir gazeteci grubu İngiltere'nin tanıtımı ve ziyaret edilmesi amacıyla davet üzerine 19 Haziranda Londra'ya gitmiştir. Dost İngiltere hükümetinin daveti üzerine bir Türk basın heyeti 19 Haziranda uçakla İstanbul'dan Londra'ya hareket etmiştir. İngiltere'deki ikameti ortalama üç hafta sürecek olan heyet, Burhan Felek, Vâlâ Nurettin (İstanbul), Orhan Rahmi Gökçe, Haluk Cansın (İzmir), Advıye Fenik ve Münir Berik (Ankara) dan oluşmaktadır.

İngiltere'deki ziyaretleri devamınca Türk basın heyetine İngiliz Büyük Elçiliği Basın Ataşeliğinden John Benda refakat etmiştir. Yapılacak temas ve ziyaretler için İngiltere Dışişleri

²⁵¹ **Ulus**, 25 Haziran 1947, s.3.

²⁵² **Hürriyet**, 10 Ağustos 1948, s.6.

²⁵³ **Hürriyet**, 18 Ağustos 1948, s.4.

²⁵⁴ **Ulus**, 16 Mayıs 1950, s.3,4.

Bakanlığınca geniş bir program hazırlanmıştır. Heyet, Londra'dan başka diğer merkezleri de ziyaret edecektir.²⁵⁵

İngiltere Hükümetinin daveti üzerine Londra'ya hareket edecek olan Burhan Felek başkanlığında, Vâlâ Nurettin, Adviye Fenik, Münir Berik, Orhan Rahmi Gökçe ve Halûk Cansız'dan oluşan Türk Basın Heyeti şerefine, İngiltere Başkonsolosu Mr. Nappier tarafından Başkonsolosluk binasında bir akşam ziyafeti verilmiştir.²⁵⁶

J. Eğitim

Ankara'da İngiliz Arkeoloji enstitüsü açılmıştır. Enstitü dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer ve İngiltere Büyükelçisi Sir David tarafından açılmıştır. Açılıшта bürokratlar, seçkin davetliler, basın ve ajans temsilcileri katılmıştır. İngiliz Büyükelçisi Sir David açılış sırasında şunları söylemiştir:

“ Başta Sayın Dışişleri Bakanı ve Bakanlar, bilhassa enstitünün açıldığını tebliğ etmeyi kabul buyuran Sayın Milli Eğitim Bakanı olmak üzere, aralarında Anadolu topraklarında arkeolojik aramalarda büyük bir rol oynamış olan iki memleketin mümessilleri Sayın Fransız, Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçileri ve Mısır Elçisi de bulunan hepinize hoş geldiniz derim. Arkeologlar hiçbir şahsi menfaatler gütmeyen heyecanlı şahsi mesailerinde hudut tanımamaktadırlar ve bu enstitü kapıları yalnız ev sahibi olan Türklere değil her memlekete mensup diğer bütün ciddi talebelere de açacaktır. Bu enstitü Türkiye için fevkalâde bir ehemmiyeti haiz olan büyük Hitit Krallığının o kadar uzun bir müddet gizli kalmış olan sırlarını dünyaya yaymak için büyük bir gayret sarf etmiş olan Sayın Profesör Garstang'ın müzaheretiyile kurulmuştur.”²⁵⁷

Eğitim ve öğrenim görmek için İngiltere'ye giden öğrencilerine Türkiye aylık ödenek çıkarılması uygun bulunmuş ve Maliye Bakanlığı'ndan ücret verilmiştir.²⁵⁸

Süvari ve Binicilik Okulu yarış ekibi için otuz tane yarış atı satın alınmak istenmiştir. Bunun için hem eğitim almak hem de atları satın almak için veteriner Orhan Erkurt ve süvari Yarbay Cevat Kula İngiltere'ye gönderilmiştir. Onlar için Türk devleti ödenek çıkartmıştır.²⁵⁹

Milletlerarası Klinik Biyoloji Derneği'nin İngiltere' de yapacağı yıllık kongresine katılmak üzere buraya Gülhane Askeri Tıp Akademisi biyoloji profesörü Burhanettin Tagan gönderilmiş ve masrafları Türkiye tarafından karşılanmıştır.²⁶⁰

İngiltere ve Türkiye arasında ticari ve siyasi ilişkilere göre sosyal ilişkiler daha çok gelişmiştir. Türkiye' de çok partili hayatla birlikte demokrasi daha da artmış Atatürk'ün yaptığı devrimlerle Türk toplumu sanata ve sosyal hayata önem vermeye başlamıştır. İngiltere'den gelen müzik üstatlarını dinlemeye giden kişi sayısı oldukça fazladır. Ayrıca Türk öğrenciler İngiltere'ye eğitim görmeye gitmiş ve burada dernekler açarak Türkiye'yi tanıtmaya çalışmışlardır.

²⁵⁵ **Ulus**, 4 Haziran 1950, s.3.

²⁵⁶ **Ulus**, 20 Haziran 1950, s.4.

²⁵⁷ **Ulus**, 16 Ocak 1948, s.3.

²⁵⁸ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:113, Dosya No:27, Sıra No:12.

²⁵⁹ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:113, Dosya No: 33, Sıra No: 3.

²⁶⁰ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:116, Dosya No: 44, Sıra No:19.

Atatürk'ün spora ve sporcuya verdiği önem neticesinde Türkiye olimpiyatlara katılmaya başlamıştır. Atatürk'ten sonraki dönemlerde de Türkiye olimpiyatlara katılmaya devam etmiştir. Türk sporcular Londra'ya olimpiyatlara gitmişler burada bazı spor dallarında başarı elde etmişlerdir. İki ülke arasında eğitim, sanat, film alanlarda etkileşimler olmuştur.

5 Mart 1949'da yapılan Türk-İngiliz müzik festivali ile 2 Haziran 1949 tarihinde İngilizlerin ülkemizde sergilemiş oldukları bale gösterisi II. Dünya Savaşı sonrası gelişen Türk-İngiliz ilişkileri açısından değerlendirildiğinde özellikle İngiltere'nin yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyasi ve stratejik önemini II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa topraklarında gelişen yeni siyasi, sosyal ve kültürel yapının etkisiyle daha çok kavradığı anlaşılmaktadır.

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan güçlenerek çıkan Sovyet Rusya'nın izlediği siyasi politika İngiltere'yi Rusya'nın siyasi politikaları konusunda bazı önlemler almaya itmiştir. İngiltere'nin II. Dünya Savaşı sonrası ABD ile olan ilişkileri de bu yenedünya düzeni ve güç yarışında Sovyet Rusya'ya karşı güçlü bir blok yaratma çabasını göstermektedir. Bütün bunlar dikkate alındığında özellikle Yunanistan ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti Sovyet Rusya'nın karşısında belirli arayışlar içerisine giren İngiltere'nin özellikle önem verdiği ve iyi ilişkiler kurmak zorunluluğu hissettiği iki ülke olmuştur. Güçlenen Sovyet Rusya tehlikesine karşı İngilizler Türklerle olan ilişkilerini bu bağlamda güçlendirmek, özellikle Yunanistan ve Türkiye'yi Rus tehlikesine karşı Avrupa topraklarını korumak için adeta bir kalkan olarak kullanmayı stratejik bir plan olarak uygulamak istemişlerdir. İngilizlerin 1945 sonrası politik çabası gelecekte NATO'nun kurulması ve Türkiye'nin bir NATO ülkesi olarak tanınmasıyla hayata geçirilecektir.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı yıllarında uygulamış olduğu politika ülkeyi savaşa girmekten sakınmak üzerine kurulu bir denge politikasıydı. Bu politika neticesinden Türkiye her ne kadar savaşa katılmaktan kendisini kurtarmış gibi görünse de savaş sonrası oluşan siyasi yapının Türkiye'yi etkilememesi olanaksız olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası yükselen Sovyet gücü karşısında İngilizlerin Türklerle kurmuş oldukları bütün siyasi, sosyal, sanatsal ve kültürel etkinlikler aslında Sovyet bloğunun karşısında güçlü bir ikinci blok oluşturma çabalarının ürünüdür.

Türkiye'de 1945 sonrası gelişen Türk-İngiliz ilişkileri bu tarihi süreç açısından değerlendirildiğinde ilişkilerin boyutu elbette siyasi, askeri ve ekonomik alanlarla sınırlı kalmayacaktır. Bu ilişkiler sanatsal ve kültürel alanlarda da geliştirilerek II. Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni durum karşısında siyasi ilişkiler güçlendirilecektir. Bu ilişkilerin yalnızca devletlerarasında, devlet düzeyinde gerçekleştirilmesi İngiltere'nin kurmayı planladığı güçlü bloğun temelini oluştururken elbette zayıf kalacaktır.

Şüphesiz ki sanatın toplum üzerindeki en önemli etkilerinden biri de sanatın topluma sanat eseri aracılığıyla kültürel, sosyal ve siyasi mesajlar vermesidir. Verilen bu mesajlarla toplumun bakış açısına tesir edilebilir. Bu amaçla Türk-İngiliz ilişkilerinde sanatsal ve kültürel etkinliklerin belirli bir fikrin kabul görmesi için alt yapı oluşturduğu düşünülebilir. İngiltere ve Türkiye arasında gerçekleştirilen bu sanatsal ve kültürel etkinlikler-1949'da Türkiye'de müzik festivali ve bale gösterisi düzenlenmesi- sanatın bu yönünün kullanılarak halkların da özellikle Türk halkının devletler arasındaki bu ilişkilerin birer parçası olması ve halkların nazarında da Türk-İngiliz ilişkilerinin kabul görmesi ve bu stratejik ortaklığın desteklenmesi kaygısının yattığı düşünülebilir. Türk-İngiliz ilişkilerinin geliştirilmesi faaliyetlerinin özellikle 25 Mart 1949'da yapılan Türk-İngiliz müzik festivali ile 2 Haziran 1949 tarihinde İngilizlerin ülkemizde sergilemiş oldukları bale gösterisiyle amacına ulaştığı Türk halkının bu sanatsal etkinliklere göstermiş olduğu teveccühten anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak güçlenen Sovyet Rusya'nın yarattığı siyasi, askeri ve ekonomik kaygılar İngilizlerin Türkiye'yle iyi ilişkiler kurması zorunluluğunu yaratmış ve Türkiye'yi de bu ilişkileri

geliştirme konusunda istekli olmaya yönlendirmiştir. Türkiye'nin Sovyet tehlikesine karşı İngilizlerle iyi ilişkiler kurmayı kendi bekası açısından da önemli görmesi bu ikili ilişkilerin güçlendirilmesini sağlamış ve sonuç olarak bu siyasi durum bu ilişkileri Türkiye'nin 1952 yılında NATO'nun asli üyesi olmasına kadar götürmüştür.

V. BÖLÜM

TÜRK BASININDA TÜRK İNGİLİZ ASKERİ İLİŞKİLERİ(1945-1950)

A. İngiltere’ de Eğitim Gören Türk Pilotları

Büyük Britanya’ da İngiliz hava kuvvetleri kamplarında sıkı bir surette eğitim görüp stajlarını bitiren 70 Türk pilotu yakında memleketlerine dönecektir. Pilotlar talim ve terbiyelerinin ilk kısmını bitirdikten sonra kabiliyetlerine göre, müstakbel av uçağı ve bomba uçağı pilotları gruplarına ayrılmaktadır. İkinci talim devresinin ilk safhasında bütün pilotlar Oxford, Harvard, Blenheim ve Sptfire modeli uçaklar kullanmaktadır. Birçok Türk pilotlarının öğretmenleri olarak memleketlerine dönecekler ve talebelerini son teknik bilgilerden faydalandırabileceklerdir. İngiliz hava kuvvetlerinin idare müdürü, Britanova ajansına şu demeçte bulunmuştur: “*Bütün İngiliz havacılık öğretmenleri Türk pilotlarının talim ve terbiyeleri sırasında gösterdiği zekâya ve teşebbüs kabiliyetine hayranlık duymaktadır. Türk pilotları birçok hallerde, dil müşkülüne rağmen, İngiliz talebelerden üstün dereceler almışlardır.*”²⁶¹

Müzakereler sırasında muhafazakârlardan Condiff söylediği nutukta;

“*Akdeniz’de diğer bir hava ve deniz üssü meselesinin ciddî bir surette nazarı itibara alınması lâzımdır. Uçaklar hizmete girdiği ve Malta’nın muhafazası bahis mevzuu olduğu zaman İskenderiye’nin çok işe yaradığı kesin olarak meydana çıkmıştır. Doğu Akdeniz’de, Afrika sahillerinde diğer bir deniz ve hava üssü istemişlerdir. Bu harbi, mevcudiyetimizi muhafaza için yaptık. Akdeniz artık hiç bir zaman kapanmamalıdır. Binaenaleyh, Trablus civarında bir koridorun ve Bingazi civarında da diğer bir koridorun istikbaldeki mevkiliniz için zarurî olduğu kanaati hasıl olursa bu toprakları almamız lâzımdır.*” Demiştir. Müzakereler esnasında hükümetin verdiği cevapta, Akdeniz’de diğer bir deniz ve hava üssünün önemi hakkında Condiff’in bu söylemlerine açıkça bir şey söylenmemiştir.²⁶²

Times gazetesi bugünkü nüshasında Türk hava kuvvetlerine dair mühim bir makale yayınlamıştır. Times bu makalesinde, Türk uçaklarından büyük bir kısmının İngiltere’den alınmış olduğunu, yüzlerce Türk pilotunun ya İngiltere’de ve yahut Ortadoğu hava kamplarında talim görmüş olduklarını yazmaktadır. Times, Türklerin elinde orta ve ağır bomba uçaklarının bulunduğunu ve bunlar m İngiliz, Amerikan ve Alman menşeli olduklarını kaydettikten sonra, memlekette havacılığın henüz layıkıyla gelişmemiş olmakla beraber, bugünkü milli kaynaklara nazaran cidden takdire değer olduğunu belirtmektedir. Gazete yazısına şöyle devam etmektedir:

“*Türk hava kuvvetleri müttefik hava kuvvetleriyle sıkı bir işbirliği yapacak surette yetiştirilmiştir. Türk havacıları uçaklarını kullanmaya başlamadan evvel sıkı askerî talim görmüşlerdir. Bundan başka Türkiye’ye İngiltere tarafından teçhizat verilmiş ve Türkiye de yüzlerce uçak alanı inşa edilmiştir.*” Times gazetesi, hava kuvvetlerinin harpten sonra eşsiz dostlukların meydana gelmesine fırsat vereceğini kaydederek makalesini bitirmektedir.²⁶³

²⁶¹ **Akşam**, 9 Mart 1945, s.3; **Son Posta**, 9 Mart 1945, s.1,3.

²⁶² **Akşam**, 9 Mart 1945, s.1.

²⁶³ **Cumhuriyet**, 22 Temmuz 1945, s.

İngiliz havacılığını incelemek ve Türk ordusu havacılığına elverişli uçaklardan almak üzere İngiltere'ye gönderilecek iki hava generali ve on hava subayına gündelik verilmesine için Milli Savunma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir.²⁶⁴

Milli Savunma Bakanlığı mensuplarından yabancı memleketlerde eğitim ve staj gören subaylara aylık ödenek verilmesi Milli Savunma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır.²⁶⁵

Makine- piyade mermi ve bombaları yüksek mühendisliği eğitimi görmek üzere İngiltere'ye Teğmen Hicri Sezgin gönderilmiştir. Teğmene eğitim ödeneği verilmesine Bakanlar Kurulunca karar verilmiştir.²⁶⁶

Eskişehir hava okulunda uçuş öğretmenliği yapmak için İngiltere'den Yüzbaşı Gushion ve Yüzbaşı Kidwinter getirilmiştir. Bu yüzbaşılara verilen ödenek konusunda bir anlaşmazlık çıkmış daha sona bu durum düzeltilmiştir.²⁶⁷

B. İngiltere' den Ülkemize Gelen İngiliz Filoları ve Gemileri

1. İngiliz Filoları

İngiltere'nin Anavatan Filosuna mensup bazı harp gemilerinin Nisan ayı içinde Türkiye'yi ziyaret etmesi kararlaştırılmıştır. Gelecek gemilerin miktarı ve ne zaman gelecekleri henüz belli olmadığı için ziyaret programı ayrıca hazırlanacaktır.²⁶⁸

İngiltere'nin Akdeniz Donanmasına mensup ve bu donanmanın Başkomutanı Amiral Sir Arthur New Castle Kruvazörü Eylülün birinci günü resmî bir ziyaret yapmak üzere İstanbul'a gelecek ve 5 Eylül'e kadar kalacaklardır.

Amiral Power de bu münasebetle Türkiye'ye resmî bir ziyaret yapacaktır. Eylülde İstanbul'dan ayrılacak olan İngiliz Harp gemileri 6 Eylülde İzmir'i ziyaret edecekler ve 9 Eylül'e kadar İzmir'de kalacaklardır.

Amiral Power'e Akdeniz Donanması Genelkurmay Başkanı Koramiral Norman refakat etmektedir. Amiral Sir Arthur Power'in görevleri şöyledir:

Amiral Sir Arthur Power 1948 Mayısında, Amiral Sir Algernon Willis'in yerine İngiliz Akdeniz Donanması Başkomutanlığına tayin edilmiştir.²⁶⁹

²⁶⁴ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:302812, Kutu No:111, Dosya No:49, Sıra No:5.

²⁶⁵ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:302812, Kutu No:113, Dosya No:27 Sıra No:12.

²⁶⁶ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:113, Dosya No: 23, Sıra No:4.

²⁶⁷ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:112, Dosya No: 65, Sıra No:1.

²⁶⁸ Ulus, 4 Şubat 1949, s.3.

²⁶⁹ Ulus, 27 Ağustos 1949, s.1.

İnönü İngiltere'nin Akdeniz Filosu Başkomutanını kabul etmiştir. İnönü Dolmabahçe Sarayında memleketimizde misafir olarak bulunan İngiltere'nin eski Ankara Büyükelçisi Sir ve Bayan Knatchbull Hughesen'i kabul etmiştir.

Cumhurbaşkanı İnönü bugün Dolmabahçe Sarayında memleketimizde misafir bulunan İngiltere Akdeniz Filosu Başkomutanı Amiral Sir Arthur J. Power ve Kurmay Başkanı Tuğamiral H. G. Horman'ı kabul etmişlerdir. Bu kabulde, Adalet Bakanı Fuat Sirmen ve İngiltere Büyükelçisi Sir Charles Noel bulunmuşlardır.²⁷⁰

Dost ve müttefik İngiltere'nin Akdeniz Donanması Başkomutanı Oramiral Sir Arthur G. Power'in forsunu taşıyan New - Castle kruvazörü ile Surprise muhribi bu sabah limanımıza gelmişlerdir. Gemiler Yeni Kale'den limana girince 21 top ateşi ile şehri selâmlamışlardır. Aynı sayıda top atımı ile mukabele edilmiştir. Gemiler demirledikten sonra bir deniz subayı kruvazöre çıkmış ve misafirlere hoş geldiniz demiştir. Saat 9.30 da İngiltere'nin İzmir Başkonsolosu kruvazöre giderek amirali selâmlamış saat 10 da İzmir Garnizon Komutanı beraberinde Deniz Komutanı olduğu halde New-Castle'e gitmiş, amirali selâmlamış dost ve müttefik denizcilere "hoş geldiniz" demiştir. Komutanlar kruvazörden ayrılırken 15 top atımı ile selâmlanmışlardır.

Saat 10.30'da karaya çıkan amirali başta bando, olduğu halde askerî kıta tarafından selâmlanmış, İngiliz Başkonsolosunun ziyaretini iade etmiş, müteakiben vilâyette Vali Osman Sabri Adal'ı makamında ziyaret eden amiral, Garnizon Komutanı ile Deniz Komutanlarının ziyaretini iade ettikten sonra, belediyeye giderek Başkan Reşat Leblebicioğlu'nu ziyaret etmiştir. Amiral vilâyeti, komutanlığı ve belediyeyi ziyaretlerinde selâmlanmıştır. Saat 12.30'da Vali Osman Sabri Adal, 13'te Belediye Başkanı ziyaret İadesinde bulunmuşlar, Vali gemiden ayrılırken 17 top atışı ile selâmlanmıştır. Saat 16 da gemide bir basın toplantısı tertip eden amiral şu demeçte bulunmuştur:

"Evvelâ sizlere hoş geldiniz derim. Matbuatın efkârı umumiye üzerindeki tesirine kaniim. Sizlere evvelâ söylemek isterim ki, New-Castle ve Surprise gemileri tamamen arkadaşça bir ziyaret maksadıyla ve İzmir halkına bu arkadaşlık hüsnü niyet his ve düşüncelerini iblâğ için şehrinize gelmişlerdir. Seyahatimizin katıyen siyasî bir maksat ve mahiyeti yoktur. Diğer gemilerimiz bundan evvelki ziyaretlerinde burada buldukları müddet zarfında çok iyi günler geçirmişlerdir. Bu gemilerimizin subay ve erleri de Türkiye'nin mühim bir şehri olan İzmir'i görmek için sabırsızdırlar, zira Türklerin misafirperverliği bütün Avrupa'da meşhurdur ve eminim ki bu iki gemimizin subay ve erlerini de çok iyi misafirler olarak aralarında göreceklerdir.

Gemilerin İzmir'den hareket zamanı geldiğinde kendi gazetelerinde bu ziyaretin bitmiş olduğunu öğrendikleri zaman bundan teessürle bahsedeceklerdir. Sözlerime nihayet vermeden şunu tekrar ediyorum ki, İzmir'e gelmekten çok memnunuz ve bu ziyaretimizde yegâne maksadımız hüsnüniyet ve dostluk düşüncelerimizi iblâğ etmektir. Aynı zamanda bu ziyaret Türkiye ile İngiltere arasındaki dostluk bağlarını kuvvetlendirecektir." Bundan sonra amiral, gazetecilerin suallerini cevaplandırmış, İkinci Dünya Savaşı'nda bulunduğu vazifeleri anlatmıştır. Daha sonra amiral

²⁷⁰ **Ulus**, 04 Eylül 1949, s.3.

şerefine İzmir Deniz Komutanlığı tarafından bir çay verilmiştir. Amiral, çaydan sonra Atatürk heykeline törenle çelenk koyacaktır.²⁷¹

2. İngiliz Gemileri

Limanda beş gün kalacak olan gemiciler için program hazırlanmıştır. Albay Carter komutasında bulunan İngiliz donanmasına mensup 1900 tonluk “Pelican” firkateyni, İstanbul limanını ziyaret etmiştir.

Sabah saat 8.30’da 21 topla şehri selamlayarak limana girecek olan firkateyn, saat 9’da Dolmabahçe önünde demirleyecektir.

Saat 9.15’te Deniz Komutanlığı adına bir vizite subayı gemiye giderek Albay Carter’e hoş geldiniz diyecek ve Albay Carter saat 9.30 da karaya çıkarak İngiliz Başkonsolosluğunu, Vali ve Belediye Başkanını, İstanbul ve Deniz Üssü komutanlarını ziyaret edecektir.

Saat 12 de Vali ve Belediye Başkan, 12.15 te İstanbul Komutanı, müteakiben İngiliz Başkonsolosu ve Deniz Üssü Komutanı “Pelican” firkateynine giderek Albay Carter’i ziyaret edeceklerdir. Misafir gemi limanımızda beş gün kalacaktır.²⁷²

Albay Carter komutasında bulunan İngiliz Donanmasına mensup 1900 tonluk “Pelican” Firkateyni, bu sabah saat 9’da limanımıza gelerek Dolmabahçe önünde demirlemiştir. Pelican Firkateyni limana girerken 21 atım topla şehri selâmlamış ve Selimiye’den aynı atım topla mukabele edilmiştir.

Saat 9.15’te Deniz Komutanlığı adına bir vizite subayı Firkateyne giderek Albay Carter’e hoş geldiniz demiştir,

Albay Carter, saat 9.30’da Dolmabahçe’de karaya çıkarak İngiliz Başkonsolosluğuna aitmiş ve Başkonsolos Mapieri ziyaret etmiştir.

Albay Carter saat 10.10’da Vali Muavini Nazım Arda’yı. İstanbul Komutanı adına Tümgeneral Kâzım Dudaş’ı ve daha sonra Fuat Uzgören’i makamlarında ziyaret etmiştir.²⁷³

İstanbul limanını ziyaret eden üç İngiliz gemisi dün sabah limandan ayrılmıştır. Bu ziyaret esnasında Türkiye hükümeti tarafından gösterilen misafirperverlik, Türk gazetecilerinin Ajax’ı ziyareti Londra’da büyük ilgi ve anlayışla karşılanmıştır.²⁷⁴

İngiltere’nin Akdeniz donanmasına bağlı “mauritus” kruvazörünün 9 Aralık 1948 tarihinde Mersin, 13 Aralık 1948 tarihinde İskenderun limanına gelmesine Türk sularıya adı geçen limanlarda telsizleriyle haberleşmesine izin verilmiştir.²⁷⁵

²⁷¹ **Ulus**, 7 Eylül 1949, s.4.

²⁷² **Ulus**, 19 Mart 1950, s.3.

²⁷³ **Ulus**, 22 Mart 1950, s.3.

²⁷⁴ **Akşam**, 23 Eylül 1945, s.2.

²⁷⁵ **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:302812, Kutu No:115, Dosya No:94, Sıra No:15

Büyük Britanya Hükümeti donanmasına ait Phoebe kruvazörü İskenderun Limanını ziyaret etmesine ve Türk sularında adı geçen limanda telsizleriyle haberleşmelerine izin verilmiştir.²⁷⁶

C. Uçak ve Malzeme Alımı

Milli Savunma Bakanlığı tarafından İngiltere'den satın alınmış olan 400 adet uçağa ait yedek telsiz ve radar cihazları ile kısa dalgalı meydan telsizlerinin alınması Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır.²⁷⁷

İngiltere' den satın alınan uçakların getirilmesini sağlamak için İngiltere' ye gidecek kişilere gündelik verilmesi Maliye Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır.²⁷⁸

Hava kuvvetlerinin İngiltere'den satın aldığı uçaklar için gerekli olan motor, kanat bezi, emayit boya, paraşüt, uçak telsizleri ve havacılıkta kullanılan bilimum malzemelerin satın alınması Milli Savunma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Bakanlar Kurulu tarafından kararlaştırılmıştır.²⁷⁹

Bu dönemde batının koruyucu rolünü üstlenen ABD olduğu için İngiltere ile askeri ilişkilerin oldukça az olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ABD'nin Truman Doktrinini devreye sokmasıdır.

²⁷⁶ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:120, Dosya No:78, Sıra No:11

²⁷⁷ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:302812,Kutu No:117, Dosya No:74, Sıra No:5

²⁷⁸ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:302812,Kutu No:114, Dosya No:59, Sıra No:9

²⁷⁹ BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:302812,Kutu No:123, Dosya No:59, Sıra No:6

SONUÇ

1939-1945 yılları arasında gerçekleşen II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin siyasi yaşamı tam anlamıyla sıkıntılı bir dönemden geçmiştir. Türkiye savaş boyunca savaş dışı tutum sergilemeye çalışmıştır.

1944 yılının sonlarına doğru Londra, Ankara'yı halen müttefik devletlerin safında görmek istiyor ve savaş sonrası Türkiye'nin uluslararası ilişkiler dünyasında yalnız kalmasını önlemek istiyordu. Bunun için diplomatik anlamda Türkiye'nin yanında olduğunu dile getiriyordu. Sovyetler ise Türkiye üzerinde yeni dış politika siyaseti belirlemeye çalışıyordu. Türkiye Sovyetlerin Orta Avrupa'yı egemenlik altına alıp, Rusya'nın kendisine saldırmasından endişelenerek Sovyetlerle olan ilişkilerini düzeltmek zorunda hissetmiştir. Rusya'nın saldırgan siyaseti Türkiye'yi endişelendirmiş ve Rusya'ya karşı ılımlı bir politika izlemeye itmiştir. Bu noktada Almanya ile ilişkilerin kesilmesine karar verilmiş ve Rusya'ya zeytin dalı uzatılmıştır.

Savaşın sonucunu belirleyen Normandiya çıkarması Türk dış politikasında yaklaşık altı yıl süren aksiyonlu bir dönemin yansıması olarak nitelendirilebilir. 1945 yılına girilirken İsmet İnönü'nün meclis açılışında belirttiği gibi Türk devletinin dış politikası:

“Dış münasebetlerimizin bugünkü hali sudur: Sovyetlerle aramızdaki Dostluk Antlaşmasının feshi üzerine, yeni esaslarda ve ciddi olarak iyileştirilmiş bir antlaşma yapmak için bütün gayretlerimizi sarf ettik. Bu gayretlerimizin bugünkü neticesini biliyorsunuz. Hakikatlerin daha iyi anlaşılacağından, iyi komşuluk hislerinin galebe çalarak, iki memleket arasında iyi münasebetler kurulması ihtimalinden ümidimizi kesmiş değiliz. İmkânları daima iyi yürekle karşılayacağız. İngiltere ile ittifak münasebeti ile bağlıyız ve ikinci cihan harbi sırasında geçen türlü hâdiselerden sonra, İngiliz Milletinin bizimle iyi ve müttefik münasebetlerini faydalı bulacağına inanıyorum. Amerika Birleşik Devletleri ile münasebetlerimiz artan bir dostluk içinde gelişmektedir. Amerika'nın Birleşmiş Milletler Anayasasının prensiplerini samimi olarak her millet için takip edeceğine güveniyoruz.”²⁸⁰

1945 yılı Türk dış politikası yeniden oluşturulmuştur. Bu yıl Türkiye'nin savaşın sonunda müttefiklerin yanında savaşa girmesiyle başlamıştır. Türk yetkilileri Almanya ile Ağustos 1944 yılında tüm ilişkilerini kesmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye, Rusya'nın Bulgaristan'a savaş açması ve burada komünist bir rejimin kurulmasını istemesiyle, Rusya'yı iyiden iyiye ensesinde hissetmiştir. 4-11 Şubat 1945' de toplanan Yalta konferansı da bu tezi desteklemiştir.

Savaştan güçlenmiş olarak çıkan Rusya, bir takım isteklerini dile getirmiştir. Rusya Kuzey Irak üzerinde planları olduğunu ilan etmiş, Boğazlarda üs talebi ile Kars ve Ardahan'ı geri istemiştir. Rus lider Stalin'in yayılcı politikasına karşı koyabilmek için Türkiye Atatürk dönemi bağımsızlık politikasından vazgeçmiş, yardımına ihtiyaç duyduğu Amerika ve İngiltere gibi demokratik ülkelere yaklaşmıştır. Bu politikanın gereği olarak Türkiye çok partili parlamenter sisteme yöneldi ve batının desteğini alarak kendine bir kalkan sağlamak istemiştir. Türkiye İngiliz ve Amerikan desteği ile Sovyet Rusya'nın taleplerine karşı direniyordu. 1944 Eylül ayında

²⁸⁰Ahmet İlyas ve Orhan Turan, İnönü Dönemi Türk Dış Politikası, **Atatürk Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, 2012, s.333.

Rusya'nın sesini bir nebze olsun kısmak için Turancılar yargılanıp mahkûm edilmiştir. Bu taktik Sovyetler Birliğini yatıştırma çabasıydı, ama Türkiye'nin yaptığı bu hamle de işe yaramadı. Türk hükümetinin attığı adımlara rağmen Sovyet Rusya yatışmamış 1925'te imzalanan ve süresi bitmek üzere olan Türk- Sovyet Dostluk Antlaşmasının yenilemeyerek saldırgan tavrını devam ettirmiştir.

Savaşın galip çıkan devletlerinden olan ve gitgide yükselen Rusya geçmişten beri var olan sıcak denizlere olan açlığını gidermek amacıyla Boğazlar için Türkiye'yi zorluyordu. Rusların bu beklenmedik ultimatomu dışişlerinde büyük şok etkisi yarattı. Türkiye' de toplumun bilinçaltında yatan Rus korkusu resmi olarak kendisini ortaya çıkarmıştır. Hal böyle olunca cumhurbaşkanı İsmet İnönü dış politikanın ibresini batıya yöneltti ve İngiltere' ye yanaşma gereği hissetti. Lakin İngiltere' nin cevabı adeta sonun başlangıcı gibiydi. İngiltere, Türkiye' ye “*Görüyor musunuz dedi? Şayet sözümüzü dinleyip zamanında savaşa katılsaydınız şimdi bu durumlarla karşılaşmazdınız*” oldu.²⁸¹

Soğuk savaş denilen dönem ABD önderliğinde oluşan batı bloğu ve Rusya önderliğinde oluşan komünist bloğun dünya üzerinde her anlamda hüküm sürme ve nüfuz elde etmek için iki devletin mücadelesi olarak tanımlanabilir. Sovyetlerin Türkiye ve bölgesinde izlediği politika ABD'nin çıkarlarını zedeleyeceğini düşünen Truman Türkiye' yardım edilmesi gerektiği konusunda daha ciddi adımlar atmaya başladı. Buna göre politikasını şekillendirmeye başladı. Türkiye ise Sovyetler konusunda endişeliydi ve ABD'nin desteği bu noktada çok önemliydi. Bu desteği Türkiye dolaylı olsa da almıştır. .

ABD'nin Sovyet Rusya tehdidine karşı durmasının nedeni hem komünizmin kendi çıkarlarına uymaması hem de Türkiye'nin ABD'nin desteğine olan ihtiyacını iyice hissettirmesi etkili olmuştur. Bir diğer önemli sebep ise İngiltere II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik olarak güç duruma girmiş ve ülkesinde gıda, ısınma problemleri dahi yaşamıştır. Böyle bir durumda İngiltere Akdeniz'deki emperyalist politikalarını düşünmeye mecbur kalmıştır. İngiltere kendisinin Akdeniz ve Ortadoğu' da Sovyet tehdidi altında bulunan ülkelere yardım edemeyeceğini fakat bu ülkelerin yardıma ihtiyacı olduğunu da belirterek batının çıkarlarının koruyuculuğunu ABD'ye bıraktığını duyurmuştur.

İngiltere'nin bu açıklamasından sonra 1946 yılında devreye giren Amerika'nın Türkiye'yi Rusya'ya karşı koruyacağını ayak seslerinin yılı olarak da düşünülebilir. Amerika batının savunuculuğunu İngiltere den devraldıktan sonra Truman doktrini ve Marshall planını devreye soktu. Böylece Türkiye'ye ekonomik ve askeri destek sağlamış oldu.1945-1950 yıllarındaki Türk basını incelendiğinde Marshall Planı ve Truman doktrinlerinin devreye girmesi ve İngiltere'nin batının koruyuculuğunu ABD'ye bırakmasından ötürü İngiltere ile askeri ilişkilerin oldukça az olduğu görülmektedir.

II. Dünya Savaşı başlarında İngiltere Türkiye'yi savaş dışında bırakmak istemiştir. Almanlar Ruslara yenilince bu kez İngiltere Türkiye'ye savaşa girmesi için bastırmıştır. Savaş zamanında İngiltere Türkiye'ye Birleşmiş Milletlere katılabilmesi için Japonya ve Almanya' ya savaş ilan etmesi için baskı yapmıştır. Nitekim Türkiye bu iki ülkeye savaş açmıştır. Savaş sonrasında da

²⁸¹ Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar I*, TTK, Ankara,1980, s.148

Türkiye Sovyet tehdidine karşı ABD'nin yanında yer almıştır. Çünkü Batı'nın liderliğini İngiltere'den ABD almıştır.

1945-1950 arası soğuk savaşın hararetli bir dönemi olduğu için Türkiye Sovyet Rusya tehdidine karşı Batı'yı tercih etmiştir. Ancak bu dönem Batı da İngiltere ekonomisinin çıkmaza girmesi ve batının savunuculuğunu ABD'ye bırakmasından dolayı İngiltere ile olan ilişkilerde azalma görülmektedir. Bu azalma II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Türk basınında çok açık olarak görülmektedir.

1945-1950 dönemi dış politikasına genel olarak bakıldığında aktif bir politika sergilenmiştir. İngiltere her ne kadar yerini ABD'ye bıraksa da Türkiye ile ilişkilerine devam etmiş uluslararası arenada yanında olmayı tercih etmiştir. Türkiye savaş sonrası 1945 yılında içinde bulunacağı dünyayı batı dünyası olarak seçmiştir. Dış politikasını yeni bir yapılanmaya göre belirlemiş tarafsızlık siyasetini bir yana bırakarak, Batılı demokrasilerin ve özgür dünyanın yanında yer alan yeni dış politikasını uygulamaya başlamıştır. Rusya'nın baskısı kuvvetli bir şekilde hissedildiğinden Türkiye Rusya'dan kurtuluşu batıda aramış ve bu ortamda batıda ABD İngiltere'ye göre baskın karakter olmuştur.

1945-1950 yıllarındaki Türk basını incelendiğinde basına yansıdığı kadarıyla bu dönem de İngiltere ile ilişkiler dostane şekilde ilerlemiştir. İngiltere Türkiye'nin bağımsızlığına saygı duymuş ve önem vermiştir. Her iki ülke birbirlerine karşı barışçıl bir tavır sergilemişlerdir. İngiltere Türkiye'yi çıkarları doğrultusunda desteklemiş, bir devlet olarak Türkiye'nin var olmasını istemiştir. Fakat II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere ekonomisi bir çıkmaza girmiştir. İngiltere' de böyle bir durumda batının savunuculuğunu yapamayacağını fakat Sovyet tehdidine karşı Türkiye'nin desteklenmesi gerektiğini söyleyerek bu görevini ABD'ye bırakmıştır. Bu sebeple 1945-1950 yılları arasında çoğunlukla İngiltere yerine ABD'yi görmekteyiz. Bununla birlikte İngiltere ve Türkiye ilişkileri askıya alınmamış gerek kültürel gerek ekonomik alanda ilişkiler devam etmiştir.

Türkiye, ekonomik anlamda İngiltere ile sıkı bir ilişki içerisinde ve bu ülkeyle güçlü bir ticaret ağı kurulmuştur. İki ülke arasındaki ilişkilerde ithalat-ihracat önemli yer tutar. Türkiye'nin gerek ithalat gerek ihracatında İngiltere yarı yarıya bir pay almıştır. Bunun nedeni ise Türkiye ticaret piyasasında Almanya'nın fazlasıyla baskın olmasıdır. Almanya'nın ön planda olmasının nedeni ise İngiltere'nin savaş sonrası ekonomik olarak zayıflaması gösterilebilir. Fakat buna rağmen İngiltere Türk halkını yakından tanımak istemiş Türkiye' deki ticaretini artırmak için Türk halkının neleri sevdiğini ne tür gıdalar tükettiğini yakından takip etmiştir. İngiltere Türkiye'den çoğunlukla yaş meyve ve sebze ithal etmiş, ayrıca İngilizler Türk şarabı ve tütününe de hayran kalmışlardır. Karşılıklı yardım ve ticaret anlaşmaları imzalamışlardır. Türkiye ise İngiltere'den daha çok makine türevinde malzemeler satın almıştır.

Türkiye İngiltere'nin havacılıktaki eğitimini önemli görmüş olacak ki subaylarını İngiltere'ye eğitime göndermiş ve buradan uçak ve uçak malzemeleri satın almıştır. Fakat ABD'nin batının koruyuculuğunda başkarakter olması ve askeri anlamda Türkiye'yi desteklemesinden ötürü askeri alanda İngiltere ile ilişkilerin azaldığı görülmektedir.

İngiltere ile Türkiye arasında sosyal ilişkiler son derece iyidir. Her iki milletin de birbirine olan saygısı ve merakı vardır. Özellikle Türkiye' de giderek hızlanan demokrasi anlayışı ile birlikte iki

ülke arasında sosyal ve kültürel ilişkiler hızlanmıştır. İngiltere Türkiye’deki fuarlara ilgi göstermiş ve İzmir fuarına katılmıştır. Fuardan sonra Türklerin misafirperverliğinden hayranlıkla bahsetmişlerdir. Yapılan kültürel aktiviteler iki milleti birbirine yaklaştırmıştır ve kültür alışverişi yapılmıştır. İngiltere ve Türkiye’nin 1945- 1950 yılları arasındaki ilişkileri siyasi, askeri, ekonomik alanda olduğu kadar sosyal alanda da vardır. Örneğin Türkiye’de İngiliz müzik festivali yapılmıştır. Türkiye Londra Olimpiyatlarına katılmıştır. İngilizler Türkiye’de yardım sergileri açmışlardır. İngiltere’de eğitim gören Türk öğrencilere destek vermişlerdir.

İngiltere Türkiye’nin iç siyasetinde gelişen olayları da sıkı bir şekilde takip etmiştir. Örneğin, Türkiye’de 1946 seçimlerini ve sonuçlarını dikkatli bir şekilde izlemiş ve sonuçtan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Türkiye’nin de çok partili hayata geçme çalışmaları yönünü demokrasiden yana çevirdiğini dolayısıyla da batıya yaklaşmak istediğini göstermektedir.

Bu altı yıllık süre içinde 1945-1950 yıllarındaki Türk basını incelendiğinde basında İngiltere’ye karşı negatif bir tutum görülmemektedir. Her iki tarafta birbirinden övgüyle bahsetmiştir. Yapılan kültür sanat festivalleri ve her iki ülke siyasilerinin ziyaretleri ve bu ziyaretlerdeki hoşgörü ve merak bu tutumu destekler niteliktedir. İngiltere’nin kendi sıkıntılarından ötürü yerini ABD’ye bırakması sebebiyle Türk- İngiliz ilişkilerinde çok keskin olaylar yoktur. İlişkilerin seyri dostane şekildedir ve her iki ülkede saygı çerçevesinde ve kendi çıkarlarını gözeten politikalarını şekillendirmiştir.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

BAŞKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

1. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:110, Dosya No:20, Sıra No: 14.
2. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:110, Dosya No:20, Sıra No:12.
3. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:111, Dosya No:49, Sıra No:5
4. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:9111, Dosya No: 58, Sıra No:9
5. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:111,Dosya No:61, Sıra No:17.
6. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:112, Dosya No:65, Sıra No:1.
7. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:112, Dosya No:85, Sıra No:3.
8. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:113, Dosya No:13, Sıra No:9.
9. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:113, Dosya No:18, Sıra No:15.
10. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:113, Dosya No:23, Sıra No:4.
11. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:113, Dosya No:25, Sıra No:12.
12. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:113, Dosya No:27, Sıra No:12.
13. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:113, Dosya No:29, Sıra No:14.
14. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:114, Dosya No:45, Sıra No:8.
15. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:114, Dosya No:45, Sıra No:20.
16. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:114, Dosya No:59, Sıra No:9.
17. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:115, Dosya No:94, Sıra No:15.
18. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:115, Dosya No:99, Sıra No:17.

19. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:116, Dosya No:34, Sıra No:2.
20. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:117, Dosya No:74, Sıra No:5.
21. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:118, Dosya No:79, Sıra No:4.
22. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:119, Dosya No:29, Sıra No:1.
23. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:119, Dosya No:39, Sıra No:20.
24. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:120, Dosya No:54, Sıra No:16.
25. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:120, Dosya No:69, Sıra No:7.
26. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:120, Dosya No:69, Sıra No:11.
27. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:120, Dosya No:78, Sıra No:11.
28. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:122, Dosya No:48, Sıra No:16.
29. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:123, Dosya No:58, Sıra No:19.
30. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:123, Dosya No:59, Sıra No:6.
31. **BCA**, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon Kodu:301812, Kutu No:124, Dosya No:80, Sıra No:19.

İZMİR AHMET PRİŞTİNA KENT ARŞİVİ VE MÜZESİ

GAZETELER

1. Akşam (1945)
2. Cumhuriyet (1945,1950)
3. Hürriyet (1948, 1949, 1950)
4. Son Posta(1945)
5. Tanin (1945, 1946, 1947, 1950)
6. Ulus (1945, 1947, 1948, 1949,1950)
7. Vakit (1945, 1946)
8. Vatan (1945,1949)

KİTAPLAR, TEZLER

1. Akandere, Osman, **Milli Şef Dönemi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1988.
2. Akbıyık, Yaşar, **Geçmişten Geleceğe Türkiye**, Kampüs Kitap, İstanbul 2010.
3. Akkoyun, Turan, **Türk İnkılap Tarihi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 1992.
4. Akşin, Abdülhat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, T.T.K Yay., Ankara 1991.
5. Alantar, Özden Zeynep, **Türk Dış Politikasında Milletler Cemiyeti Dönemi, Türk Dış Politikasının Analizi**, (Der. Faruk Sönmezoğlu), Der Yayınları, İstanbul, 2004.
6. Alasya, H. Fikret, **“Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti”**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1992.
7. Arcayürek, Cüneyt, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987.
8. Arıburnu, Kemal, **Sivas Kongresi, Samsun'dan Ankara'ya Kadar Olaylar ve Anılarla**, Atatürk Araştırma Merkezi yayını, Ankara, 1997.
9. Armaoğlu, Fahir **Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti'nin ve Kamu Oyunun Davranışları**, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963.
10. Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyılın Siyasi Tarihi**, İş Bankası Yayınları, Ankara 1984.
11. Armaoğlu, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları 1948-1988**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1989.
12. Arslan, Nimet **Atatürk' ün Söylev ve Demeçleri (1919-1938)**, C.1, Türk İnkılap Tarihi Estitüsü Yayını, Ankara, 1981.
13. Aybars, Ergun, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Zeus Kitapevi, İzmir, 1984.
14. Aydoğan, Mehmet, **İç İsyenlar ve Şeyh Said İsyanı**, 2. Baskı, İstanbul, Nokta Kitap,2012.
15. Baban, Cihat, **Politika Galerisi**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1970.
16. Balcı, Ali **Türkiye Dış Politikası İlkeler Aktörler ve Uygulamalar**, Nesil Yayınevi, İstanbul, 2015.
17. Baltalı, Kemal, **Boğazlar Meselesi**, Yeni Desen Matbaası, Ankara, 1952.
18. Bıyıklıoğlu, Tevfik, **Atatürk Anadolu'da(1919-1921)**, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara,1959.

19. Bıyıklıoğlu, Tefvik, **Türk İstiklal Harbi Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı I**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara,1992.
20. Bilge,A.Suat, **Güç Komşuluk**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1992.
21. Boratav, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)**, İmge Kitapevi, Ankara 2009.
22. Celiloğlu, Faruk Cumhuriyetin ilk On Yılı ve Balkan Paktı(1923-1934), Dışışleri Bakanlığı Yayını, Ankara 1974.
23. Çelebi, Mevlüt, **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Akademi Kitapevi, İzmir 2005.
24. Çevikel, Nuri, **Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)** 47 Numara Yayınları, İstanbul, 2006.
25. Deringil, Selim **Denge Oyunu İkinci Dünya Savaşında Türk Dış politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000.
26. Dilan, Hasan Berke, **Atatürk Dönemi Türkiye'nin Dış Politikası (1923-1939)**,Alfa Yayınları, İstanbul, 1998.
27. Dora, Celal **Kore Savaşı'nda Türkler 1950-1951**, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1960.
28. Ekinci, Necdet **İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları**, Genel Türk Tarihi, Cilt: 9, Ankara, , 2002.
29. Erkin, Feridun Cemal, **Dışışlerinde 34 Yıl, Anılar-Yorumlar I**, TTK, Ankara,1980.
30. Erkin, Feridun Cemal, **Türk- Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Başnur Matbaası, Ankara, 1968.
31. Eroğlu, Cem, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, Yordam Kitap, Ankara, 1970.
32. Eroğlu, Hamza, **Türk İnkılâp Tarihi**, MEB Basımevi, İstanbul, 1982.
33. Esmer, Ahmet Şükrü, “ **Savaş İçinde Türk Diplomasisi**”, Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç, TTK Yayınları, Ankara, 1999.
34. Goloğlu, Mahmut, **Milli Şef Dönemi (1939-1945)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
35. Gökçeğöz, Selim,“**Şeyh Sait İsyanı Ve PKK Terör Örgütü Eylemlerinin Uluslararası Ortam Açısından Değerlendirilmesi**” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul,2008.

36. Gönlübol, Mehmet ve Cem Sar, **Olaylarla Türk Dış Politikası Cilt I**, A Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1987.
37. Gönlübol, Mehmet, Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası(1919-1973)**, C.I, AÜSBF Yayını, Ankara, 1982.
38. Grn, Kamuran, **Türk-Sovyet İlişkileri(1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.
39. Hale, William, **Türk Dış Politikası 1774-2000**, (ev. Petek Demir), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003.
40. Halloum, Ribhi, **Belgelerle Filistin Dn, Bugün, Yarın**, Alan Yayıncılık, İstanbul,1989.
41. İrtem, Süleyman Kani, **Boğazlar Meselesi**, , Akşam Matbaası, İstanbul, 1936.
42. Jacobsen, Hans Adolf **1939-1945 Kronoloji ve Belgelerle İkinci Dünya Savaşı**, (ev. İbrahim Ulus), Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1989.
43. Karabekir, Kazım, İngiltere, **İtalya ve Habeş Harbi**, Emre Yayınevi, İstanbul, 1995.
44. Karamustafaoğlu, Tuncer, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri**, AÜHF Yayınları, Ankara, 1970.
45. Karatepe, şükrü, **Darbeler, Anayasalar, Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.
46. Karpat, Kemal, **Türk Demokrasi Tarihi**, İmge Yayınevi, Ankara, 2008.
47. Karakaş, Nuri, **Türk- Amerikan İlişkileri (1939-1952)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013.
48. Koçak, Cemil, **Türkiye'de Milli şef Dönemi (1938-1945)**, Yurt Yayınları, Ankara, 1986.
49. Krkoğlu, Ömer **Türk İngiliz İlişkileri 1920'lerden 1950'lere** (400. Yıldönümü), Basın, Yayın ve Enformasyon, Ankara, 1985.
50. Lewis Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.
51. Meray, Seha, **Lozan Barış Konferansı**, .Yapı Kredi Yayınları, 1993.
52. Nadi,Nadir, **Perde Aralığından**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1964.
53. Oran, Baskın (Ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar cilt I 1919-1980**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
54. Oran, Baskın, **Türk Dış Politikası**, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

55. Öke, Mim Kemal, **Kerkük- Musul Dosyası**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1991.
56. Özkan, Muharrem Selçuk, **Türk Basınında II. Dünya Savaşı Konulu Haberlerin Sosyal ve Teknolojik Analizi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 2008.
57. Peker, Recep, **İnkılap Tarihi Ders Notları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984.
58. Sander, Oral, **Siyasi Tarih (1918-1994)**, İmge Kitapevi, Ankara, 2002.
59. Sarıнай, Yusuf, **Türkiye'nin Batı İttifakına Yönelişi ve NATO'ya Girişi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
60. Selek, Sabahattin, **Anadolu İhtilali I**, Kastaş Yayınevi İstanbul. 1987.
61. Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları(1920-1945)**, Cilt: I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.
62. Sönmezoğlu, Faruk, **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der Yayınları, İstanbul,2004.
63. Toker, Metin, **Tek Partiden Çok Partiye** Milliyet Yayınları, İstanbul, 1980.
64. Turan, Mustafa, **Mili Mücadele'de Siyasi Çözüm Arayışları**, Siyasal Kitapevi, Afyon, 1999.
65. **Türk Dış Politikası 1919-1980: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I: 1919-1980, (Ed. Baskın Oran), İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
66. Uluğbay, Hikmet, **İmparatorluktan Cumhuriyete Petro politik**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2003.
67. Üçarol, Rifat, "İkinci Dünya Savaşı, Misak-ı Milli ve Türkiye'nin Savaşa Girmemek İçin Direnişi", **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri I**, Ankara 1998.
68. Üçarol, Rifat, **Siyasi Tarih**, Der Yayınları, İstanbul, 2014.
69. Üçok, Coşkun, **Siyasi Tarih Dersleri**, Ajans Türk Matbaası, İstanbul 1995.
70. Weisband, Edward **İkinci Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politikası**, (Çev. Mehmet Ali Kayabal), Milliyet Yayınları, İstanbul, 2000.
71. Yalçın, Durmuş, Yaşar Akbıyık, Dursun Ali Akbulut, Mustafa Balcıoğlu, Nuri Köstüklü, Azmi Süslü, Refik Turan, Cezmi Eraslan, Mehmet Akif Tural, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi -II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2011.
72. Yalçın, Semih Mustafa Turan, Mustafa Ekincikli, İlhan Aksoy, Şarika Gedikli, **Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri**, Siyasal Kitapevi, Ankara,2004.

73. Yalçın, Semih, **Misak-ı Milli ve Lozan Barış Konferansı Belgelerinde Musul Meselesi, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, Atam Yay. Ankara 2000.
74. Yeşil, Ahmet, **Türkiye' de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş**, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, Ankara.

MAKALELER

1. Abadan, Yavuz, "Türk İngiliz münasebetleri" ,**Ulus**, 02 Mart 1949.
2. Armaoğlu, Fahir, " Lozan Konferansı Ve Musul Sorunu" **Misak-ı Milli Ve Türk Dış Politikasında Musul, Kerkük ve Erbil Meselesi Sempozyumu**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1998. Ss. 100-180.
3. Balcı, Abbas, **Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi Dönemlerinde Türkiye'nin NATO'ya Giriş Denemeleri ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi 1945-1960**, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/746440> (27.06.2019).
4. Barlas, Dilek "Milletler Cemiyeti'nde Türkiye: İyimserlik ve Kuşku Arasında", **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi**, Cilt 14, Sayı 55, 2017, ss. 93-111.
5. Basar, Melih, " İstanbul'un Zaptına Dair Bir Film Çevirmek İstiyorlar", **Ulus**, 20 Kasım 1949.
6. Berik, Münir, "Türk İngiliz Dostluğu" **Ulus**, 13 Temmuz 1950.
7. Çalık, Ramazan, **Türk-Alman İlişkileri**, <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=354633> (27.06.1019).
8. Çelebi, Mevlüt, **Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XXXI, Sayı: 91, Ankara, 2015, ss. 94-130.
9. Çelik, Mustafa Edip, Türkiye'nin Sadabad Paktı Ekseninde Şekillenen Ortadoğu Politikası, **Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, Sayı:24, Kahramanmaraş,2014.
10. Çelik, Seçkin, **Revizyonist Olmayan bir revizyon, Hatay'ın Türkiye'ye katılımı Üzerine Tarihsel Bir Analiz ve Bir Düzeltme**, https://www.academia.edu/34880159/Revizyonist_Olmayan_Bir_Revizyon_Hatay_%C4%B1n_T%C3%BCrkiye_ye_Kat%C4%B1lmas%C4%B1_%C3%9Czerine_Tarihsel_Bir_Analiz_ve_Bir_D%C3%BCzeltme, (27.06.2019).
11. Çopur İzzettin, , **Şeyh Sait İsyanı**, http://www.izzettincopur.com/index.php?option=com_content&view=article&id=68:eyh-sat-syani-13-ubat-31-mayis-1925&catid=44:tarh-olaylar&Itemid=49, (20.07.2019).
12. Değerli, Esra Sarıkoyuncu, "Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, 2012,Cilt: 6, Sayı:11, ss. 85-101.
13. Değerli, Esra Sarıkoyuncu, Türkiye'nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Antantı, **Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:9, Sayı:2, Eskişehir, 2008, ss.115-134.

14. Evsile, Mehmet “Amasya Tamimi ve Atatürk’ün Amasya’daki Faaliyetleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Cilt: 16, Sayı: 40, 1998,ss. 69-96.
15. Güven, Cemal, Misak-ı Milli: Türkiye’nin İstiklal ve İstikbal Esasları, **Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı:20, 2018, ss.117-138.
16. İlyas Ahmet, Orhan Turan, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası”, **Atatürk Dergisi**, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Cilt: 1, Sayı:1, 2012, ss.319-341.
17. İnci, İbrahim “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Varlık Vergisi Uygulaması”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2, 2012, ss. 272-290.
18. İngiltere’ de Türk Öğrenci Derneği, **Ulus**, 31 Mayıs 1949, 27 Nisan 1949.
19. Kara, Nihal, “Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş Kararının Nedenleri”, **Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 8, 1984, ss.64-75.
20. Kavak, Hamza, Türk Milletinin Uluslararası Camia ile İmtihani: Mondros Mütarekesi ve Uygulaması, [https://www.academia.edu/9944021/8. T%C3%9CRK_M%C4%B0LLET%C4%B0N%C4%B0N_ULUSLARARASI_CAM%C4%B0A_%C4%B0LE_%C4%B0MT%C4%B0HAN_I_MONDROS_M%C3%9CTAREKES%C4%B0_VE_UYGULAMASI_\(06.04.2019\).](https://www.academia.edu/9944021/8. T%C3%9CRK_M%C4%B0LLET%C4%B0N%C4%B0N_ULUSLARARASI_CAM%C4%B0A_%C4%B0LE_%C4%B0MT%C4%B0HAN_I_MONDROS_M%C3%9CTAREKES%C4%B0_VE_UYGULAMASI_(06.04.2019).)
21. Kılavuz, Nuran, Mondros’tan TBMM’nin açılışına kadar Milli Mücadelenin Siyasal Gelişimi, **Ekev Akademisi Dergisi**, Sayı:51, 2012, ss. 61-71.
22. Kocaoğlu, Mehmet “ Birleşmiş Milletler Örgütünün Türk Dış Politikasına etkileri,” <http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/3549-published.pdf> , (22.06.2019).
23. Kürkcüoğlu, Ömer, “Türk Demokrasisinin Kuruluş ve İşleyişinde Dış Etkenler (1946’dan günümüze), **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, cilt 33, 1978, Ankara, ss.217-247.
24. Mimaroglu, İlhan, “ Türk İngiliz Müzik Festivali” **Ulus**, 15 Nisan 1949.
25. Mimaroglu, İlhan, “Türk – İngiliz Müzik Festivali Dün Geceki Dördüncü ve Son Konserde Başarılı Oldu”, **Ulus**, 27 Nisan 1949.
26. Mimaroglu, İlhan, “Türk-İngiliz Müzik festivalinin İkinci Gecesi”, **Ulus**, 27 Nisan 1949.
27. Mimaroglu, İlhan, “Türk-İngiliz Müzik festivalinin İlk Gecesi Başarılı Oldu”, **Ulus**, 25 Nisan 1949.
28. Ortaylı, İlber, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet Sistemi”, **Türkler**, Cilt: X, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.216-220.

29. Özçelik, Nusret, “Kore Savaşı ve Türkiye”, **Stratejik Etütler Bülteni**, Sayı:85, Ankara, 1990, ss.24-35.
30. Sağlam, Zeliha, **İngiltere’nin Ortadoğu Politikası**, İnsani Ve Sosyal Araştırma Merkezi, https://www.academia.edu/7968772/Ingilterenin_Ortadoğu_Politikası_-_Zeliha_Saglam (22.06.2019).
31. Saylan, Gürkan Fırat, İstanbul’un Resmen İşgali (16 Mart 1920), **Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi**, Cilt: II, Sayı:41, 2014, ss.17-40.
32. Seydi Süleyman, **İngiliz Özel Hareket Biriminin II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’deki Faaliyetleri**, Türkler, Cilt:16, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.823-832.
33. Soysal, İsmail, “1936 Montreux Sözleşmesi ve Sonradan Ortaya Çıkan Sorunlar”, Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç Sempozyum Bildirileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, ss.309-325.
34. Şahin, Şayan, Musul’un işgali ve Ali İhsan Paşa, **Türk Kültürü**, 402 / XXXIV, Ankara, Ekim 1996, ss.595-601.
35. Turan, Mustafa, “19 Mayıs’ın Türk İstiklal Harbi’ndeki Önemi”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Sayı:137, 1998, ss.8-16.
36. Türkmen, Zekeriya, , İstanbul’ un İşgali ve İşgal Dönemindeki Uygulamalar (13 Kasım 1918- 16 Mart 1920), **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, , Cilt:18, Sayı:53, 2002, ss.320-372.
37. Türkmen, Zekeriya, “Türkiye’de Ulus Devletin Kuruluşuna Uzanan Süreçte Ordu-Millet Dayanışması”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 9, Genel Kurmay ATASE Başkanlığı Yayını, Ankara, 2007, ss.57-80.
38. Ulusan, Şayan, “Türk Tarihinde Balkanlar”, **Arşiv Belgelerine Göre Yabancı Basının 1934 Balkan Antantı İzlenimleri**, (Ed. Zeynep İskefiyeli, Bilal Bıçak, Serkan Yazıcı, Cilt: II, Sakarya Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Sakarya, 2013, ss.1251-1274.
39. Ulusan, Şayan, Musul ve Hatay Meselelerinin Türk Dış Politikalarına Etkileri, **Tarih Yazıları**, İstanbul, 2006, ss.571-594.
40. Ulusan, Şayan, Türkiye’nin Milletler Cemiyetine Girişi, Öncesi Ve Sonrası, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt: VII, Sayı: 16-17, İzmir, 2008, ss.237-258.
41. Umar, Ömer Osman, “Osmanlı Döneminde Yahudiler ’in Filistin’e Yerleşme Faaliyetleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 12, Sayı: 2, 2002, ss. 421-438.

42. Ülman, Haluk, “ **Nato ve Türkiye**” <https://dergipark.org.tr/download/article-file/233348>, (08.07.2019).
43. Ülman, Haluk, “Türk Dış Politikasına Yön Veren etkenler (1923-1968)”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 23, sayı:3, 1968, ss. 241-273.
44. Yılmaz, Mustafa, “İnönü Dönemi Türk Dış Politikası”, **Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı:8, 1999,ss. 14-31.

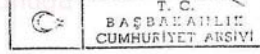

EKLER

EK 1

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3

Katar

3905

Bedeli 27/5/1938 tarihli Türk-İngiliz anlaşmasıyla sağlanan on milyon sterlinlik krediden Basın ve Yayın Umum Müdürlüğüne ayrılan kısımdan ödenmek üzere Devlet Matbaası için İngiltere'den pazarlıkla satın alınan ilişik listede yazılı matbaa makinelerinin satın alma işleminin kabulü hakkındaki Maliye Bakanlığının 14/3/1946 tarihli ve 112189/8/344 sayılı mütalâası Bakanlar Kurulunca 15/3/1946 tarihinde incelenerek;

Sözü geçen matbaa makinelerinin, firmalardan teminat aranmamak, bedelleri İngiliz limanında fob teslimden sonra derhâl ve tamamen ödenmek, uyuşmazlıklar hakem yoluyla çözülmek ve fiyatlarda hasil olacak yükselme ve azalmalar nazarı itibara alınmak suretiyle pazarlıkla satın alma işleminin kabulü, 4097 sayılı kanunun birinci maddesine dayanılarak, kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmail Hakkı

Başbakan *B. Gök* Adalet Bakanı *A. Hüsnü* Milli Savunma Bakanı *A. İktidar* İçişleri Bakanı *H. Hüsnü* Dışişleri Bakanı *M. Sakay*
Maliye Bakanı *M. Hüsnü* Milli Eğitim Bakanı *F. Hüsnü* Bayındırlık Bakanı *Y. Hüsnü* Ekonomik İşleri Bakanı *H. Hüsnü* Sa. ve So. Y. Bakanı *D. Hüsnü*
Gümrük ve Tekel Bakanı *B. Hüsnü* Tarım Bakanı *R. Hüsnü* Ulaştırma Bakanı *A. Hüsnü* Ticaret Bakanı *S. Hüsnü* Çalışma Bakanı *H. Hüsnü*

080 18 01 02 110 20 14

Fon No: 30 18 1 2 - Kutu No: 110 - Dosya No: 20 - Sıra No: 14

İngiltere'den Alınacak Olan Matbaa Makinelerinin Nasıl Alınacağı Ödeme Şeklinin Nasıl Olacağına Dair Belge.

(BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No: 110, Dosya No:20, Sıra No:14)

EK 2

T. C.
BAŞBAKANLIK
MUAMELAT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü
Karar sayısı
3
5180

Karar

Uçak motor fabrikasının ihtiyacı için İngiltere, Amerika ve İsviçre'ye sipariş edilip bedelleri 7/9/1946 tarihinden evvel transfer edilmiş bulunan makinelerin ithali için, Millî Korunma kanununun 27 inci maddesine göre Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasında teşekkül eden fondan aynı kanunun 29 uncu maddesinin II. inci bendine göre Türk Hava Kurumuna 931.000 lira prim verilmesi hakkındaki ilişik K/681 sayılı kararın yürürlüğe konulması; Bakanlar Kurulunca 2 / 1 / 1947 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

[Signature]

Başbakan *[Signature]*
Devlet Bakanı Başb. Yardımcısı *[Signature]*
Devlet Bakanı *[Signature]*
Adalet Bakanı *[Signature]*
Millî Savunma Bakanı *[Signature]*
İçişleri Bakanı *[Signature]*
Dışişleri Bakanı *[Signature]*
Maliye Bakanı *[Signature]*
Millî Eğitim Bakanı *[Signature]*
Bayındırlık Bakanı *[Signature]*
Ekonomi Bakanı *[Signature]*
Sa. ve So. Y. Bakanı *[Signature]*
Gümrük ve Tekel Bakanı *[Signature]*
Tarım Bakanı *[Signature]*
Ulaştırma Bakanı *[Signature]*
Ticaret Bakanı *[Signature]*
Çalışma Bakanı *[Signature]*

050 | 18 | 01 | 62 | 112 | 85 | 3

Fon No: 30 18 1 2 - Kutu No: 112 - Dosya No: 85 - Sıra No: 3

Türkiye'deki Uçak Motor Fabrikasının İhtiyacı Olan İngiltere'den Alınacak Olan Makineler İçin Ziraat Bankası'na Ve Türk Hava Kurumu'na Prim Verilmesine Dair Belge.

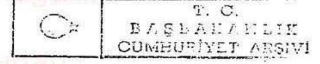
(BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:112, Dosya No: 85, Sıra No: 3)

EK 3

T. C.
BAŞBAKANLIK
MÜAMELÂT UMUM MÜDÜRLÜĞÜ
Kararlar Müdürlüğü

Karar sayısı:
S
6350

KARAR

İngiltereden satın alınan uçakların getirilmesini sağlamak için bu memlekete gönderilecek olan adları ilâşık listede yazılı 4 kişiye 2/9390 sayılı karar gereğince gündelik verilmesi; Millî Savunma Bakanlığının İ9/7/İ947 tarihli ve 38782 sayılı yazısı ve Maliye Bakanlığının 6/8/İ947 tarihli ve İ3248-790/6859 sayılı mütalâası üzerine, Bakanlar Kurulunca 2/9/İ947 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

İsmet İnönü

Başbakan: *İsmet İnönü*
Devlet Bakanı Başb. Yardımcısı: *Ali F. Erkin*
Devlet Bakanı: *Haluk Paşa*
Adalet Bakanı: *Ş. Nemmi*
Millî Savunma Bakanı: *K. Kalkanlı*
İçişleri Bakanı: *İ. Hükmü*
Dışişleri Bakanı: *Ş. Sakay*
Maliye Bakanı: *Hz. İsmet Paşa*
Millî Eğitim Bakanı: *Ş. E.*
Bayındırlık Bakanı: *C. K. Y. İncedem*
Ekonoîi Bakanı: *Ş. Kalkanlı*
Sa. ve So. Y. Bakanı: *Ş. İ. U.*
Gümrük ve Tekel Bakanı: *B. Coşkun*
Taram Bakanı: *Ş. Kalkanlı*
Ulaştırma Bakanı: *Ş. Kalkanlı*
Ticaret Bakanı: *Ş. Kalkanlı*
Çalışma Bakanı: *Ş. Kalkanlı*

030	18	01	114	59	9
-----	----	----	-----	----	---

Fon No: 30 18 1 2 - Kutu No: 114 - Dosya No: 59 - Sıra No: 9

İngiltere'den Alınacak Olan Uçakların Türkiye'ye Getirilmesi İçin İngiltere'ye Gidecek Heyetçkilere Gündelik Verilmesine Dair Belge.

(BCA, Muamelat Umum Müdürlüğü, Fon No:301812, Kutu No:114 Dosya No: 59, Sıra No:9)

Büyük İskenderun iskelesi açıldı

Dünkü tören, Türk - İngiliz dostluğu hakkında heyecanlı tezahürlere vesile oldu

Dış ticaretimiz üzerinde düşünceler

Geçen ayın on ikisinde sayın Başvekilimiz, kendine has gerçekçi ve açık yürekli bir konuşma ile Tasarruf ve Yerli Mallar Haftasının on beşinci yılını açmış, bu arada son aylarda dış ticaretimizde görülen durgunluğu ve bu mevzuda ilerisi için duyduğu kaygı ve ümidlerini belirtmişti. Muhterem Saracoğlu, harb sonu tedbirlerine uyabilmemizi kolaylaştıracak esaslı şartlar arasında verilen senedlere ve yapılan vailere istinaden durgunlaşan dış ticaretimizin yeni den canlanması lüzumuna ehemmiyetle işaret etmiş, bu husustaki ümidlerin gerçekleşmesi bakımından kendisinin

Modern İskenderun limanının temeli

Törende Nafia Vekili Sırrı Day sayanı dikkat bir nutuk söyledi

İskenderun 8 (Husufi surette giden arkadaşımız telefonla bildiriyor) — Büyük İskenderun iskelesi bugün parlak bir törenle işletmeğe açıldı. Bu tören, Türk - İngiliz dostluğu ve işbirliği mevzuunda tezahürlere de mânalı bir vesile oldu. İskenderun, daha dün-den itibaren bir bayram sevinci içinde idi. Her taraf donanmış, taklar kurulmuştu. Antakya başta olmak üzere Belân ve Arsos nahiyelerile Kırıkhan, — Arkası sahife 3, Sâ. 5 te —

Dir günde iki cinovat

Büyük İskenderun İskelesi Açıldı, Cumhuriyet, 9 Ocak 1945, s.1.

isati
f, Trol-
tesisati
ları

SANAYİ TESİSATI İÇİN
Mühendis
HARUNOĞLU.
Galata Kulo Han
İstanbul

er sey

PASİF

Türk Lirası

20.000.000 --

1.128.844 --

1.947.834 51

12.204.139 85

24.035 63

Boğazlar, İngiltere ve Montreux mukavelesi

Avam Kamarasında hükümet sözcüsü İngiliz siyasetinin Montreux mukavelesine uygun olduğunu söyledi

Türk - Rus antlaşmasının feshi hakkında İngiliz gazetelerinin ilk tefsirleri

Londra 22 (A.A.)—Avam kamarasında işçi sayılarından İwar Thomas İngiliz hükümetinin politikası, Türkiye'nin Boğazlardaki muhafızlık durumunu desteklemek olup olmadığını sormuştur.

M. Richard Law şu cevabı vermiştir: «Halen İngiliz hükümetinin Boğazlar hakkındaki politikası Montreux'de imzalanan milletlerarası sözleşmeye uygundur. Bu milletlerarası mukavelehinin tādili, tabiidir ki, milletlerarası görüşmeleri gerektirecektir.»

M. Thomas tekrar söz alarak şu önemli sual sormuştur: İngiliz hükümeti, Montreux mukavelesine riayet edilmesini istemek niyetinde midir?

M. Richard Law cevaben demiştir ki:

«Bu hususta söylediğimden fazlasını söyleyebilecek durumda olduğumcu zannetmiyorum. Bu mukavele, milletlerarası bir sözleşmedir. Bu itibarla, değiştirilmek icabediyorsa ancak milletlerarası bir anlaşma ile değiştirilebilir.»

Muhafazakârlardan yüzbaşı Duncan şu sual sormuştur: Rusya bu mukaveleyi imzalayan devletler arasında mıdır? «Zannedersem evet, fakat bunu teyid etmemek için lazım geleceğini sanıyorum.»

İngiliz gazetelerinin ilk tefsirleri

Londra 22 (A.A.) — Daily Mail gazetesinin siyasi muharriri Türk - Sovyet paktının Sovyetler tarafından feshi münasebetle yazdığı bir makalede şöyle diyor: Bu hareket Karadeniz bölgesi me-

selesini aydınlatmak bakımından ilk harekettir. Bu meseleler uzun zamandan beri memnuniyet verici mahiyette değildi. Başlıca mesele Boğazlardan geçecek gemilerin kontrol meselesidir. Bu kontrol şimdiki 1936 Montreux sözleşmesi gereğince Türklerin elindedir.

Rusyanın da iştirak edeceği milletlerarası bir kontrol arasıra bahis mevzuu olmuştur. Yeni bir antlaşma için Fuslar tarafından ileri sürülecek bütün tekliflerde bu noktanın belirtilmesine intizar edilmiştir.

Times'in siyasi muharriri de diyor ki:

Son senelerin askeri ve siyasi gelişmeleri, teknik terakki ve harbin doğu Avrupa ve Akdeniz durumunda sebep olduğu büyük değişiklikler Rusyanın Türkiye ile yeni bir antlaşma yapmak arzusunun ilçe izah etmektedir.

Diğer taraftan Sovyet hükümetinin Sovyet - Türkiye antlaşmasından daha geniş ölçüde milletlerarası bir sözleşme olmasına rağmen Boğazlar hakkındaki Montreux mukavelesinde değişiklik istediğini zannettirecek sebepler de vardır.

Filhakika Montreux mukavelesine Avustralya, Büyük Britanya, Bulgaristan, Fransa, Yunanistan, Romanya, Sovyetler Birliği, Türkiye, Yugoslavya murahhasları tarafından imzalandığı gibi ihtirazlı kayıtlar ileri süren Japon murahhasları tarafından da imzalanmıştır. Bu sözleşmenin alt olup sulu zamanında me, Karadenizde sahil bulunmayan devletlere ait olup sulu zamanında Boğazlardan geçerek Karadenizde toplanmağa mezu olan harb gemilerinin sayısına ve tonlâtosuna sıklıkla (Arkası sahife 2; sütun 5 te).

Denizlide bir kadın

San Fransisco konferansı

Heyetimiz, B. Hasan Saka'nın başkanlığında bulunacak

Aukara 23 (Telefonla) — San Fransisko'ya gidecek murahhas heyetimiz belli olmuş gibidir. Tam listenin bugünlerde neşri beklenmektedir. Heyette başkan olarak Hariciye Bakanı B. Hasan Saka, ikinci murahhas olarak Vaşington büyük elçimiz B. Hüseyin Ragıp Baydur, üçüncü murahhas olarak da Hariciye Bakanlığının umumi kâtipliği birinci muavini B. Feridun Cemal Erkin bulunacaktır.

Delegeler: Millet vekillerinden profesör B. Cemil Bilsel, B. Şükür Esmer, Hazım Atıf Kuyucak, B. Şinasi Devrim, B. Falih Rifki Atay, B. Hüseyin Cahit Yalçın.

Müşavirler: Cumhurbaşkanlığı özel kalem müdürü B. Süreyya Andırman, hariciye umum müdürlerinden B. Abdullah Zeki Polar, hariciye hukuk müşavirlerinden B. Nihat Erim, B. Abdülhak Şinasi Hisar, B. Şadi Kavur.

(Arkası sahife 2; sütun 6 da)

Pasifikte yeni çıkarma

Amerikalılar, Gımaras adasına da asker çıkardılar

Londra 23 (A.A.) — General Mac Arthur tebliği, Amerikan silâhendazlarının Panay adası- nın cenubunda bulunan Gımaras adasına çıkmış olduklarını bildirmektedir.

Gımaras adasının uzunluğu 40 genişliği de 20 kilometredir. Tebliğ şunları ilâve etmektedir: Lucon adasının bütün kesim- leri hareketler devam et-

Müt

gidile

Alman

nin ta

Paris 23 (A.A.) — Cephelerin bütün kesimden muvaffakiyetli ilerletmişlerdir.

Yedinci Amerikan şam Pirmasen şehri birlikler Rhine doğru olan Alman kuvveti tehdit etmektedirler, vetleri, Pirmasen ile inatla tutunmaktadır.

Amerikan birlikleri Neustadt'ı temiz yence'da ban mukavâle dayanmaktadır.

Saar ile Moselle ar- tümene imha edilmiş lerdan birinin kuma- man generali intihar etmiştir.

General Patton 3 gün esasında 12.000 3 mart tarihinden be- dincel ordular 100.000 Şimdi her Alman ta- yüzde ellisinci halk o- kil etmektedir.

Bonn şehrinin ce- gen köprüsünün gen- reyli bulmuştur. Gen- liklerinin Weid neh- ijestiği noktadan bildirilmektedir. Bu- 10 kilometre sınıllıdır.

Almanlar dün gece ikinci İngiliz orduların merikan ordusunun, mal cephe de taarru- duklarını bildirmiş- milletler kaynakları menmiştir.

Müthiş hava

Paris 23 (A.A.) — de, Batı cephesinin- lüğünde müthiş h- vetleri 7500 civarı ha- muslardır. Bu hava- tan akışma kaderi- etmiştir.

**Boğazlar meselesinde
Türk noktai nazarı**

**Hüküm süren kanaate göre Türk - İngiliz - Amerikan
görüşleri arasında tam bir tevafuk mevcuttur**

Cevabî notamız hazır

Diplomatik muharririmiz yazıyor: Rus deklârasyonu hakkında resmi Türk noktainazarı ta-karrür etmiştir. Rus deklârasyo-nu aynı zamanda İngiltereye de tebliğ edilmiş olduğu için Anka-ra ile Londra arasında bir temas-vukua gelmiş ve fikir teatisi ya-pılmış olması pek tabii görü-lüyor. Hatta Mr. Bevin ile Mr. Byrnes'ün Pariste bu mesele hak-kında etraflı bir surette görüş-müş olmaları mümkündür.

Salâhiyetli mahfillerde hüküm süren kanaate göre, Türk - İngiliz - Amerikan nok-tainazarları arasında tam bir tevafuk mevcuttur. Rusların dör-düncü ve beşinci maddelerinin yani cereyan edecek müzake-relere Karadeniz sahili olmayan devletlerin kabul edilmemesi ve Boğazların müdafaasına Rusların da iştirak etmeleri ta-lebinin katiyyen kabule şayan

görülemeyeceğinde doğru ha-ber alan muhitler mütefik bu-lunmaktadır.

Cevabî notanın son rü-tuşları yapılmış olduğu ve no-tanın tevdiî pek yakın bulundu-ğu mevsûk surette söyleniyor. Belki bu yazı inişar edinceye kadar cevap Ankaradaki Rus Maslahatgüzarına verilmiş ola-caktır. Ondan sonra Türk nota-sının neşri gecikmeyecektir. *

Boğazlar Meselesinde Türk Noktai Nazarı, Tanin, 16 Ağustos 1950, s.1.